Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

İletişim Bilimleri

HABER SÖYLEMLERİNDE NİTELİKSEL DÖNÜŞÜM: SEKÜLER BİR ANLATI TÜRÜ OLARAK HABERİN MAHREMİN DİLİ İLE İLİŞKİ KURMA BİÇİMLERİ

Bahar ŞAHİNSOY

Yüksek Lisans

Ankara, 2018

HABER SÖYLEMLERİNDE NİTELİKSEL DÖNÜŞÜM: SEKÜLER BİR ANLATI TÜRÜ OLARAK HABERİN MAHREMİN DİLİ İLE İLİŞKİ KURMA BİÇİMLERİ

Bahar ŞAHİNSOY

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

İletişim Bilimleri

Yüksek Lisans

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Bahar Şahinsoy tarafından hazırlanan "Haber Söylemlerinde Niteliksel Dönüşüm: Seküler Bir Anlatı Türü Olarak Haberin Mahremin Dili İle İlişki Kurma Biçimleri" başlıklı çalışma, 04.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğretim Üyesi Nalan Ova (Başkan)

Dr. Öğretim Üyesi Ayşe Nevin Yıldız Tahincioğlu (Danışman)

Doç. Dr. Gülsüm Depeli

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☑ Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

28.06.2018

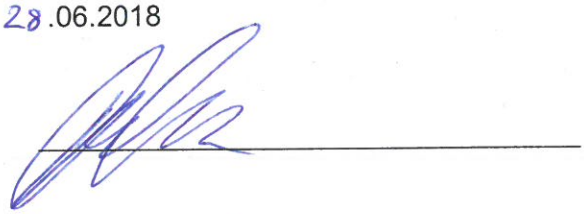

Bahar Şahinsoy

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

○ **Tezimin tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**
(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

○ **Tezimin 14/06/2019 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**
(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

X ○ **Tezimin/Raporumun.....2020.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**

○ **Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

28 / 06 / 2018

Bahar ŞAHİNSOY

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Dr. Öğretim Üyesi A. Nevin Yıldız Tahincioğlu danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Bahar ŞAHİNSOY

TEŞEKKÜR

Bu tezi yazmamda büyük emeği olan, bıkmadan, yorulmadan anlatan, dinleyen, önerilerini sunan, elindeki tüm kaynakları benimle paylaşan sevgili hocam Dr. Öğretim Üyesi Ayşe Nevin Yıldız Tahincioğlu'na sonsuz teşekkür etmek istiyorum.

Bana her daim inanıp destekleyen aileme ve sevgili kardeşim Gonca'ya, zor sürecimde motivasyonlarını hiç eksik etmeyen sevgili Eda ve Cansu'ya yanımda oldukları için teşekkür ediyorum. En çok da Tuğba'ya, hasta yatağındayken bile bana olan desteği ve o hoş gülümsemesiyle bu dünyadan geçtiği için. Son olarak da bu süreci benimle birlikte yaşayan, hayatımın her alanında bana destek olan yol arkadaşım Halil'e varlığı, inancı ve desteği için teşekkür ederim.

ÖZET

ŞAHİNSOY, Bahar. *Haber Söylemlerinde Niteliksel Dönüşüm: Seküler Bir Anlatı Türü Olarak Haberin Mahremin Dili İle İlişki Kurma Biçimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Bu çalışma kamusal söylem olma iddiası taşıyan haberin niteliksel dönüşümünü, kamusal alan ve kamusal söylem tartışmalarından hareketle, somut haber örnekleri üzerinden değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Günümüzde yeni iletişim teknolojilerinin de etkisi ile birlikte haber ve habercilik farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Haber medyasına yönelik çalışmaların başında gelen liberal ve eleştirel yaklaşımların uzlaştığı nokta haberin olana ilişkin (factual) olduğudur. Haber olana ilişkindir dolayısıyla haber üretim süreçleri de profesyonellik çerçevesinde yürütülmelidir. Haber, seküler, rasyonel ve bilimsel bir metin olma iddiası taşıyarak diğer metinlerden ayrılmaktadır. Haberi edebi metinlerden ayıran doğruluk, dengelilik, nesnellik, tarafsızlık gibi bir dizi norma sahip olmasıdır. Tezde, haberin niteliksel dönüşümünün, haberi kamusal bir söylem biçimi yapan ilkelerin aşınması ile gerçekleştiği ileri sürülmektedir. Bu çalışma, haberin neden kamusal bir söylem türü olduğunu ortaya koyarak haberin ne olduğunun ve günümüzde neye dönüştüğünün izini sürmektedir.

Bu amaç doğrultusunda ilgili literatür taranarak, Gezi Parkı eylemleri döneminde merkez medyada yer bulan "camide içki içildiği" ve "Kabataş'ta başörtülü bir kadına eylemciler tarafından saldırıldığı" haberlerinin söylemsel analizi gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra haberde doğruluk ilkesinin hangi biçimlerde aşındığını araştırmak amacıyla doğrulama işlevinin iki ayağını oluşturan *fact-checking* ve *verification* alanında yalan haber ve söylemlerle mücadele yürüten platformlar olarak bilinen *Teyit.org* ve *Doğrulukpayı.com'*da analiz edilen haberler incelenmiştir. *Teyit.org* ve *Doğrulukpayı.com* editörleri ile mülakatlar gerçekleştirilerek görüşleri alınmıştır.

Anahtar Sözcükler

Kamusal söylem, post truth, hakikat, yalan haber, gazetecilik, etik

ABSTRACT

ŞAHİNSOY, Bahar. *Qualitative Transformation On News Discourses: Forms of Relation of News with The Language of Intimacy as a Secular Type of Narration.* Master Thesis, Ankara, 2018.

This thesis prepared to evaluate the qualitative transformation of news that claims to be public discourse through concrete news samples by way of discussions of public space and public discourse. News and journalism have begun to gain a different dimension with the impact of new communication Technologies nowadays. Liberal and crtical approaches work on news media, compromise that the news is factual. News is factual, so news production processes should also be conducted within the framework of professionalism. The news is separated from other texts, claiming to be a secular, rational and scientific text. The features that differentiate the news from literary texts are that they have a number of norms such as truth, balance, objectivity. In the thesis, it is suggested that the qualitative transformation of the news takes place with the erosion of the principles that form the public discourse.This study reveals why news is a type of public discourse, and traces what news is and what it is today.

For this purpose, the related literature is searched and the discursive analysis of the news that "activists drunk in the mosque" and "a headscarfed woman was attacked by activists in Kabataş" which is located in the central/mainstream media in the period of Gezi Park protests is carried out. Interviews were maked with the editors of *Teyit.org* and *Doğrulukpayı.com*. Besides, the news analyzed in *Teyit.org* and *Doğrulukpayı.com*, known as platforms that combat lying news and discourse in the field of fact-checking and verification, which constitute the two legs of the verification function in order to investigate how the principle of truth on news is eroded.

Key Words

Public discourse, post truth, truth, fake news, journalism, ethics

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY……..i

BİLDİRİM……ii

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI……..……iii

ETİK BEYAN……..……iv

TEŞEKKÜR ……..……v

ÖZET……..vi

ABSTRACT……vii

İÇİNDEKİLER……viii

GÖRSELLER DİZİNİ……x

GİRİŞ……1

1.BÖLÜM :KAMUSAL ALAN, KAMUSAL SÖYLEMLER VE MEDYA……4

1.1. HABERMAS'IN KAMUSAL VE ÖZEL ALAN TAHLİLİ…..……5

1.2. KAMUSAL VE ÖZEL ALAN AYRIMI……..……..13

1.3. KAMUSAL SÖYLEMLER…..……..19

1.3.1. KAMUSAL SÖYLEMLERDEKİ DÖNÜŞÜM……25

1.3.2. KAMUSAL SÖYLEM VE MEDYA……39

2. BÖLÜM :TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ İÇERİSİNDE HABER VE HABERCİLİK
……45

2.1. HABER NEDİR?……...45

2.1.1. GAZETECİLİĞİN PROFESYONELLEŞMESİ……46

2.1.2. HABER MEDYASI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR…52

2.1.3. HABERDE DOĞRULUK...……..57

3. BÖLÜM: ANALİZ ……..65

3.1. YALAN HABERE TARİHSEL BİR BAKIŞ…….....65

3.2. YÖNTEM…….....68

3.2.1. Haberde Kamusal Ögelerin Aşınma Biçimleri.....70

3.2.1.1. Hakikat…….....71

3.2.1.2. Çoğulculuk……...76

3.2.1.3. Rasyonellik……..78

3.2.1.4. Sekülerlik……...79

3.2.2. Haberde Doğruluk İlkesinin Aşınma Biçimleri …..……..82

3.2.2.1. Haber Öyküsü İle İlişkili Olmayan Ögelerin Kullanımı……...93

3.2.2.2 İçeriğin Çarpıtılması…….93

3.2.2.3. Parodi Haber Sitelerinin Kaynak Olarak Kullanımı …….95

3.2.2.4. Sosyal Medyanın Kaynak Olarak Kullanımı…...100

3.2.2.5. Siyasilerin Söylemlerinin Haberleştirilmesi…….102

3.3. DEĞERLENDİRME VE BULGULAR……109

SONUÇ……..112

KAYNAKÇA……..116

EK 1. İNCELENEN HABERLER……125

EK 2. YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU…….128

EK 3. TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURULİZİN MUAFİYETİ FORMU……130

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. “Takvim Gazetesi haber fotoğrafı”……..73

Görsel 2. “Sabah Gazetesi Haberi”……..79

GİRİŞ

Haber doğası gereği, seküler bir metindir. Keane (1982), yazılı basının gelişmesinin, yazılı metinlerin kullanımına yönelik katkılarını vurgularken, metinlerin laik bir nitelik kazandıklarından söz etmektedir. Kamusal alan ile eklemlenen basının bir ürünü olarak haber kamusal söylem türü olarak nitelendirilmektedir. Haberi kamusal yapan ise dayandığı değerler ve normlardır. Liberal mainstream haber kuramlarının habere atfettiği nesnellik, tarafsızlık, dengelilik ve doğruluk ilkeleri çerçevesinde habercilik alanı profesyonel bir icra alanı olarak kabul edilmektedir. Eleştirel ve liberal paradigmanın verili olarak kabul ettiği ve tartışmaya gerek duymadığı nokta haberin olana ilişkin olmasıdır (factual). Kısacası haberin doğruluğu gazeteciliğin temel etik kurallarının başında gelmektedir. Etik gazetecilik prensipleri ilk olarak 1850'lerde geliştirilmiş, gazetecilik kuralları ise 1930'larda kabul edilmiştir. *Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ)* tarafından kabul edilen meslek ilkelerinin evrensel etik kurallarından ilki *"doğruluk ve gerçeklere dayalı habercilik"*tir (White, 2016, s. 241). Buna göre, gazeteciler her zaman "hakikat"i garanti edemese de olayları doğru ve eksiksiz biçimde aktarmak gazeteciliğin temel prensiplerindendir.

Günümüzde ise haberde verili kabul edilen, normatif olan değerler aşınmaya başlamıştır. Bu durum haberi sahip olduğu değerler ve etik çerçeveden uzaklaştırarak bireyselliğin ön plana çıktığı, iktidarı savunma stratejisine dönüşen unsurlar ile eklemlenen ve mahremin dili ile ilişki kuran bir yapı haline getirmektedir. Kamusal ve özel alan arasındaki keskin hattın çözülmeye başladığı neoliberal dönemde kamusal alan, özel alanı da kapsayacak biçimde genişlemiştir. Bu durum kendine has kuralları olan özel alanın üzerinde kamusal alanın kurallarının etkili olması biçiminde kendini göstermektedir. Bireyselliğin yükselişi ile, kamusal olana ait olan çoğulculuk, sekülerlik, rasyonellik, açıklık, aleniyet gibi nosyonlar ilgisini yitirmeye başlamıştır. Sennett'in *"kamusal insanın çöküşü"* olarak değerlendirdiği bu süreçte dünyayı anlamlandırma biçimimizin değişiminin altında yatan neden narsizmdir. Toplumun çoğulculuk ve biz'den, ben'in ve duyguların dünyasına yöneldiği neoliberal dünyada, kamusal söylem biçimleri dönüşmektedir. Kamusal alanın bir ürünü olan haber dili ve söylemi de bu dönüşümden etkilenmektedir.

Bu tezin temel amacı, haberin niteliksel dönüşümünü kamusal olma işlevini yitirme biçimlerini ortaya koyarak araştırmaktır. Bu doğrultuda kamusal söylemin bileşenlerini tartışmaya açarak haberin neden kamusal bir söylem olduğu üzerine bir tartışma yürütülecektir. Kamusal söylemi ve haberi tarihsel dönüşüm izleği çerçevesinde ele alan bu çalışmada, haberin günümüzde neye dönüştüğünün izini sürmek hedeflenmektedir.

Bu doğrultuda tezde yanıtı aranan sorular, Kamusal söylem nedir? Haber neden kamusal bir söylemdir? Günümüzde haber neye dönüşmüştür? biçiminde formüle edilmiştir. Bu hat üzerinden profesyonel gazetecilik normlarının nasıl aşındığı, ortaya çıkış amacı ve doğası itibariyle seküler olan haber metinlerinin duygusal anlatılara evirilişinin ne şekilde olduğu tartışılmaktadır. Eleştirel ve liberal kuramların ortaklaştığı bir konu olan haberde doğruluk ilkesinin büyük oranda terk edilmesi haberin kamusal bir söylem olma özelliğini ortadan kaldırmakta, dolayısıyla haber artık seküler ve rasyonel bir dille değil, duygulardan beslenen mahremin diliyle kaleme alınmaktadır. Kamusal söylem meselesinin tezin temel sorunsallarından biri olması, kamusal özel alan geçişkenliğinin sonuçlarının kamusal söylemler üzerinde etkisini göstermesidir. Modern dünyada kamusal alanın sınırlarının genişleyerek mahremin kamusal olana sızma biçimlerinin haber medyası üzerindeki etkileri araştırılmaktadır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak habere yönelik kavram setleri tartışılmaktadır. Bunlardan ilkini ise haberin kamusal söylem olduğu tartışması oluşturmaktadır. Bu nedenle birinci bölüm kamusal alan, kamusal söylemler ve medyayı tartışmaktadır. Bu bölümde, Habermas'ın kamusal alan tahlili ele alınarak kamusal alanın oluşumu, yükselişi ve burjuva kamusal alanından iletişimsel kamusal alana geçiş tartışılmaktadır. Habermas'ın sunduğu teorik çerçeve ile kamusallık nosyonu, bileşenleri ve kamusal olanın temel olarak ne ifade ettiği serimlenerek, buradan doğru bir kamusal söylem tanımı ortaya koyulmaktadır. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı, kamusal söylemin sahip olduğu rasyonellik, çoğulculuk, demokrasi, açıklık, aleniyet gibi kavramları haber ile ilişkilendirmemizde önemli bir yaklaşımdır. Haberin kamusal bir söylem olduğu görüşüne ulaşmamızı sağlayan iletişimsel eylem kuramı müzakereci demokrasi kavramı ile birlikte ele alınarak, buna yönelik eleştirilere de yer verilecektir. Her bölümün kendi içerisinde tartışmayı derinleştirecek ve sınırlayacak soruları bulunmaktadır.

Aynı bölümde yer alan Sennett ve Illiouz'un tartışmaları ile kamusal söylemlerin dönüşümü tartışmaya açılacaktır. Modernizm ve neoliberalizmin kamusal söylemler üzerindeki etkilerini kavramaya yardımcı olan bu çalışmalar, kamusal ile özel alan geçişkenliğinin nedenlerini farklı bakış açıları ile ortaya koymaktadır.

Araştırmanın ikinci bölümü, haberin ne olduğunu kavramaya yöneliktir. Haberin ve haberciliğin tarihsel dönüşüm izleğini takip edebilmek, habere neden kamusallık atfedildiğini kavramaya yardımcı olmaktadır. Bu doğrultuda haber medyasına yönelik ana akım yaklaşımlar ile bunların ortaklaştığı önemli bir mesele olan haberin olana ilişkin olduğu görüşünden yola çıkılarak bir tartışma yürütülmektedir. Haberde doğruluk ilkesinin habercilik açısından neleri ifade ettiği ve doğruluğun kırılmasına neden olan unsurlar bu bölümde serimlenmektedir.

Tezin üçüncü bölümü analiz kısmından oluşmaktadır. Bu bölümde haberin niteliksel dönüşümünün ne şekilde gerçekleştiği incelenen haber örnekleri ile ortaya koyulmaktadır. Haberler, kamusallık ilkeleri ile haberde doğruluğun aşınma biçimlerini araştıran iki temel izlek üzerinden ilerlemektedir. İlk kategoride Gezi Parkı eylemleri döneminde eylemcilerin "camide içki içtikleri" ve "Kabataş'ta başörtülü ve yanında bebeği olan bir kadına saldırdıkları" yönünde merkez medyada yer alan yalan haberler bulunmaktadır. Haberlerin, hakikat, çoğulculuk, sekülerlik ve rasyonellik kategorilerinde söylemsel çözümlemesi gerçekleştirilmektedir. İkinci ana başlık altında ise haberde doğruluk ilkesinin aşınma biçimleri araştırılmaktadır. Bu başlık altında kategorilendirilen haberler ile ilgili verilere doğrulama platformu işlevi gören Teyit.org ve Doğrulukpayı.com aracılığı ile ulaşılmıştır. Doğrulama sitelerinin editörleri ile görüşmeler yapılarak haberde doğruluğun kırılma noktası konusunda görüşleri alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAMUSAL ALAN, KAMUSAL SÖYLEMLER VE MEDYA

Haberi haber yapan unsurlar sıralanırken evrensel, rasyonel, akla dayalı, kamusal bir metin olduğunun altı defalarca çizilmektedir. Bilgi ve hizmet üreten bir sektör olarak gazetecilik kamusal bir işleve sahiptir. Gazeteciliğin profesyonel bir icra alanı olması bu alanın kamuya hitap etme iddiası taşıması haberin kamusal alana ait bir söylem biçimi olduğunu pekiştirmektedir. Habermas'a (2004) göre kamusal alan kavramı ile kastedilen, kamuoyunun oluşumuna olanak sağlayan bir alanın varlığıdır. Yurttaşların erişiminin garantiye alındığı bu alan onları aynı zamanda kamusalın bir parçası haline getirmektedir. Kamusal gövdeye dahil olan yurttaşlar, toplumun genel yararına ilişkin konularda örgütlenme, kanaatlerini dile getirme ve bunları özgür biçimde yayınlama hakkını yerine getirmiş olurlar. Bu iletişim biçiminin daha geniş kitleleri kapsaması, kamusal gövdenin genişlemesi ve bu tartışma ve taleplerin ilgili yerlere aktarılması ve onları harekete geçirmesine olanak sağlayan araçların varlığını gerektirmektedir. Modern toplumda gazeteler, dergiler, televizyon ve radyo kamusal alanın başlıca iletişim araçları haline gelmiştir (Habermas, 2004, s. 95). Günümüzde web 2.0'ın yaygınlaşması ile birlikte internetin de kamusal alanın iletişim aracı haline geldiğini söylemek mümkündür.

Çoğulluğun simgesini taşıyan kamusal(lık) insani politikaların üretilmesi açısından önemli bir yere sahip olduğu gibi medya konusu kamusal alan tartışmalarının merkezine oturmaktadır. Bunun nedeni ise kitlesel iletişim araçlarının kamusal iletişimi mümkün kılmasından ileri gelmektedir. Modern çağda kamusal bilginin kamuoyu üretimi üzerindeki etkisi giderek artmaktadır (Özbek, 2004b, s. 602). Yükselbaba'ya göre "kitle iletişim araçları kamusal alan için zorunlu bir unsur olmakla birlikte hem kurucu hem de yıkıcı yönde etkin olabilmektedir" (2012, s. 81). Medya endüstrisinin küresel boyutta yeniden yapılanması kamusal alan üzerinde de etkisini göstermekte, yeni kamusal alan arayışlarına olan yönelimi kaçınılmaz kılmaktadır. Kamu hizmeti yayıncılığı ile kastedilen, toplumdaki bireylerin eşit bir şekilde erişebildiği yayınlarda tarafsızlığın ve dengeliliğin gözetilmesidir. Son dönemlerde ekonomik politikaların sosyal haklar üzerindeki etkinliği ile kültürel çeşitliliğin daha çok görünür olması ve gündeme gelmeye başlaması ile birlikte yurttaşlığın tanımı da dönüşüme uğramıştır. Bu durum kamusal alanın önemli bir parçası olan basına ve kamusal olma iddiasını taşıyan haberciliğe de

etki etmiştir (Kejanlıoğlu, 2004, s. 841). Bu tezin araştırdığı temel mesele de kamusal olanın aşınmasının haber üzerindeki etkilerini izlemek ve buna bağlı olarak haberin niteliksel dönüşümünün hangi biçimlerde gerçekleştiğini ortaya koymaktır. Kamusallık nosyonunu bu denli önemli kılan, iktidar odaklı olsa da barındırdığı çoğulcu mekanizmalar ile dışlanmış kesimlerin bir nevi varlığını ortaya koyabilmesinin yolu olmasıdır. Kamu bir anlamı ile "ülke halkının tümü" (Püsküllüoğlu, 1995, s. 870) manasındadır ve bu yönüyle bütüne, herkese hitap eden anlamı taşır. Haber de taşıdığı kamusallık iddiası gereği çoğulcu ve herkese hitap eden bir olgudur.

Kamusal ve özel alan kavramları insani birlikteliği sürdürmede önemli yapılardır. Dolayısıyla bu bölümde hem kamusal hem de özel olan tartışmalarına sıkça uğranmaktadır. Bu tezin sorduğu sorulardan biri şudur: haber neden kamusal bir söylemdir? Bu sorunun yanıtına ulaşabilmek için kamusalın ifade biçimleri ve zaman içerisinde yaşadığı dönüşümü farklı bakış açıları ile kavramak önemlidir. Habermas, Arendt, Sennett, Illouz, Young, Negt ve Kluge, Benhabib gibi kuramcıların tahlilleri çerçevesinde bu bölümde kamusal alan, kamusal söylem ve özel alanın hangi anlamlara karşılık geldiğine, haber söyleminin neden kamusal olduğuna, kamusal özel alan ayrımına dair kavramsallaştırmalara değinilmektedir. Kamusal alan tahlillerinin ardından tezin ikinci bölümünde ise haberin ne olduğu, kamusallık ile olan ilişkisi ve hakikat-ötesi *(post-truth)* dönemde neye dönüştüğü incelenmektedir.

1.1.HABERMAS'IN KAMUSAL VE ÖZEL ALAN TAHLİLİ

Kamusal alanın tartışmalarında akla gelen ilk isimlerden biri olan Habermas'ın (2014) "Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü" adlı eseri modern dünyada yaşanan gelişmeleri ve bu gelişmelerin tarihsel süreç içerisinde kamusal ve özel alan üzerindeki etkilerini kavrayabilmemiz adına önemli argümanlar sunmaktadır. 1950'lerde Horkheimer ve Adorno ile birlikte "aydınlanma" üzerine çalışmalar yapan Habermas, kamusal alan konusuna yönelmiştir. Amerikan ve Fransız devrimleri döneminde yaşanan politik dönüşümler ile yakından ilgilenen Habermas, kamusal alanı, "demokrasi üzerine yükselmiş toplumların eleştirisinin bir aracı" olarak değerlendirerek modern bireyi merkezine almaktadır (Yükselbaba, 2012 s. 54-55) İngiltere, Fransa ve Almanya'nın 18.

ve 19. yüzyılda uğradığı gelişmelerin ışığında ortaya çıkan burjuva kamusunun ideal tipini tanımlayan Habermas'a göre kamusal alan kavramı, toplumsal yaşam içerisinde kamuoyu oluşumuna olanak veren bir alanın varlığını ifade etmektedir (Habermas, 2004, s. 95).

Kamunun yapısal dönüşümünün devlet ve ekonominin dönüşümü ile olan bağlantısına dikkat çeken Habermas, bu dönüşümü Hegel'in hukuk felsefesinde taslağı çizilen, Marx tarafından geliştirilen ve Lorenz von Stein'da özgül biçimini almış olan teorik çerçeve içerisinde kaleme aldığını ifade eder (Habermas, 2014, s. 25). "Kamusal" ve "kamu" kavramlarının birbirinden farklı bağlamlarda anlamlara sahip olduklarını söylemek mümkündür. Kamusal, açıklığın ve aleniyetin temsili iken kamu kelimesi barındırdığı eleştirellik ilkesi ile birlikte halka ait olan anlamını taşıyarak, halkı temsil eder. Devlet ise bu noktada "kamu erki"[1] olarak karşımıza çıkmaktadır (a.g.y, 2014, s. 57-59). Devleti kamu erki yapan ise "kendi hukukuna tabi olanların ortak kamusal selametini sağlama görevini" üstlenmiş olmasından ileri gelir. Doğrudan kurucu öğe olarak yer almasa da hukuku ve toplumsal refahı koruma görevi onu kamusalı temsil eden konumuna getirmektedir. Kamunun temsilini üstlenmek aynı zamanda devlete önemli bir güç atfedildiğinin göstergesidir. Ancak burada bahsedilen güç çoğunluğun potansiyeline tekabül eder. Zira kamu kelimesi tekilliğin değil aksine çoğulluğun temsilidir. Habermas, kamu ve özel kelimelerinin etimolojisine şu şekilde bakmaktadır:

> (…) Almancada, Latince *privatus'*dan iktibas edilen "privat"a (özel) ancak 16. yüzyılın ortasında rastlanmaktadır; bu sözcük, o zaman İngilizce "private" ve Fransızca "priv*é" ile aynı anlamdadır. Bu anlam aşağı yukarı şunu ifade eder: kamusal görevi olmayan (not holding public Office or offical position, sans emplois, que I'engage dans les affaires publiques.) "Özel", devlet aygıtının alanı dışında olmayı ifade eder; çünkü "kamusal" bu arada mutlakiyetçilikle birlikte* egemenin şahsından bağımsızlaşarak nesnelleşmekte olan devlete ilişkindir. Kamusal topluluk (veya umum), *the public, le public,* "özel varlık"ların karşıtı olarak, "kamu gücü"nü ifade eder. Devlet memurları kamusal şahıslardır, *public persons, personnes publiques*; kamusal bir görevleri vardır, yaptıkları işler kamusaldır (*public office,service public*) ve devletin bina ve kurumları da kamusal olarak adlandırılır. Diğer yanda özel şahıslar, özel merciler, özel işler ve özel evler vardır... Devlet ile ondan dışlanmış olan tebaaları karşı karşıya durular; devlet, bu yoruma göre, kamusal selamet için, diğeri ise kendi özel yararları için çalışır (Habermas, 2014, s. 70-71).

[1]Habermas devlet ile kamusal alanın birbirini karşılayan terimler olmadığını ileri sürer. Devlet için kamusal alanın yürütücüsü olduğu öne sürülse de esasında kamusal alanın bir parçası değildir (Habermas, 2014:96).

Kamusal ve özel alandan bahsedilmeye çok önceden başlansa da kamu sözcüğünün kullanımı Habermas'a göre burjuva toplumu ile başlamıştır. Almancada "*Öffentlichkeit*" olarak kullanılan kamusal kelimesinin 18. yüzyılda *publicite* ve *publicity* kelimesinden türetilen bu kelimenin kavramsallaşması burjuva toplumunun yükselişi ile aynı döneme denk gelmektedir (Habermas, 2004). Bu nedenledir ki kamusal kavramı burjuva toplumuna ait bir kavramdır. Ancak *öffentlichkeit* kelimesinini İngilizce'de kullanılan "*public sphere*" teriminin üstünde anlamları bulunmaktadır. Kelimenin karşılık geldiği çeşitli tartışmaların yapıldığı, kararların alınıp uzlaşmanın sağlandığı toplumsal alanı ifade eden mekânsal anlamının yanında anlam yükü ve kriter anlamına da gelmektedir. Hansen, terimin toplumsal arenayı ifade etmesinin yanında, bu süreç tarafından oluşturulan kolektif gövdeye, yani 'kamu'ya işaret ettiğini vurgular (Hansen, 2004, s.141).

Kamusal ve özel alanın varlığından bahsedebileceğimiz ancak henüz bir kavram olarak karşımıza çıkmadığı dönemler söz konusudur. Yunan şehir devletlerinde kamusal yaşam *bios politikos, agora* adı verilen pazar yerlerinde varlığını sürdürmektedir. Özel alan ise eve bağlıdır. Kamusal hayata katılımın yolu ise özel hayatta bir aile reisi olabilmekten ve özerklikten geçmektedir. Habermas, bu özerklik ve hükmetmeyi şu şekilde ifade eder:

> (…) dolaşım halinde bir servete veya emek gücüne sahip olmak, ev ekonomisi ve aile üzerindeki egemenliğin ikamesi olamaz, yoksulluk veya köleden yoksunluk başlı başına *polis*'e kabul edilmenin önünde engeldir- sürgün, mülksüzleştirme ve evin yıkılması aynı şeylerdir. Yani *polis*'te bir şahsın konumu, *oikos*'taki despotluğuna bağlıdır. Hayatın yeniden üretimi, doğum ve ölüm *oikos* despotluğunun şemsiyesi altında cereyan eder; zorunluluk ve geçicilik alemi özel alanın gölgesi altında gizlenir (Habermas,2014, s. 60).

Yunan toplumunda kamu özgürlük ve istikrar alanıdır. Tüm meseleler kamunun ışığında aydınlanır. *Oikos*'un sınırlayıcılığına karşın *polis* vatandaşların serbest bir şekilde tartışabilecekleri, durumların dile getirilip şekillenebileceği özgür bir alan sunar (Habermas, 2014, s. 60-61).

Feodal toplumda ise sosyolojik olarak özel alandan ayrışmış bir kamudan söz edilmesi mümkün olmasa da kamusallığın izlerine bu dönemde rastlanmaktadır. Bu dönemde kamusallık temsillik biçimidir. Ancak bu temsiliyet toplumsal bir alanı ortaya koymaktan ziyade statü biçiminde kendini göstermektedir (Habermas, 2014, s. 64-65). Bu dönemde

Eski Cermen Hukuku'nda yer alan cemaate ilişkin anlamını taşıyan *"gemeinlich";* ayrı, özel anlamına gelen *"sunderlich",* umumi manasında kullanılan *"common"* ve tekil olarak adlandırılan *"particular"* kavramları yer almaktadır. Bu kavramlar *publicus* (kamusal) ve *privatus* (özel) ile benzerlik taşımaktadır. Ancak bu benzerlik taşıdıkları karşıtlıklardan ileri gelmektedir (a.g.y, 2014, s. 62-63).

Kamu ve özel kelimelerinin bugünkü anlama benzer hale gelmeleri 17. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir. Bu döneme dek kamu sözcüğü "toplumun ortak çıkarı"na atıfta bulunurken, özel ise "üst düzey devlet yöneticisi" için kullanılmıştır. Onyedinci yüzyıl sonunda ise "kamusal" kelimesi "açıklık" anlamını kazanırken özel ise bireyin aile ve arkadaşlarından oluşan sınırlı bir mahrem alanı ifade etmektedir (Sennett, 2002, s. 32). Kapitalizmin gelişmesi, hukukun etki etmesi ve toplumsal dönüşümlerin yaşanması ile kamusal ve özel ayrışması meydana gelmiştir (Habermas, 2014, s. 62). Feodalizmin etkisinin azalıp, monarkların etkisinin yükselişe geçtiği Rönesans dönemi ile birlikte erken kapitalist mübadele iktisadı ekseninde ulusal ve bölgesel devletler oluşmaya başlamıştır. Temsili kamunun bu dönemde devletten ayrışmakta olan toplum içinde "istisnai bir hukuk" biçimine geldiği ve modern anlamda kamusal ve özel alanın ayrışmasının gerçekleştiği görülmektedir (A.g.y, s. 70).

Burjuva toplumunda kamunun oluşumu uzak ticaret yollarının kesişme noktalarındaki fuarları ortaya çıkaran ticaret ve finans kapitalizmine dayanır. Erken kapitalist dönemde uzun mesafeli ticaret, mal ve haber dolaşımını gerekli kılmıştır (Habermas, 2014, s. 74-75). Mal dolaşımının artması ile birlikte haber dolaşımı da yaygınlaşmaya başlamıştır. Pazar içerisinde ihtiyaç duyulan ticari muhasebe, yeni gelişmeler ile ilgili doğru bilgiye ulaşma gerekliliğini zorunlu kılmıştır. Hal böyle olunca ticari mektup dolaşımı 14. yüzyıl ile birlikte yerini profesyonel haberleşme sisteminin oluşturduğu bir dolaşım ağına bıraktı. Haber dolaşımının sürekliliği mal dolaşımı kadar önemli hale gelirken, büyük ticaret şehirleri de haber dolaşım merkezleri haline geldi. Bu dönemde borsalar oluşmaya başlamış, posta ve basın ortaya çıkmış ve sürekli haberleşme kurumsallaşmaya başlamıştır. Ancak "mahremin profesyonelce garanti altına alındığı" yönetim içi haberleşme sistemi tacirler tarafından yeterli bulunuyor ve haberin kamusallaşmasına sıcak bakılmıyordu (A.g.y., s. 76-77).

Basının tam anlamıyla varlığından söz edemediğimiz bu dönemde henüz profesyonel bir icra alanı olarak gazetecilikten söz edilemese de haber tacirlerince mesleki olarak örgütlenmekteydi. "Gazetecilik" terimi bugünkü anlamıyla 1830'larda kullanılmaya başlanmış, kamusal iletişim biçimi olarak gazetecilik pratikleri ve gelenekleri de 19. yüzyılda kurumsallaşmış yapıya ulaşmıştır (Curran'dan aktaran Taş, 2010, s. 35). Ancak haber üretim işlevi çok daha öncelere dayanmaktadır.

> Bu iş çok önceleri Venedik'teki haber yazıcılarınca (scittori d'avisi) başlatılmıştı; bunlara Roma'da *gazetanni,* Paris'te *nouvellistes,* Londra'da *writers of letters*, Almanya'da ise *Zeitunger* veya *Novellisten* deniyordu. Bunlar 16. yüzyılın akışı içinde düzenli haftalık haber ileticilerine, yani elle yazılan gazetelere dönüşeceklerdi; Almanya'da bunların tipik örneği Fugger gazeteleri idi. (1565 ile 1605 yılları arasında aktarılan 40 bin haber, elbette sadece bu tür haber bürolarından değil, Fugger Ticarethanesi'nin memurları ve iş ortaklarından kaynaklanıyordu.) (Habermas,2014, s. 77).

Henüz kamusallığı içermeyen yeni iletişim alanının özel haberleşmenin unsurlarını taşıdığını söylemek mümkündür. Bu tür bir iletişim biçiminin ayırt edici unsuru kamusallık ilkesinin var olmayışıdır. Basının varlığından söz etmek ise ancak 17. yüzyılın sonunda mümkün olmaktadır. Zira düzenli haber akışının kamusallaşarak, halka açık hale gelmesi bu döneme denk gelir (Habermas, 2014, s. 77). Hükümet tarafından uygulanan merkantalist politikalar, özel işletmelerin açılması ve kapitalizme uygun biçimde işletilmesinin önünü açmıştır. Özelleşmenin gelişmesinin sağlayan bu ekonomik dönüşüm kamunun bilgisini de dönüştürmeyi gerektirmekteydi. Bu dönüşümü sağlayacak aygıt ise basındı (A.g.y., 2014 s. 88).

Onyedinci yüzyıl başlarında "siyasal gazete" adı verilen ilk gazeteler haftalık olarak yayınlanırken yüzyıl ortalarına gelindiğinde günlük hale gelmiştir. Özel haberleşme dünyaya dair ayrıntılı haberlere yer vermekteydi ancak bu haber akımının yalnızca bir kolu "elle yazılan" gazetelerin süzgecinden geçip basılı gazetelere ulaşıyordu. Gazete tacirleri tarafından üretilen haberler gayrı resmi olarak denetlenmekte ve yönetimlerin resmi sansürleri ile oldukça sadeleşmekteydi. Kamunun erişimine açılan haberler, mevcut haber malzemesinin kırıntıları haline gelmekteydi. Özellikle dış haberlerin, saray haberlerinin sansüre uğramasıyla geriye yalnızca afetler, tedaviler, cinayetler, yangınlar gibi geleneksel "yenilikler" kalıyordu (Groth'dan aktaran Habermas, 2014, s. 83-84).

Onyedinci yüzyılın sonunda gerçekleşen basının ortaya çıkışına dek temsili kamunun iletişim alanı belirleyici değildi. Bu dönemde profesyonel olarak hazırlanan haberler yayınlanmadığı gibi yayınlanan çeşitli yenilikler ise haber olarak maddi bir anlam kazanmamıştı[2] (Habermas, 2014, s. 77). Habermas'ın devletin benzeri olarak inşa edildiğini ileri sürdüğü burjuva toplumunda temsili kamunun önemi azalmaya başlamış, modern anlamdaki kamusallığın alanı genişlemeye başlamıştır. Bu alanda temel aktör olarak kamu erki devreye girmiştir. Yönetim yerleşikleşmeye başlamış ve ordunun varlığı ile bu yerleşikliği nesnel bir biçime bürünmüştür. Sarayın otoritesi ve kapalılığına karşın, kurallar çerçevesinde inşa edilmiş, erişilebilir bir yapının varlığı söz konusudur (Habermas, 1994, s. 76-77).

Modern anlamda kamusallık ve kamuoyu kavramlarının şekillenme sürecinde basın başlarda bir tehdit olarak görülmekteydi. Hükümetler basına sansür uygulasalar da sonraları bunu idari amaçla, hükümet emirlerini duyurmak için kullanmaya başladı. Halkı ilgilendiren konularda yapılan saray haberleri ile birlikte basın, yönetimin çıkarlarının hizmetine girerken, kamu erkinin muhatapları da "halk" haline geldi (A.g.y., 1994:74). Hükümetlerin basının gücünü görmesi ile birlikte, kamuoyunu yönlendirmedeki işlevi dolayısıyla iktidarın bir manipülasyon aracı haline gelmiştir. Viyana hükümeti 1769'da bir basın kararnamesi çıkarmıştır. Bu kararnamede şöyle denilmektedir: "Gazetecilerin ne gibi düzenlemelerin, önlemlerin ve buna benzer diğer vak'aların halkın yararına

[2] Habermas, haberlerin o dönemde aktarımını şu şekilde ifade etmektedir: "O zamanlar 'kadim hakikat' denen şeyi açıklayıp tesfir etme selahiyeti de egemenliğin geleneksel unsurları arasındadır. Gerçek hayatta olup bitenlere ilişkin haber verme de bu geleneksel bilgiye bağlıydı. Yeni şeyler az veya çok mucizevi bir olay görünümü altında sunuluyordu. "Yeni vak'alar" eğer alışılmışın eşiğini aşıyorlarsa, 'kadim hakikatin' bahçesinde 'fevkaladelik' düzeyine yükseliyorlardı- alamet ve mucize sayılmak üzere… tarihsel olaylarla doğa olayları arasında pek ayrım yapılmıyordu…15. yüzyılda çıkan bildiriler ile 16. yüzyılda olaydan olaya yayınlanan ve kendilerini "Yeni Gazeteler" olarak adlandırılan tek yapraklık yayınlar bile, sarsılmaz geleneksel bilginin; değişik bir kamu oyunun biçimlenmekte olduğu işaretini veren haberler ve bilgiler dalgasını özümleme gücünü gösteriyorlardı. Bu tür gazeteler, hiçbirini diğerinden ayırt etmeksizin din mücadelelerinden, Türklerle yapılan savaşlardan, Papalık kararlarından, kan ve ateş yağmurlarından, sakat doğumlardan, çekirge istilalarından, depremlerden, fırtınalardan, gökyüzü olaylarından, boğalardan, seçim kapitülasyonlarından, yeni toprakların keşfinden, Yahudilerin vaftiz törenlerinden, cadıların yakılmasından, Tanrının hükümlerinden ve ölülerin dirilmesinden haber veriyorlardı. Yeni Gazeteler, tıpkı eski bildiriler gibi, çoğunlukla şarkı ve konuşma tarzıyla yazılıyorlardı; çünkü anlatım tebliğ ve tek başına veya birlikte şarkı söyleme amaçlarına yöneliktiler. Böylece bu yenilik, "haberin tarihsel alanına dahil olmaktan alıkonularak, bir alamet ve mucize olarak temsiliyetin alanına geri çekiliyordu; bu alandaki kamu oyuna ritüelleşmiş ve törenleşmiş katılım ise, halkın kendisini yalın ve bağımsız biçimde ifade etmesine olanak tanımıyordu. Güncel siyasal gelişmeleri derhal kahramanlık menkıbeleri alanına dahil eden halk şarkılarının da "Yeni Gazeteler" olarak basılması anlamlıdır (Habermas, 2014:78).

olduğunu öğrenebilmeleri için, bunlar yetkililerce haftalık olarak toparlanarak gazete yöneticilerine gönderilecektir (Groth'dan aktaran Habermas, 2014, s. 85).

Hükümetin hitap ettiği kitle "umum" olarak adlandırılırken, toplumun tamamını kapsamasına karşın açıklamaların ilgili olduğu kesimi tahsilli zümreler oluşturmaktaydı. Çoğunlukla memurlar, hekimler, hukukçular, subaylar gibi kitlelerden oluşan modern burjuva tabakasını oluşturan bir yapı söz konusudur (Habermas'dan akt.Yükselbaba, 2012, s. 75). Modern devlet yapılanması ile birlikte birlikte *"halk içinde merkezi bir konuma sahip olan yeni bir burjuva tabakası"* oluşmuştur.

Onsekizinci yüzyılda reform hareketleri ile birlikte kamusal aklın kullanımına öncülük edilerek, erkler birliğinin dağılması sağlanmıştır. Böylelikle çeşitli grupların, bireylerin talepleri temsil edilmeye başlandı. Sanayi burjuvazisinin öncülük ettiği bu dönüşümde Habermas'ın dikkat çektiği üç unsur söz konusudur: "1. Ulusal İngiltere Bankası'nın kurulması, 2. Basında ön sansürün kaldırılması, 3. Modern parlamentolara öncülük eden başbakanlık makamının kurulması" (Timur, 2012, s. 55). Sonrasında gelişen bir dizi siyasal gelişme ile "politik kamusal alan" ortaya çıkmıştır. İngiltere'de muhalif basının varlığı, siyasal partilerin örgütlenmesi, oy hakkının tanınmasını kapsayan seçim kanunun düzenlenmesi gibi etkenler siyasal kamusal alanın etkinliğini artırmıştır. Hukukun, yasaların bu sürece dahil olması, kamunun yerleşiminde oldukça etkili olmuştur. Basın, "kamusal gövde"nin oluşumunda önemli bir rol oynayan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun tüm kesimlerinin ifade alanı bulabildiği, bilginin, fikirlerin ve devletin etkinliklerinin tartışılabildiği bir mecra olarak basın kamusal alanı temsil etmektedir (Habermas, 2014, s. 95-142).

Özbek'e (2004b) göre "bir karşılaşma alanı olarak politik kamusal alan aynı zamanda bir kültürel üretim ve ideolojik mücadele alanıdır" (s. 602). Kamusal kavramının önüne "politik" sıfatının eklenmesi Özbek'e göre "sosyal, yazınsal ve kültürel nitelikli iletişim alanı olan kamusal mekanlardan analitik olarak ayırt edilmesidir." Dolayısıyla bu kavram *"demokratik katılım ve eleştirel söylem alanı"*na işaret etmektedir (A.g.y., 2014, s. 35). Demokratik bir ifade alanı olarak kamusal alan, bireyleri ayırt etmeksizin herkesi kapsayıcılığı ifade eder. Temel haklarının güvence altına alındığı, hukukun üstünlüğü ilkesinin geçerli olduğu bir toplumda bunun devamlılığı ve işleyişini sağlayıcı kamu erki yani devlettir. Habermas'ın (2014) da altını çizdiği gibi devlet doğrudan kamusal alanın

bir parçası değildir. Kamusal selametin sağlanmasını görev edinen bir "kamu otoritesi"dir. Özbek'in vurguladığı üzere kamusal alan kavramını anlamaya ve yerleşikleştirmeye çalışırken öncelikle "politik kamusal alan" meselesine bakmak gerekir. Zira öncelikle kavranması gereken politik kamusal alan, eleştirel bir biçimde devlet aygıtında oluşan keyfi ve baskıcı iktidarı denetleyen ve dönüştüren bir alandır. Baskıcı politikalara karşı muhalefet alanı oluşturan politik kamusal alan demokratik katılımın ve hegamonik mücadelenin alanıdır. Demokratikliğin, çoğulculuğun ölçütü toplumdaki kamusal alanın genişliği ile doğru orantılıdır. Yurttaşların ifade, iletişim, bilgiye erişim, tartışma, örgütlenme özgürlükleri kamusal alanın genişliğini ve sınırlarını belirler (Özbek,2004a, s. 34-35). Kluge ise kamusal alanı "politikanın kabı" olarak yorumlar. Habermas, politik kamusal alanın ortaya çıkışını İngiltere, Almanya ve Fransa örneği üzerinden incelemektedir. Habermas'ın kamu ve kamusal alan kavramlarına baktığımızda, kamu erki olan devleti ve bunun dışında kalan çeşitli özneleri ifade ettiğini görmekteyiz. Siyasal kamusal alan ise "kolektif müzakerenin siyaseti, siyasal iktidarı ve devleti konu edinmesi durumunda, kamunun ve kamusal alanın özel biçimleri ortaya çıkar. "Siyasal kamunun, basın dışındaki başlıca iletişim ve kanaat üretme araçları; dilekçe verme, dernekler, partiler, kulüpler, siyasal toplantılar ve tabi demokratik bir rejimde, seçimler, yerel ve merkezi parlamentolardır (Yılmaz, 2006, s. 195-196). Burjuva siyasal kamusal alanının devlet müdahalesine yer vermeyen serbest fikir mübadelesi çerçevesi bu yönü ile liberal ekonomi modelindeki bağımsız mal mübadelesi ilkesi ile örtüşmektedir (Habermas, 2014).

Kamusal alanın basın ile iç içe geçmişliğini, basının kamu ve kamuoyu oluşumundaki işlevini göz önünde bulundurarak okumak gerekir. Habermas (2014)'a göre kamu, rasyonel müzakereciler ve akıl yürütenler topluluğudur. Kamusal alan, bireylerin kendilerini ilgilendiren meselelerde akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma halinde oldukları ve sonucunda ise ortak kanaati yansıttıkları alandır. Kamusal topluluğun genişlemesi ile birlikte dar alanda yapılan doğrudan tartışmaların yerini medya aracılığı ile yapılan tartışmalar almıştır. Bu bağlamda basın, kamunun oluşmasında oldukça önemli bir faktördür. Dolayısıyla kamusal olandan bağımsız olarak düşünülemeyen medyanın bir üretimi, çıktısı olarak haber de kamusal söylem etrafında şekillenir.

Kamusal ve özel alan ayrımı politik kamusal alan tartışmalarının bir parçasını oluşturmaktadır. Kamusal ve özel alanın sınırlarının çizilmesi ve hangi alanların kamusal alana hangilerinin özel alana ait olduğunun toplumsal düzeyde belirlenimini bu tartışmaların başında gelmektedir. Günümüzde ise kamusal ve özel alan arasındaki çizgilerin sıklığının azalmaya başlaması ile mahrem olanın kamusal olandan ayırdımı güçleşmeye başlamıştır. Kamusal alanın sınırlarının genişleyerek özel alanı da kapsayıcı bir hal alması, kamusal alanın kurallarının özel üzerindeki etkilerini tartışmayı gerektirmektedir. Bu çalışma, kamusal ve özel alan arasında yapılan keskin ayrımın neoliberal çağ ile birlikte dağılmaya başlaması ve bu iki yapının iç içe geçme eğilimi göstermesinden doğan sonuçların haber söylemleri üzerindeki etkileri ile ilgilenmektedir. Bu nedenle kamusal ve özel alan ikiliğini yaratan düşünce biçimi ve iki alan arasındaki sınırların kırılma noktaları incelenmektedir.

1.2. KAMUSAL VE ÖZEL ALAN AYRIMI

Kamusal ve özel alan kavramsallaştırılırken çoğunlukla birbirine yönelik zıtlıkları ve farklılıkları üzerinden çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Weintraub'ın ifadesi ile de kamusal ve özel nosyonları birbiri ile kurdukları karşıtlık ilişkisi çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Batı'da 16. Yüzyıldan itibaren kamusal ve özel alana ilişkin modern bir ayrım ortaya çıkmıştır. Bu iki yapı arasındaki ilişki kapitalizmin gelişme süresince dönüşüme uğramıştır. Ekonomi, devlet ve aile yapılarında yaşanan dönüşüm, kamusal ve özel arasındaki ilişkinin farklılaşmasına neden olmuş ve bu durum politika-hukuk ve ideoloji-kültür bağlamında ifade biçimlerini bulmuştur (Weintraub'dan akt. Özbek, 2004b, s. 611). Bu başlık altında kamusal ve özel alan ayrımına ilişkin modeller ve bunlara yönelik eleştiriler aktarılmaktadır. Kamusal ve özel ayrımına yönelik eleştiri hatları sıralansa da kamusal-özel ikiliği, kamusal söylemi tartışmak açısından önemli argümanlar sunar. Bu çalışma kamusal söylemi tanımlama ve günümüzde kamusal olanın bileşenlerinin hangi biçimlerde aşındığını anlama çabasındadır.

Weintraub'a göre kamusal ve özel alan arasındaki ayrımın farklı biçimlerinin iki kriteri bulunmaktadır. Bunlardan biri *görünürlük*, diğeri ise *kolektiflik*tir. Görünürlük, gizlenmiş

olan ile açık, erişilebilir olanı ayırt ederken, kolektiflik, bireye ilişkin olan ile topluluğun ortak yararına ilişkin olanı birbirinden ayırır. Weintraub, kamusal ve özel olanın toplumsal yaşamda farklı etkinlik alanlarını temsil ettiğini normatif ya da betimsel biçimde ayırt ettiğini ifade eder. Bunun sonucunda ise kamusal ve özel alan ayrımında dört temel perspektif sunar. Birincisi, "liberal ekonomist" modeldir. Bu modelde iki yapı arasındaki ayrım devlet idaresi ve pazar ekonomisi ekseninde çizilir. Liberal ekonomist model aynı zamanda günümüzde geçerli olan hukuki ve politik tartışmalarda yaygın kullanıma sahiptir. İkincisi ise "Cumhuriyetçi erdem" modelidir. Kökleri, antik Yunan'ın "polis"ine dayandırılabilen bu modelde, kamusal alan, devlet idaresi ve pazar ekonomisi alanlarından ayrılan yurttaşlık alanıdır. Özel alan ise ailenin ve ekonominin alanıdır. Weintraub, bu iki modelde 'kamusal'ın politik anlamına geldiğinin altını çizmektedir. Liberal modelde politik olan kamu otoritesini yani devlet idaresini ifade ederken, Cumhuriyetçi modelde de kamusal alan politikanın zeminini oluşturarak, müzakere, kolektif karar alma, ortak eylem gibi alanlara yöneliktir. Kamusal olmayanlar ise politika dışı alanlar sayılmaktadır. Üçüncü model ise diğerlerinden farklı olarak, devlet ya da yurttaşlık alanı tarafından belirlenen bir kamusallıktan ziyade toplumsal gerçekliğin kurucu olduğu sosyallik içindeki kamusal yaşam alanıdır. Özel olan ise, mahremiyetin[3] alanıdır. Bu modelde esas olarak kamusal mekanlardaki sosyallik içeren yaşam ile gündelik hayattaki sosyal etkileşimi mümkün kılan kültürel ve dramatik yaklaşımlar incelenir. Bu model, aile ve yakın ilişkiler alanının dış dünyanın ilişkilerine karşı konulduğunu savunarak esas sosyal bağların, yakınlık, güven, aşk, cinsellik, arkadaşlığın alanı olarak ele alır[4]. Dördüncü olarak feminist analizde kamusal alanın evin dışı olarak ele alındığı görülmektedir. Haneyi oluşturan özel-mahrem alan ile pazar ekonomisi ve politik alan arasında bir hat çekilidir. Kamusal ve özel alanın cinsiyetçiliği perspektifinde

[3] Özel yaşam ya da mahremiyetin en genel biçimi ile tanımı şu şekildedir: "…Kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer, zaman ve koşullarda ne ölçüde ilişki ve iletişim kuracaklarına bizzat kendilerinin karar verebildikleri bir alan ve bu alan üzerinde sahip olunan hakkı ifade eder. Bununla birlikte, insanın günlük yaşantısının çok önemli bir parçasını oluşturan mahremiyet hakkı, başkalarının tamamen dışlamak veya onlarla olan ilişkiyi tümüyle kesmek anlamına gelmez. Sadece bir kimsenin, kendi hayatım başkalarıyla ne ölçüde paylaşacağını belirleme hakkına sahip olduğunu ifade eder" (Yüksel, 2003, s. 182).

[4] Bu model, 18. Yüzyılın burjuva kamusallığının 19. Yüzyılda çöküşünü anlatan Richard Sennett'in argümanlarını da içermektedir. Weintraub'ın sınıflandırdığı modellere göre, Jürgen Habermas ile Hannah Arendt'in kamusal alan çerçeveleri de "Cumhuriyetçi erdem" modelinin farklı biçimlerini oluşturmaktadır (Özbek, 2004, s. 47).

yaklaşımlarda bulunan feminist analiz içinde özellikle Marksist ve radikal feministler tarafından devlet-sivil toplum, hane içi-hane dışı tartışmaları sürdürülmüştür (Weintraub'dan akt. Özbek,2004a, s. 45-48). Özel alan kavramı politik olanın dışında bırakılırken bu durum kamu ve aile ayrımını da ortaya koyar. Ancak feminist kurama göre özel alan politika dışı bir olgu değildir ve bu durum "kişisel olan politiktir" sloganı ile de belirginlik kazanır (Alkan, 2000, s. 77-83). Bu sav ile politikanın konuları özel ve kamusal ayrımına sıkışmaktan çıkarılmaktadır.

Kamusal ve özel alan ayrımına yönelik eleştiri hatları cinsiyet, kültür-kimlik ve sınıf meselesi üzerinden ilerlemektedir. Toplumsal cinsiyeti merkezine alan feminist çalışmaların eleştirisi, disiplinlerin temel kavramları "eril düşünce tarzı" ile inşa etmesi savı üzerinedir (Alkan,2000). Modern toplumların düzenleme biçimini oluşturan kamusal ve özel ayrımının sahip olduğu yapının temel düzeyde tanımlanış biçimlerinin Antik Yunan'dan günümüze büyük farklılıklara uğramadığını söylemek mümkündür. Zira özel alan, üreme ve beslenme gibi etkinliklerin alanı olarak tanımlanırken, kamusal alan, siyasal olanın ve erdemin alanı olarak ifade edilmektedir (Yıldız-Tahincioğlu, 2009, s. 69).

Kamusal ve özel alan ayrımının temel koşulları ataerkil düşünce etrafında şekillenmektedir. Ataerkil düşünce, liberal görüşün de ortaklaştığı gibi kadını doğa durumuna ait bir pozisyonda tanımlayarak onu aynı zamanda kültürün ve sivil toplumun altına yerleştirir. Bu düşünceye göre doğa durumu, sivil toplumun altında yer alırken kadın da erkeğin altında yer almaktadır. Özel alan, doğaya ait olan kadının yeri iken, sivil toplumun hem kurucusu hem de egemeni olan erkek ise kamusal alanda yerini almıştır (Pateman'dan akt. Yıldız-Tahincioğlu, 2009, s. 69). Kadınların, doğanın alanı olarak görülen özel alan ile ilişkilendirilmelerinin nedeni doğurganlık özellikleri ve cinsellikleridir. Bu durum özel alanı ahlaki değerlerin ve duyguların alanı olarak görme eğiliminde olan anlayışı benimserken, kamusal alanın ise rasyonel aklın, adalet ve eşitlik ilkelerinin alanı olarak anılmasına neden olmaktadır. Bu ayrımdan çıkan sonuç ise doğa durumu yani denetlenmesi gereken özel alan; kültürü içine alan denetleyenin alanı, yani kamusal alan ikiliğidir (A.g.y., s. 72).

A. Bora'ya göre (2004), "özel alan diğerkamlığın, vericiliğin, duyguların, kabullenilmiş bir eşitsizliğin, enformel ilişkilerin; kamu alanı ise adaletin, rasyonalitenin, sorumluluk ve hesap vermenin, eşitliğin, formel ilişkilerin alanı*"*dır(A. Bora, 2004, s. 685). Kamusal birey ise erildir. Kamu ise eril merkezlilik etrafında şekillenen bir yapıdan oluşmaktadır. Bu yapı içerisinde kadının yaşayış biçimi kamusal olarak kendini gösterememektedir. Siyasal alanın erillik çerçevesinde inşa edilmesi ve buna bağlı olarak gelişen demokrasi anlayışı ile politik eşitliğin sağlanması da mümkün olamamaktadır (Pateman, 2004, s. 54).

Benhabib'e göre mahremiyet ahlaki ve dinsel ve vicdani olanın alanı olarak tanımlanmaktadır. Adalet, eşitlik gibi ilkeler ise özel alanın dışında bırakılarak kamusal alanın bir parçası olarak anılmıştır. (Benhabib, 1999, s. 152-154). Adalet kavramı özel alanın dışında bırakılarak, liberal düşüncenin özel alanın özgürlüğüne olan iması vurgulanmaktadır.

Negt ve Kluge'un yaklaşımı ise kamusal ve özel alanı üretim ile ilişkisi bağlamında ele alarak "proleter kamusal alan" modelini tasvir eder. Habermas'ın *"Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü"* yapıtını çıkış noktası olarak referans alan Negt ve Kluge kamusal alanı tarihsel bir kategori olarak yeniden kurmayı amaçlar. Negt ve Kluge *"Kamusal Alan ve Tecrübe"* adlı çalışmalarında kamusal alanı şu şekilde tanımlamaktadır:

> 1. Kamusal alan birbirinden farklı ekonomik, teknik ve politik örgütlenme safhalarına tekabül eden farklı tipte kamusallıkların değişken bir karışımıdır. 2. Çoklu, çeşitli ve eşitsiz katılımcılar arasındaki söylemsel çekişmenin alanıdır. 3. Farklı kamusallık tipleri ve çeşitli kamusal arasındaki örtüşmeler ve konjonktürler nedeniyle potansiyel olarak öngörülmeyen bir süreçtir. 4. Soyut evrensellik idealleri yerine maddi yapılarda temellenen farklı, çeşitli kamular arasındaki tercümeyi mümkün kılan kapsayıcı bir boyut içeren bir kategoridir (Negt ve Kluge'dan akt. Hansen, 2004, s. 162-163).

Negt ve Kluge, burjuva kamusal alanının dışlayıcı mekanizmalarını tespit ederek, belli bir kesimin egemen olduğu kamusal bir yapıda, farklı kesimlerin kendi deneyimlerini ortaya koyma imkanının olmadığına vurgu yapar[5]. *Öffentlichkeit*'ın homojen ve tekil bir yapıya sahip olmadığını savunan Negt ve Kluge, kamusal alanı, "birbirinden oldukça

[5] Hansen'e (2004) göre, Negt ve Kluge burjuva liberal kamusal alanı içindeki dışlayıcı unsurları muazzam bir şekilde ayırt etmektedir. Ancak Habermas'ın burjuva kamusal alanı modelindeki "cinsiyet körlüğü"nü, Habermas'dan daha kötü bir biçimde paylaşmaktadır. Zira kadın özneyi, anneliğe ve aileye ait olarak idealleştirmektedir. "Kadının üretici gücü" (female productive force) kavramını, anne ve çocuk arasında ihtiyaç temelli bir ilişkiye dayandırmaktadır (s. 162).

farklı niteliklere ve kökenlere sahip, fenomenlerin karıştığı bir yığın" olarak tanımlamanın daha doğru olacağını iddia etmektedir (A.g.y, 2004, s.163). Bu çerçevede *öffentlichkeit* terimini Habermas'dan farklı olarak yorumlarlar. Üretim temelli bir kamusal alan tasvir eden Negt ve Kluge bunu emek ve tecrübe üzerinden değerlendirirken şu ifadelere yer vermektedir:

> (…) *Öffentlichkeit* fikri üretim alanından yola çıkıyor… Biz bir üretim yasası olduğunu söylüyoruz. Bir işçi bir şey üzerine çalıştığında o şey kendisine aittir. Birinin elinden üzerinde çalıştığı bir şeyi almak haksızlıktır… Bununla beraber toplumumuzda dağıtım ilkelerine dayanan Roma hukuku var ve burada önemli olan bir şeyi kimin yaptığı değil de, kimin sahip olduğu. Habermas'ın *Öffentlichkeit*'ı dağıtımsal *Öffentlichkeit* iken, bizim bahsettiğimiz üretimsel *Öffentlichkeit'*tır. Bizce üzerinde asıl çalışılması gereken özel yaşamın en mahrem alanlarına bile işleyen bu üretim alanıdır (…) (Özbek, 2004b, s. 610).

Tecrübenin kamusal alanda ifade edilmemesinin nedeni ise "mahremiyetin tiranlığı"dır. Kluge ise kamusal alanın özgürlüğünün ancak özel alanın özgürlüğü ve gelişmişliği ile mümkün olabileceğinin altını çizmektedir (Özbek, 2014b, s. 605). Mahremiyetin kamusallığın karşıtı olmadığının altını çizen Özbek, mahremiyetin tiranlığının nedeninin kültür-kimlik meselesi açısından ele alır:

> Özneler açısından bu tiranlığın nedenleri, kendini kamusal olarak ifade etmeye utanmaktan, bunun yollarını, biçimini ve dilini öğrenememişlik ve kendi dilini kullanıp geliştirme kanallarına sahip olamamışlığa; toplumsal olarak ezilmiş, parçalanmış, örselenmiş, bastırılmış, dışlanmış, horgörülmüş ve tarihsizleştirilmiş olmaktan yasaklanmış olmaya ve can korkusuna kadar gider. Tecrübe edinme, yani algılama ve idrak etme kapasitesinin nesnel yaşam bağlamları boyunca çeşitli biçimlerde örselenmesi bir engelse; mevcut tecrübe kapasitelerinin ürünü olan tecrübe ve bilgilerin egemen kamusal alanda ketlenerek dolaşamaması ikinci bir engeldir. Bu açıdan bakıldığında mahrem olan kamusalın karşıtı olarak kişisel olana indirgenemez (Özbek, 2004b, s. 605).

Habermas'çı kamusal alan çerçevesi kamusal ve özel alan arasındaki ayrımın toplumsal ve tarihi bir ayrım olduğuna vurgu yapar. Kamusal alan, özel alanla birlikte şekillenmiştir (Habermas, 2004, s. 61). Çekirdek ailenin içsel alanı "siyasal-ekonomik özgürleşmeye tekabül eden psikolojik özgürleşmenin alanıdır" (Habermas, 2014, s. 120). Psikolojik özgürleşme sunan Habermas'a (2004) göre kamusal alanın özel alandan çıkışı "ailenin salonunun dışarıya açılması" ile mümkün olmuştur (s. 119). Habermas, sınıf temelli bir açıklama yolu izlememekle birlikte, emeğin, somut olanın değerlerin, fikirlerin dünyasına önem verir. Tüm bunlar içerisinde aslolan kamusallıktır. Habermas, 'kamusal aklı' açıklama çabasındadır.

Habermas'a (2014) göre burjuva kamusallığının çöküşü, kamusal ve özel alan arasındaki ilişkinin çözülmesi ile meydana gelmektedir. Kamusallık özel alanı kapsayacak biçimde genişledikçe eleştirelliğini de yitirmeye başlamıştır. Kamusal gücün devlet otoritesi etrafında toplanması ile devlet ve kamu arasındaki ayrışma tahribata uğrar. Bu durumda "kamusal ve özel alan arasındaki ayrımdan kopan, yeniden siyasallaşmış bir toplumsal alan meydana gelir" (s. 249-253). Habermas bu durumu toplumun bir tür "yeniden feodalleştirilmesi" biçiminde yorumlamaktadır (A.g.y., s. 252).

Habermas'a göre sermayenin merkezleşmesi ile birlikte, eleştiren, sorgulayan ve tartışan bireylerin oluşturduğu kamusal topluluk zayıflayarak, piyasa yasaları özel şahısların alanını istila etmeye başlamıştır. Gürbilek'e göre kamu, özel hayat hikayelerinin yer aldığı, gösterisel ve manipülatif bir alana dönüşmüştür (Gürbilek, 2001, s. 116). Kamusallık mahremiyetin biçimleri şeklinde kendini göstermeye başlamıştır. Özel hayat ile kamusal hayat arasındaki dengelerin bozulması 19. Yüzyıla denk gelmektedir.

19. yüzyılda yaşanan gelişmeler ışığında basındaki kamusallık nosyonu da farklılaşmıştır. Basının, iktidarın özel çıkarlarına hizmet eden bir araç haline gelmesi kamusal alanın çöküşünde önemli bir kırılma noktasıdır. Basında yaşanan yapısal dönüşümler ile birlikte gazetecilik öncesi dönemde *(pre-journalistic period)* basın üzerinde etkili olan kamusallığı zayıflatmıştır. Önceleri kamusal ve siyasal niteliğe sahip olan "basın" kavramı, ticarileşme sürecinde "gazetecilik"e dönüşmüştür. Bu dönüşüm önemli bir tarihsel gelişme olarak "kamusal okurluktan" "ticari okurluğa" geçişin göstergesidir (Chalaby'den aktaran Taş, 2010, s. 36). Bu süreçte gazetecilerin söylemsel üretim biçimleri de dönüşmeye başlamıştır. Basının işlevi kamusal alan tartışmalarını kamu için yürütmek iken tüketimi destekleme aracı olarak toplumsal yapıyı idare etme görevi görmeye başlamıştır (McCarthy'den akt. Yükselbaba, 2012).

Bölümün başında da ifade edildiği gibi kamusal ve özel ayrımına yöneltilen eleştirilere rağmen özel-kamusal ikiliği yararlı bir analitik çerçeve sunmakta, kamusal söylemleri tartışmak açısından kullanışlı kavramlar setini içermektedir. Liberal teorinin kamusal alanın diline atfettiği değerler Habermas'ın kamusal alan tahlilinde net bir biçimde ifade edilmektedir. Kamusal aklı, rasyonel düşünceyi merkezine alan bu görüşte kamusal söylemin, aşırıya kaçan, rekabetçi ve duygusal yönleri yoktur. Bu söylem biçiminde ideolojik ve retorik araçlar özgür biçimde kullanılmamaktadır. Dolayısıyla kamusal

söylem adını verdiğimiz kavram çeşitli kurallar ve sınırlamalar etrafında şekillenmektedir.

1.3. KAMUSAL SÖYLEMLER

"Söylem" adını verdiğimiz mefhum, geçerlilik iddialarını oluştururken kullandığımız savların bir birleşimidir. Dilin aracılığı ile bilgi üretimi olarak da tanımlayabileceğimiz söylemi, Habermas, etik ve siyaset felsefesine yaklaşımda önemli bir yere oturtmuştur (Borradori, 2008, s. 92). Kamusal söylem dediğimiz söylem türü şüphesiz kamusal olana ait olan savları içermektedir. Söylemin geçerliliği rasyonel akıl yürütme tarafından onaylanır. Yalnızca söyleyen taraf değil, konuşmaya dahil olan taraf için de rasyonelliğin geçerli kılınması ve inancın askıya alınmasını gerektirir. Kamusal dil/söylem, Tanıl Bora'nın tanımladığı biçimi ile "ortaya konuşan bir dildir. Tanışlarına değil, üçüncü şahıslara, potansiyel olarak herkese hitap eder; alenidir. Dolayısıyla herkesçe erişilebilirliği ve anlaşılabilirliği gözetir." (T. Bora, 2004, s. 713). Kamusal olanın en önemli ve özel olandan ayırt edici koşulları açıklık ve aleniyettir.

Kamusal söylemin hakikat ile ilişkisi yalan haberi incelerken üzerinde durmamız gereken önemli bir noktadır. Pek tabi bu ilişki siyasetten bağımsız düşünülemez. Aytaç'a (2017) göre yalanın ahlaki bir problem olması siyaset ile olan bağlarını güçlendirmektedir. Neyin hakikat olup neyin olmadığı tartışmasında siyasi söylemler başı çeker. Siyasetin icra alanında, aldatma, vaat verme, mitos uydurma gibi edimler yer almaktadır. Siyasal hakikatler alanının dışlayıcı bir yapısı söz konusudur. Her "taraf"ın kendi hakikatleri olmakla birlikte birbiri ile çatışır ve diğerini yalan olarak addeden karmaşık ve katmanlı bir yapıya dönüşür. Ancak yalanın siyaset ile olan ilişkisini yalnızca devlet yalanına indirgeyen anlayış, bu ilişkisellik üzerindeki karmaşıklığın ve çeşitliliğin üzerini örtmektedir. Yalan hakikat ilişkisinde yüceltilen, sonsuz olan ve er geç ortaya çıkması gerekenin hakikat olduğu vurgulanırken, yalanın geçiciliği, süreliliği ve kırılganlığı üzerinde durulur. Aytaç, yalanı hakikatin örtülmesi/çarpıtılması üzerinden kavrayışın noksanlığına dikkat çeker. Oysa yalan hakikati taklit ederek onun yerine geçmeye çalışan bir olgudur. Bu nedenle de Aytaç, hakikatin savunulması gerektiğinin aksi takdirde yalan

denilen mefhumun bir gün hakikatin yerine geçerek dengeleri alt üst edeceğine vurgu yapar (Aytaç,2017).

Kamusal ve özel alan tartışmalarına, iletişimin farklı boyutları da dahil olmaya başlamıştır. Özbek'in (2004) ifade ettiği biçimiyle iletişimin kamusal bilgi üretimindeki belirleyici önemi yadsınamaz. Ancak kamusal alan ve kamusal iletişim arasındaki bu ortaklık sadece teknolojik gelişmeler ya da anlam ufku ile sınırlı değildir. Kamusal alan, iletişim ve kültür hayatın her alanına, gündelik yaşam pratiklerinin içine gömülüdür. Kamuoyu oluşturma aracı olan kamusal iletişimi, iletişimsel eylem kuramı ile ele almak faydalı olacaktır. Bütüncül olarak kamusal söylem yapıları ve dönüşümlerini inceleyeceğimiz bu bölümde kamusal alan tartışmalarını geride bırakarak kamusal söylemlere odaklanmaktayız. Bu tezin ortaya çıkma amacı kamusal söylemlerin ve dolayısıyla da haberin aşındığı iddiasını ortaya koymaktır. Çalışma, kamusal alan ve kamusal söylem meselesinde Habermas, Young, Sennett ve Illouz'un görüşlerini esas alarak tartışma yürütmeyi ve çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır. Bunun nedeni ise Habermas, Young, Sennett ve Illiouz'un görüşlerinin kamusal söylem yapılarının özelliklerini, normlarını, çerçevesini ve dönüşümü sürecini iletişimsel olarak anlatmasıdır. Siyasal söylemlerin hakikati biçimlendirme serüvenini haber üzerinden okumaya çalıştığımız bu tez, iletişimsel perspektifi takip ederek sonuca ulaşmaya çalışmaktadır dolayısıyla kamusal alana ait geri kalan literatürü çalışma dışı bırakmaktadır.

Habermas, burjuva kamusallığın çöküş sürecini, burjuva ideolojisinin bir parçasına haline gelen kamusal alan modelini eleştirerek, demokrasiye eklemlenerek evrenselleştirilen kamusal alan modeline ulaşmıştır. Habermas'ın yöneldiği yeni kamusallık ilkesi, yurttaşların özgür ve eşit katılımlarını temel alarak, toplumsal sorunların karşılıklı akıl yürütme ile kanaatlere varılan ve rasyonelliği hedefleyen bir unsur olarak görülebilir (Yükselbaba, 2012, s. 116).

Habermas'a göre anayasal bir devlette yurttaş yalnızca yasa önünde eşit bireyler değil, aynı zamanda anayasa yapıcılar olma görevini de üstlenerek devlet ile bağ kurmalıdırlar. Yurttaşlar müzakere sürecinde yaşadıkları anlaşmazlıkları ise birbirine saygı duyarak aşabilirler. Bu türden bir yurttaşlık anlayışı müzakereci demokrasi ile örtüşmektedir. Yurttaş hem bu müzakerenin katılımcısı iken hem de normları üretendir. Müzakereci

demokrasinin uygulanabilirliği ve anlaşılabilirliği açısından öncelikle iletişimsel eylem kuramını kavramak gerekmektedir. İletişimsel eylem kuramı, toplumda meydana gelebilecek sorunları çözmenin yolunu bulmayı hedefler (Gutmann'dan akt. Yükselbaba, 2012, s. 232).

Habermas 1970'lerde iletişimsel eylem kuramı olarak kavramsallaştırdığı alana yönelmiştir. Özerklik ve katılım konularını günlük yaşam pratiği içerisine dahil eden Habermas'ın kuramı içerisindeki en temel alan dil yolu ile iletişim kurma edimidir (Borradori, 2008, s. 68). Öznelerarası anlaşmayı sağlamaya yönelik "ideal konuşma durumu"na varabilmeyi amaçlamaktadır. Kantçı biçemselliği ve Hegelci ahlak anlayışını dikkate alan Habermas'ın bu yaklaşımı, öznelerarası iletişim normlarına yönelerek soyut ve evrensel ahlak anlayışını terk eder (Yükselbaba, 2012, s. 233-235). Toplumu iletişimsel sürecin temel taşı olarak değerlendiren Habermas, özneler arası birbirini anlamanın bu ağda gerçekleşebildiğini söyler. Dili ve etkileşimi özgürce yapılan toplumsal uzlaşmaya dahil olmanın temel unsuru iletişimsel eylemin ağını oluşturan toplumdur (Best, 1996, s.144-145). Toplum, içerisinde iletişimi olduğu gibi kültürü de barındırır. Kültür doğası gereği iletişimseldir. Sosyal ortamlarda oluşan, bireylerin yaşam biçimini belirleyen bir olgu olarak kültür iletişime araç olmakla birlikte aynı zamanda onun aracı haline gelmektedir (Kellner'den akt. Yükselbaba, 2012, s. 232). Habermas'a göre iletişimde esas olan karşılıklı anlamadır (Borradori, 2008, s. 68).

Illiouz ise iletişimi "büyük ölçüde dile ve duyguların usulüne uygun bir şekilde yönetimine dayanan ancak kişiler arasında ve içeride duygusal koordinasyon sağlama amacı taşıyan bir özyönetim teknolojisi" (Illiouz, 2011, s. 36) olarak tanımlamaktadır. İletişimin başarılı olabilmesi için ise karşılıklı anlamanın gerçekleştirileceği bir ortamın olması şarttır. Yalanın, manipülasyonun hâkim olduğu bir ortamda iletişim gerçekleşemeyeceği gibi tarafların gerçeği söyleme yükümlülüklerinin de önüne ket vurulmuş olur (Borradori, 2008, s. 68).

İletişimsel eylem kuramı açısından rasyonalite önemli bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Öyle ki Weber'ci yaklaşımın izinden giden Habermas da Weber gibi modernleşme sürecinde toplumsal alanlarda rasyonel karar verme ölçütlerine değinir ve uygulanabilirliği konusunda çıkış noktaları oluşturmaya çalışır. Rasyonellik yalnızca bilim ve teknoloji bağlamında değil, devletlerin örgütlenmesi anlamında da önem

kazanmaktadır (Yükselbaba, 2012, s. 236). Weberyen modernizm anlayışını merkezine alan Habermas, araçsal rasyonelliğin oluşturduğu sınırları ise iletişimsel rasyonellik ile aşma çabasındadır. Weber, rasyonelleşme ile kurumsallaşma ve farklılaşmanın da altını çizmektedir. Weber'in dikkat çektiği bu ayrışma her alanda o sahanın uzmanını yaratır. Söz sahibi olan uzmanlar ise profesyonellikleri aracılığıyla o alanı denetim altına alır (Habermas, 1994, s. 37). Habermas'a göre rasyonalite Aydınlanma geleneğinin bir kabulü olarak aklın evrenselliğini ortaya koymaktır. Bu nedenle de modernleşmenin tarihi ile rasyonelliğin gelişiminin paralel olduğunu savunur (Yükselbaba, 2012, s. 238). Rasyonellik kavramını ve buna karşılık gelen toplumsal eylemleri inceleyen Habermas, şu yolu izler:"1.Rasyonellik kavramını ele alır, 2.Rasyonelliği modernizmin evrimci perspektifi üzerinden inceler, 3.Rasyonellik ile toplum kuramı arasında bağlantı kurar, 4.Sosyolojik eylem kavramları ile rasyonelliği ilişkilendirir (Habermas, 2001, s. 31). Habermas'ın, iletişimsel rasyonalitesini mümkün kılan iletişimsel eylemdir. Rasyonelliğin buradaki anlamı, geçerlilik iddiaları karşısında başka geçerlilik iddialarının öne sürülmesinin kabul edilmesidir.

Tüm bu geçerlilik iddialarının amacı "anlaşılabilir bir şeyi dile getirmek, anlamak için bir şeyi sunmak; dolayısıyla kendisini anlaşılır kılmak ve başka bir kişiyle anlaşmaya varmak"tır (Çiğdem, 1997, s. 204-205).

> "Bir (karşılıklı) anlamaya varma hedefi, mukabil anlamanın özneler arası karşılıklığında, paylaşılan bilgide, karşılıklı güvende ve bir diğerine uymada sonuçlanan bir anlaşma yaratmalıdır. Anlaşma, mukabil kavranabilirlik, hakikat, doğruluk ve haklılığa yönelik geçerlilik iddialarının tanınmasına bağlıdır." (Habermas,1995, s. 3).

Benhabib, Habermas'ın rasyonalite kuramının paradoksal yönüne dikkat çeker. Yaşam dünyası içindeki rasyonellik belli bir konuda anlaşmanın dilsel ögeler ile özneler arasında gerçekleşirken, diğer taraftan para ve iktidarı harekete geçiren amaçsal rasyonel eylem, yaşam dünyasını sarsmaktadır (Benhabib, 2005, s. 299). Zira rasyonelleşme süreçleri kurumsallaşma ve farklılaşmayı getirirken kapitalizmin gelişmesi ile bu türden rasyonelleşme yaşam dünyasının altını oymaya başlamıştır. Çelebi'nin (2004) de altını çizdiği gibi modernitenin getirdiği rasyonelleşme bir yanı ile özgürleşim sağlarken diğer yandan yaşam dünyasına zarar vermektedir. Habermas ise yapıcı ve olumlu nitelikler atfettiği modernleşme ile iletişimin sağlanabileceğini ancak kapitalizmin etkilerinin azaltılması gerektiği görüşünü savunur.

Habermas'ın hem bir rasyonalite hem de modernite kuramı geliştirme amacı ile ortaya koyduğu iletişimsel eylem kuramı, "ileri kapitalizmin krizi" ile mücadele etmek için, rasyonaliteyi dil ve etik ilkeler çerçevesinde yeniden tanımlama yoluna gider. Bu yolla toplumda evrensel uzlaşımın koşullarının neler olduğunu anlamayı hedeflemektedir (Habermas, 2001, s. 127). Dil ve etkileşim, toplumsal uzlaşıya ulaşmanın temel unsurudur. İletişimsel eylemin ilkeleri, saygı, dayanışma ve ortak değerleri kapsar.

> "Söylem aracılığıyla bir toplumda geçerli olan iletişimsel eylemler genelleştirilir ve soyutlanır. Böylece toplumsal aidiyet dışlanmadan ve bireysel çıkar öne çıkarılmadan karşılıklı anlaşma ve bireylerin özerkliği bu karşılıklı paylaşılan ilişkiler ağı içinde kurulur." (Yükselbaba, 2012, s. 242).

Habermas (2001), her dil kullanımını iletişimsel eylem olarak kabul etmediği gibi diğerlerinden ayırt edebilmek için ölçütler belirlemiştir. Bunlara göre, konuşmacının niyetlerinin belli olması gerekirken, dile getirdiği iddianın normatif bir doğruluk içermesi beklenir. İddialar, rasyonel kanıtlara dayanmalıdır. Habermasın iletişimsel eylem kuramında ideal konuşma durumunun ön koşulunu "doğruluk" ilkesi oluşturmaktadır. Zira doğruluk, rasyonel uzlaşımda olmazsa olmaz bir koşuldur (Giddens, 1997 s. 166). Giddens (1997)'a göre Habermas'ın dilsel dönüşümlere bu denli önem vermesinin nedeni toplumsal dönüşümün ancak bu yolla sağlanabileceği düşünmesidir.

İletişimsel etik, Habermas'ın Kantçı "evrenselleştirilebilirlik" ilkesine ulaşmada pratik söylem kuramı ile gerçekleştirilebilmektedir. Pratik söylem kuramında tartışılan, konuşmacıların ileri sürdükleri iddiaların uygunluğudur. Dolayısıyla buna uygun bir pratik tartışma ortamının yaratılması gerekir (Yükselbaba, 2012, s. 265-266). Pratik söylem ile konuşmacının geçerlilik iddiaları sınamaya tabi tutulmaktadır (Dursun, 1999, s. 115).

Habermas'ın iletişimsel eylem kuramını müzakereci demokrasi kuramının temeli olarak gören Young (1998), bu ideale çeşitli eleştiriler getirerek düzeltmeler önermektedir. Demokrasi tüm yurttaşların eşit katılımını gerektirir. Siyasal tartışma sürecinin temeli "akıl yolu ile varılmış savlara" (Young, 1998, s. 177) dayanmasıdır. Tüm öneriler ortaya atılıp eleştiriler sunulduktan sonra "daha iyi" olana rıza gösterilir. Bu türden bir politikanın rasyonel olabilmesinin yolu ancak özgür ve eşit katılımcıların olduğu bir ortamın söz konusu olması ile mümkündür. Konsensüse ulaşma çabasında olunmayan bir ortamda oylamaya başvurulduğunda sonuç, özel tercihlerin toplamından ziyade daha çok

kolektif yargının biraraya gelmesi şeklinde kendini gösterir. Young'a göre siyasal ve ekonomik gücü bir tutmanın katılımcıları eşit bireyler kıldığını öngören müzakereci yaklaşımın kaçırdığı nokta psikolojik ve toplumsal şartların eşitliği ortadan kaldırmasıdır. Zira konuşmaya hakkı olup olmadığını içselleştirmiş duygu ve bazı bireylerin konuşma üsluplarının değersizleştirilip kimilerinin ise yüceltilmesi bunun nedenlerini oluşturur. Ekonomik ve siyasal gücün etkisinin kalkması durumunda da sonuç değişmeyecektir. Bu durum ayrıcalıklıların bakış açısının ortak yarara egemen olması demektir (A.g.y., s.183). Çoğulluğun ve farklılığın bastırılması kamusal alanın yok edilmesi sonucunu getirdiği gibi bütün ötekilerin de boyunduruk altında yaşamasına neden olur. Arendt'in deyişiyle "gerçek dünyanın yerine, …ötekilerin var olmadığı muhayyel bir dünyanın geçirilmesi"ne neden olur (Arendt'den aktaran Berktay, 2012 s.212).

Müzakere normları resmi ve genel bir dil benimseyerek, duygusal parlamalardan ve bedensel taşkınlıktan uzak bir konuşma biçimine öncelik tanımaktadır. Nesnellik, duygusal ifade biçimlerinden yoksunluk ile özdeşleştirilmektedir (Young, 1998 s. 180-181). Haber söylemleri için ideal olan müzakere normlarına dayalı bir dil ve ifade biçiminin varlığıdır. Kamusal alana ait bir söylem türü olan haber dilinin de nesnel, tarafsız, doğru ve duygusal ifadelerden arınmış olması gerekir. Aynı zamanda söylemin veya iddianın haklılık, hakikat ve doğruluk taşıması beklenmektedir Haber söylemlerinde ise kamusal olanın çözülmesi ile ifade biçimleri dönüşerek, mahremin dili kamusal olana sızmaya başlamıştır. Habercilik normlarının dışlayıcılığının yanı sıra duygusal ifadeler de söylem biçimlerine karışarak haberin niteliğini değiştirmiştir. Bu durum haberin haklılık ve doğruluk iddialarına da yansıyarak hakikat algısını dönüştürmektedir.

İletişimsel demokrasi için gerekli olan birlik için üç koşul gerekmektedir. Bunlar: 1. Anlamı taşıyan karşılıklı bağımlılık, 2.Biçimsel olarak eşit saygı, 3.Üzerinde anlaşmaya varılmış usullerdir (Young, 1998 s. 184). İletişimsel demokrasinin ayırt edici özelliklerini oluşturan bu birliklerin "toplumsal konum ve kimliksel bakış farklılıkları kamusal aklın aştığı bölünmelerden çok, kamusal aklın bir kaynağı olarak işlev gördükleri"ni (A.g.y., s. 184) söylemek mümkündür. Farklı toplumsal konumlar bunların bilincinde olarak karşılaşırlar. Farklılık bütün olarak başkalığı ifade etmese de her konum ötekinin bakış açısını içermemektedir. Zira bakış açıları birbirinden farklı olup ortak bir yarara

indirgenmesi güçtür. Bakış açıları arasındaki iletişim Arendt'in (2013) kamusallığın koşulu olarak tarif ettiği çoğulluğu korumaktadır.

Toplumsal konum, bakış açısı farklılıklarını korumak müzakereci demokrasi kuramcılarının tavsiye ettiği dönüşüme yol açacaktır. Farklı bakış açıları bireye kendi deneyiminin belirli bir bakış açısından yansıdığını anlamasını sağlayan bir kültürel karşılaşma sunar. Bireyin öz-çıkar ve isteklerini dönüştürmeye ve haklılık bakımından çekici hale getirmeye zorlar. Aynı zamanda farklı bakış açılarını, bilgiyi dile getirmek, sorgulamak ya da karşısında durmak katılımcıların toplumsal bilgisine katkıda bulunur. Farklılığa kulak vermenin yolunu açtığı gibi kolektif sorunların adil çözümlere ulaşmasına yönelik çabayı da artırır (Young, 1998, s. 186-187).

Müzakereci demokrasi ve iletişimsel eylemin dayandığı normlar kamusal söylemi inşa etmektedir. Kamusal söylemi oluşturan bu özellikler zaman içerisinde aşınmaya başlamış ve dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümün nedenlerini Sennett, Illiouz ve Habermas hem benzer hem de farklı açılardan ele almaktadır. Modernizmin tırmanışı ile özel ve kamusal arasında net bir biçimde çizilmiş olan sınırların aşınmasının kamusal söylem üzerindeki etkilerini tartışmaya devam ediyoruz.

1.3.1. KAMUSAL SÖYLEMLERDEKİ DÖNÜŞÜM

Kamusal söylemlerdeki dönüşümü tartışırken, hakikatin önemsizleşmesi ve yalanın söylemleri belirlemedeki gücünü göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Bu nedenle bu bölümde öncelikli olarak yalan kavramı ve siyaset yalan ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Kamusal söylemlerin dönüşümü meselesi Habermas, Young, Sennett ve Illiouz'un görüşleri çerçevesinde tartışılmaktadır.

Yalan[6] mefhumu post truth dönemin en çok tartışılan kavramı haline gelmiştir. Aslına bakılırsa yalan(cılık)ın uzun bir geçmişi vardır ancak post truth çağda bu dönemli önemli

[6] Türk Dil kurumu yalanı, *"doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz"* olarak tanımlamaktadır.

Ambrose Bierce (2014) "Şeytanın Sözlüğü" adlı hiciv sözlüğünde yalanı *"olguların genel hatlarının elden geçirilip eğreti bir şekilde uydurulduğu hakikat"* olarak tanımlar. *Yalancı* ise şu anlama gelmektedir: *belli bir uzmanlık alanıyla sınırlı kalmayan avukat. Her türden iş, meslek ya da zanaata mensup gazeteci*. (s.227)

bir kavram haline gelmesi yalanın, içinden çıkılmaz bir hale gelmeye başladığının bir göstergesidir. İçinde bulunduğumuz çağda söylenen yalanlar gündelik hayatlarımızın "beyaz" yalanlarının ötesine geçmektedir. Özellikle siyasette ve medyada yalanlar hakikatin yerine geçerek hakikat önemsizleşmeye başlamıştır.

Keyes'e (2017) göre yalan(cılık) istisna olmaktan çıkarak norm olarak görülmeye başlanmıştır. Yalanın sıradan bir söylem haline gelmesi ile birlikte etik kaygılardan uzaklaşılarak suçluluk duymaksızın gerçeğin üzerini örtmenin yolları aranmaktadır. Keyes, bu dönemi *post truth (hakikat sonrası)*[2] olarak adlandırmaktadır. Post truth dönemin ayrı bir çağ olarak anılmasının nedeni ise Keyes'e göre bu dönemde yalanın varlığı ya da çokluğundan ziyade söyleniş biçimidir. Yalan, tereddüt edilerek, mahcubiyet duyularak söylenen bir olgu olmaktan çıkmıştır. Bu durumda söylenen yalanları uydurabileceğimiz alternatif ahlak anlayışları arayışları başlar. Zira, yapılan şeyin yalancılık olarak anılmasını istemediğimiz için esasında bu davranışın yalancılık sayılmayacağı yeni formlara ya da etik anlayışlarına başvururuz (s. 22). Arendt'e (2018) göre ise kasıtlı yalan *olumsal* olgular ile ilgili olup, doğru olma zorunluluğu taşımayan meselelere ilişkindir (s.14).

Sartre, yalan ve kendini aldatmanın insan varoluşunda önemli değişkenler olduğunu savunur. Sartre'a göre yalanı gerekli kılan şey "öteki"nin varlığıdır. Ben ile öteki arasında oluşan hiçlik karşıtlık oluşturur. Öteki ile ilişkinin ortaya çıktığı anda ise utanç yer alır. Utanç ise bir bilinç durumudur. İnsan ötekine benzediği için utanır. Öteki benin varlığını, bilincini ve özgürlüğünü çalar. Meseleyi bu açıdan ele aldığımızda yalanın bir *consensus* sorunu olduğunu söyleyebiliriz. İlişkiler arasındaki mesafe ön yargılara ve dolayısıyla da

---

Post-truth çağı ele aldığımızda Bierce'nin hicivsel tanımı yalan ve yalanı açıklamada daha uygun düşmektedir.

Keyes, yalan sözcüğü ile *"bilerek aldatma maksadıyla oluşturulan yanlış ifade"*yi kasteder. Yalancı ise *"aldatma maksadıyla bilerek yanlış bilgi yayayan"*dır (Keyes,2017:18).

Kozmolojik çağ Oğuzlarının düşüncesine göre ise *yalan(cılık),* günümüzdeki anlamından farklı bir anlama gelmektedir. *"Yalancı dünya"* semantiği, "Oğuz"a dönülen dünya anlamına geliyordu. *"Yalancı dünya"* olarak adlandırdıkları alem, kendi dünyaları kadar gerçektir ve bu dünya ile geçiş ritüelleri aracılığı ile irtibat kurarlar. Kaosla irtibata geçen mitolojik karakterler, "deli" olarak adlandırılmıştır. Yalan, her zaman dönüş anlamında konuşmak ve yapmak anlamına gelmekteydi. Yalancılık, delilerin kaostan gelen davranışlarıdır ve bu davranışlar Oğuz'da normal görülmekteydi (Rzasoy,2012:173,178.)

doğru olmayan bilginin türetilmesine neden olabilmektedir. Bu bağlamda yalan, ilişkilerimizdeki mesafe konusunda yaşadığımız uzlaşma güçlüğünün ürünüdür. Gerçek ve yalan sözcüklerinin dilbilimsel kökenine baktığımızda gerçek sözcüğünün Yunanca etimolojisinin *"açık"* olduğunu, yalanın ise *"eğimli/çarpık/kıvrık"* olduğunu görürüz. Yalan, doğru olanın etrafında dolanmaya olanak sağlar. Yalan söylemek, açık ve dolaysız ilişkiler yerine kapalı, örtük hatta tehlikeli ilişkiler kurar. Bu sayede de yalan ruhsal açıdan bir gereklilik haline gelmektedir. Bunun nedeni ise, "ötekilerin" üstesinden gelme ihtiyacı duyulmasıdır (Sartre'dan akt. Özçürümez Bilgili, 2017). Buradan yalanın içerisinde duyguları barındırdığı, duygu yüklü bir iletişim biçimi olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Keyes'e göre hakikat sonrası dönemde yalan ve gerçeğin dışında üçüncü bir kategori vardır. Bu kategoride ise muğlak ifadeler yer alır. Muğlak ifadeler gerçeği yansıtmadığı gibi yalan olduğu da söylenemez. Yalan söyleme eylemini yumuşatan bu ifadeler için kullanılabilecek pek çok kavram söz konusudur. *Zenginleştirilmiş gerçek, neo-gerçek, suni gerçek, nüanslı gerçek, eksik ifşaat* bunlardan bazılarıdır (Keyes, 2017, s. 25-26). Yalan dediğimiz şey genel anlamı ile hakikatin tersi olarak ele alınmaktadır. Aytaç'a (2017) göre yalan ile ilgilenmemizin nedeni *"hakikati yüceltmemize"* imkân sunmasıdır. Yalanın varlığını hakikat ile olan karşıtlığı üzerinden ele alma eğilimindeyiz. Yalanı tartışırken, aslında tartıştığımız şey yalandan farklıdır. Hakikatin noksanlığı biçiminde sorunsallaştırılan yalan kavramı, hakikate bir övgü biçiminde kendini göstermektedir.

Günümüz toplumunda yalanların yayılma hızı ve fazlalığı yalanı tartışmaların merkezine koymaya başlamıştır. Pre-kapitalist toplumlarda ise yalan gündelik ilişkiler içinde görece "zararsız" addedilmekteydi.

> İnsanların içindeki vicdan hakikiliğini kaybetmemiş, şahsi insani sıcaklık henüz yerini nört, yabancılaşmış, soyut, insanın içine işlemeyen sosyal bir vicdana bırakmamıştı. Burjuva devriminin evrensel ilkeleri, kapitalizm ile birlikte hızlı bir çözülme içine girmiş insan varoluşunu teskin etmek için oluşturulmuş yalanlardır. Bireylerin 'içlerindeki sesi' bastırarak dışsallaşmış bir evrensel vicdan yalanına teslim olmaları, eskiden arızi koşullara bağlı bir durum olarak görülen bayağılığın toplumun bütün hücrelerine nüfuz etmesi çok uzun ve sancılı bir tarihsel süreç içinde gerçeklemiştir (Çubuklu, 2014, s.130).

Neo-kapitalist toplumda ise yalan artık "masum" bir olgu olmaktan çıkmıştır. Adorno'ya (2014) göre gerçekliği çarpıtma görevi gören yalan bu masum işlevini yitirmiştir.

Yalan ve siyaset ikilisinin "siyasetçiler yalan söyler"den ibaret klişesi bu durumu normalleştirme ve meşrulaştırmaya giden sürecin de önünü açmıştır. Hatta Fransızlar bu ilişkiyi anlatmak için şöyle bir ifade biçimi kullanırlar: "Soru: *Parlement* (meclis) denince aklınıza ne gelir? Cevap: *Parle* (konuş) *mente* (yalan söyle)." (Gambetti, 2014). Ancak bu indirgemeci yaklaşıma karşın siyasal alan salt yalanlar ilişkilendirilemeyecek kadar önemli bir mecradır. Arendt'e (2013) göre insan eylemlerinin gerçekleştirilebildiği en temel kabiliyet alanını oluşturan siyasal alan insana özgürlük ve eyleyebilme yetisi sağlar. Yalan ise modern dünyada siyaset alanını istila etmektedir. Modern dünyada kamusal alan, olgusal gerçeklerle siyasetin çatışmasını gözler önüne sermektedir ve bu alan yalanlarla çevrili bir aldatma alanı biçimine dönüşmüştür. Arendt'e göre, modern çağ, siyaset kavramının ortaya çıktığı antik çağdan farklıdır. Modern dönemde kamusal alan, tarihi oluşturan siyasi eylemlerin ortaya çıktığı bir alan olmanın ötesinde, çok daha önemlisi tarihi inkâr eden siyasi yalanların da oluştuğu bir alandır. Bu durumda Arendt şu soruyu sorar: "Tarihin sürekli ve sistematik olarak inkâr edildiği bir dünyada ne tür bir siyaset yapmak mümkün olabilir?" (Arendt'den akt. Caruth, 2018, s. 71). Arendt'in bu haklı sorusu siyasetin edim biçiminin yalan ile harmanlandığı bir dünyada medyanın yalanlardan arınmasının ne denli olanaklı olduğu meselesini de düşünmeyi gerektirir. Medya ve siyasetin medya yapılanmaları gereği iç içe geçmiş yapısı yalanın da medya içerisinde yer edindiğinin göstergesidir.

Arendt, tarihin inkârı meselesini dünya savaşlarına dayandırmaktadır. Savaşlar sonrası kasıtlı bir siyasi kandırmacanın yapıldığını ileri sürerken yalanın kaynağının ise siyasi alanın kendisi olduğunu dile getirir. Zira Arendt'in ilgisini çeken şey yalanın dışarıdan değil, içeriden yani siyasal alanın kendisinden türemesidir. Öyle ki olgusal bir gerçeklik olan Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışı takip eden dönemde herkes tarafından bilinen bu gerçek şaibeli hale gelmiş ve tartışmalara neden olmuştur (Arendt, 2018). Arendt'in "olgusal hakikat"in yaşadığı bu dönüşüm izleğini Birinci Dünya Savaşı bağlamında açıklamasının nedeni savaş sonrası ortaya çıkan totaliter devletlerdir. Totaliter devletlerin ortaya çıkması, dünya üzerinde fikir birliği sağlanabilen olguların da dönüşümüne neden olmuştur. Berktay'a göre ise politikada yalanın egemenliğinin yegâne nedeni totaliter yönetimlerin tarih yazımları üzerinde bilinçli olarak değişiklik yapması ya da hakikat üzerinde egemenlik kurmaya çalışması değildir. Günümüz devletlerinin hükümet

politikalarına yerleştirdikleri propaganda taktikleri ve "imaj operasyonları" da bunun bir parçasıdır. (Berktay, 2012, s. 139).

Günümüzde politik yalanların çerçevelediği yönetimlerin yer aldığı liberal demokratik devletlerin varlığı siyasetin olduğu yerde yalanı uzaklarda aramamak gerektiğinin göstergesidir. Totalitarizmde belirginleşen güçlere ilişkin işaretler çağdaş liberal toplumlarda da bulunmaktadır. Bu durum aslında hikâyenin totaliter rejimler ile bitmediğini ortaya koymaktadır. Kamusal alana yönelik tehditlerin yaşandığına şahit olduğumuz dönem pek çok unsurun iç içe geçtiğini gösterirken aynı zamanda otantik politikanın yerini sahte politikanın almış olduğuna işaret etmektedir. Berktay'ın (2012) ifadesi ile: *"Tehditler bürokrasiden, devletten, şiddetten ve ideolojiden kaynaklanıyor ama aynı zamanda modern dönemin kültür krizi ve politik yalan da bunlarla iç içe geçerek sahte politikayı egemen kılıyor."* (s. 138-139). Post truth dönemde söylemlerin hakikatleri değil inançları ve duyguları hedef almasını bununla bağdaştırabilmek mümkündür.

Gambetti'ye (2014) göre ise yalan türleri siyasal alanın yapısına göre farklılık göstermektedir. Örneğin doğrudan demokrasilerde karar süreçlerinde yer alan katılımcı sayısının artması ile edimi ve sözü gizlemek daha güç hale gelir. Bu nedenle bu tür yönetimlerde yalanı icra etmek ve sürdürmek bir hayli zor hale gelmektedir. Retoriğin etkili şekilde kullanılması gerekmektedir. Devletin işleyiş biçiminin halktan uzak bir biçimde sürdürüldüğü yönetim biçimlerinde ise yalan söylemek, halkı kandırmak oldukça kolaydır. Kamusal alanın otoritelerce kısıtlanması, sansürlenmesi, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin toplu tarafından benimsenmemiş olması, ülke için hayati önem taşıyan kararların kapalı bir şekilde verilmesi gibi faktörler yalan söylemeyi ve yalanın sürdürülmesini kolaylaştırmaktadır. Medya ve devlet ilişkilerinin bir çıkar aracına dönüşmesi ise yalanın gizlenmesi ve hakikatin ortaya çıkması konusunda önemli bir meseledir.

> Yalan türlerinin belli tarihsel eşiklerden sonra da farklılaştığını söylemek de mümkündür. Genel geçer siyaset algısına zemin oluşturan devlet yalanı pratiği, 'geleneksel' yalan türüne girer. Buna göre yalan, gerçeği yok etmez, sadece gizler. Her tür kanıt yok edilse dahi olgusal boşluklardan, tutarsızlıklardan yola çıkarak gerçek ortaya çıkarılabilir. Oysa ideolojiler çağının başından beri "totaliter" veya "post-totaliter" adı verilebilecek bir yalan türü daha türemiştir. Tekil bir olguyu değil gerçeklik algısının kendini hedef alan

> bu totaliter yalan, çağımız siyasalarının yapısı da göz önünde bulundurulduğunda gerçek ile yalan arasındaki ayrımın giderek muğlaklaşmasına da yol açmıştır (Gambetti, 2014).

Sürekli yalana maruz kalmak hakikat algımızı dönüştürmektedir. İçinde bulunduğumuz çağda bu denli fazla yalana maruz kalmak, Arendt'in deyişi ile *"ayağımızın altındaki zemini kaydırır ve onun yerine herhangi bir zeminin geçirilmesine engel olur*" (Arendt'den akt. Berktay, 2012, s. 138). Bu durum kamusal alanı, kamusal yaşamı da tehlikeye düşürmektedir. Dayanağı kalmayan, basılacak sağlam zemini olmayan bireylerin topluma, birlikte yaşamanın koşulları olan çoğulculuk, demokrasi, açıklık, aleniyet gibi nosyonlara olan inancını da sarsarak, güveni yok etmeye çalışır.

> Kamusal yaşamda olgusal hakikate karşı yalanın egemen olmasının en tehlikeli sonucu, bütün yalanların hakikat olarak kabul edilmesi ve hakikatin yalan sayılmasından çok, gerçek dünyada yolumuzu bulmamızı sağlayan duyuyu kaybetmemize yol açmasıdır. Örgütlü yalanla sürekli karşı karşıya olan, olguların her an yok sayıldığına, tarih kitaplarının durmadan değiştirildiğine tanıklık eden insanlar bir yerden sonra hakikat ne denli apaçık olsa da onun varlığını kesinlikle inkar etme tutumunda kendini gösteren sinik, her şeyden şüphe eden tavra girerler (A.g.y., s.138).

Habermas moderniteyi iletişimsel rasyonelliğin sağlanması için gerekli bir düşünme ve davranış biçimi olarak kavrar. Dolayısıyla başından beri olumlu ve yapıcı bir modernite kuramı arayışındadır. Sennett ise modernizme ait sancıları kapitalizm üzerinden okur ve bunun yarattığı etkilerin kamusal insan, kamusal alan ve kamusal söylemler üzerindeki etkisini tartışır. Modernleşmeyi kapitalizmle eşzamanlı ortaya çıkan bir yapı olarak görme eğiliminde olan anlatılardan farklı olarak Illiouz ise sürecin duygular dünyası açısından önemine değinerek kamusal söylemlerdeki dönüşümü mahremin dönüşümü ile ilişkilendirerek bir çerçeve çizer.

Postmodern çağda mahremiyetin tanımı da dönüşüme uğramıştır. Sennett (2010) mahremiyeti bir görüş biçimi ve insan ilişkilerinde bir beklenti olarak tanımlamaktadır. Bireyin yaşamında en yüce etkinlik olarak değerlendirdiği mahremiyeti "insan deneyiminin yerelleşmesi" olarak adlandırır (s. 433-434). Illouz'a göre ise mahremin tiranlığı 3 faktörden kaynaklıdır; psikoloji, feminizm ve teknoloji seçimi. Bu üç faktör genellikle mahremiyetin özgürlüğü ve demokratikleşmesinin ana nedenleri olarak tartışılmaktadır (Musiał, 2013, s. 120). Illouz bu üç olgunun farklılıklarına karşın mahremiyet üzerindeki etkilerinin benzerliğini ele almaktadır.

Habermas da mahremiyetin kamusallığın karşıtı olmadığı görüşünü savunmaktadır. Kültürü 'mahrem alanda temellenmiş öznellik ile kamusal alandaki özneler arası ilişkileri birbirine bağlayan dolayım' biçiminde ele alır (Özbek, 2004b, s. 448). Bu durum Özbek'in sözleriyle şuna işaret etmektedir:

> (…) kişinin kendini, yakın ilişkilerini yakın ilişkilerini ve yaşadığı olayları başkalarının ortasında ifade ederken, mahrem olanı 'ifşaat ya da sırrı açığa vurma' şeklinde değil de, bireysel tecrübenin kolektif olarak üzerinde düşünülmüşlüğünün ürünleri olan dillerin, kültürel biçim ve kodların dolayımından geçirebilme yatkınlığının gelişmesiyle ve-bunun toplumsal koşullarının yaratılmasıyla ilişkilidir. Bu acıdan bir toplumda (geleneksel, modern ve ikisinin saf ya da karışık türevleri niteliğindeki) edebiyat ve sanat türlerinin gelişmişliği, bunların çeşitlilik ve çoğulluk içindeki yaygın 'popülerliği' ('halka ait' olması-kılınması), o toplumdaki bireysel ve kolektif olana dair mevcut kültürel öz tanımların, tecrübe ve beğenilerin kamusal alan içinde ifade ve temsil edilmesinin yollarının keşfediliyor olduğunun göstergesidir (A.g.y., s. 448).

Özbek'e (2004) göre içinde bulunduğumuz çağda, çeşitli iletişim biçimlerini içerisine alan medyanın, "kolektif tecrübe"yi nasıl ürettiğine "eşit katılım ve özgür söylem" ilkesinin yanında bir de "tecrübe yüklü" olması ve ifşaat-karşıtlığı ilkesi çerçevesinde bakmak yararlıdır. Zira ifşaat-teşhir ile dikizleme-gözetleme birbirini tamamlayan yapılardır ve bireylerin özel addedilen yaşamlarının, duygu ve düşüncelerinin de tanınmasını ve bunlar üzerine konuşma, paylaşma, eleştirel tartışma alanının kamusal olarak olgunlaşmasının önüne ket vurmaktadır. Kluge'un ifade ettiği biçimiyle, devlet televizyonlarının bürokratik yapıdaki programlarına karşın özel televizyonların ticari kaygılar çerçevesinde görünür olmayan yaşamları işlemeye başlaması ile kamusallık alanını genişletmiştir. Ancak bu noktada serimlenen yaşam bağlamlarının seçilen hakikat anları "müstehcen" bir söylemsel yapıya bürünerek "pazarlama"nın parçası haline gelir. Bu nedenle de bu tür anlatıların tecrübe yüklü olduğunu söylemek mümkün değildir (s. 448). Bu durum Senett'in kavramsallaştırdığı "piyasa mübadelesi temelli bir mahremiyet" idealine dönüşmektedir (Sennett, 2010, s. 24). Özel televizyonlar ile "konuşulabilirlik" sahası her ne kadar genişlemiş olsa da özel yaşamların ticari malzeme haline gelmesi ile birlikte eleştirel bir tartışma ortaya çıkmaktadır. Temel toplumsal sorunlar dışarıda bırakılarak tecrübelerin görünmezliği yeniden üretilerek, toplumsal meseleleri psikolojik konuşmalar ile halletme eğilimi yaygın hale gelmiştir (Özbek, 2004b, s. 448). Kısacası kamusal söylem daralmış, kamusal söylem daraldığı için de başta haber olmak üzere kamusal söylem türleri aşınmaya başlamıştır. Siyasi söylemler hakikatten uzaklaşarak yalanı hakikat biçiminde temsil etme eğilimine girmiştir.

Neoliberalizm, piyasayı sınırsızca genişlemesi gereken bir alan olarak görür. Piyasayı düzenlerken bir yandan devleti diğer yandan bireyler arasındaki ilişkiyi de düzenler (Dardot ve Laval, 2012). Hayatın her alanını etkisi altına alan bu yapı, bireyin özne olma biçimini de etkilemektedir. Mahrem olanın kamusal alana sızması ile toplumsallaşmanın zayıflayarak çoğulculuk, rasyonellik, ortak iyi gibi ilkeler yerini benliğin ve bireyselliğin yüceltilmesine bırakmaya başlamıştır. Benliği temel kaygısı haline gelen bireyin, duygularını ifade edebilmesi psişik yapısının özelleşmesi nedeniyle güçleşir ve kendini tanımak bir araç olmaktan çıkarak amaç olmaya başlar (Sennett, 2010, s. 17).

Modern psikoloji ve psikanaliz benliğin iç işleyişini kötülük ve günahla ilgili kaygılardan arınmış olarak algılar. Bu da bireyin kendini bu kaygılardan soyutlayarak toplumsal hayata rasyonel biçimde katılabileceği inancına sahip olmasına neden olur. Sennett yaşama ilişkin bu psikolojik imgelemi "mahrem toplum tasavvuru" olarak adlandırır. Mahremiyetin "sıcaklık, güven ve duyguların açıkça ifade edilmesi gibi şey" çağrıştırdığını ifade eden Sennett, toplumsal yaşamın bireyin beklentilerini karşılamaması nedeniyle, birey dışı dünyanın yararsız, bayat ve bomboş göründüğünü vurgular. Böylesi iç-yönelimli bir ortamda insanların kendi iç dünyalarında neler olup bittiği muammadır. Bunun sonucu olarak kamusal yaşam ile mahrem yaşam arasında bir karmaşa meydana gelir. Kişisel, bireysel değil, çoğulcu ortaklaşa ve rasyonel anlamlandırma biçimleri ile başa çıkılabilecek kamusal sorunlara insanlar, kendi kişisel duyguları çerçevesinde yaklaşmaktadır. Üstelik bu durum yalnızca batı toplumuna ya da Amerika'ya özgü olmaktan çıkarak toplumsal yaşamın kişisel duygular ile değerlendirilmesi evrensel bir hal almaya başlamıştır. Dolayısıyla günümüzde öne çıkarılan bireysel duygular kaygıya neden olmaktadır. Kapitalizm ve dinsel inançlardaki değişiklikler ise bu kaygının kaynağını oluşturmaktadır (A.g.y., s. 18-19). Duyguların kültür ve sosyoloji ile olan bağlantısına yeteri kadar önem verilmemektedir. Oysa duygu hem psikolojik hem de kültürel ve sosyal bir öğedir. Duyguları davranışlar üzerinde bu denli güçlü kılan ise barındırdığı kültürel anlamların iç içe geçmiş olmasıdır.

Kamusalın olumsuzlanması beraberinde toplumsal itibarsızlaşmayı getirir. Dolayısıyla eylemleri şekillendiren, toplumsal olandan kişisel olana yani benliğe kaymaktadır. Sennett, Goffman'ın insanı aktör olarak gören yaklaşımına atıfta bulunarak toplumsal rolleri gerçekleştirme gücünü "bireyin aktörlüğü" yaklaşımı ile ifade etmektedir. Bu

bağlamda sosyal eylemlerini toplumsal referansla gerçekleştiren birey aktör, benliğe referansla gerçekleştiren ise "pasif izleyici"dir. Sosyal eylemin zayıflaması ve bireyin benliğe yönelimi ile birlikte *"insanların ancak geri çekilerek, 'uzlaşarak' ya da 'yatıştırarak' davrandıkları ve davranışlarına yön verdikleri"* (Sennett, 2010, s. 59) bir kamusal alan oluşmuştur.

19. yüzyılda kişiliğin kamusal alana girmesi ile birlikte kamusal bir tiran olarak mahremiyet, kamusal alanın parçalamasına neden olmuştur. Bunun nedeni ise kamusal alanın kişisel durumları içeren problemlere kayıtsız kalan bir alan olmasıdır. Mahrem toplumda anlam kazanabilmenin yolu ise kişilik problemine dönüşmekten geçmektedir. Politik çatışmalar kişilik temelli, liderlik ise başarı değil, "inandırıcılık" ile yorumlanmaktadır. Zira, bireylerin ait oldukları "sınıf" toplumsal belirlenimden ziyade kişisel bir yeteneğin ortaya koyduğu ürün olarak addedilir (A.g.y., s. 86). Karizmanın dinsel anlamından uzaklaşarak güçlü bir lidere atfedilmesi ile liderin gücünün kaynağı da gizemli hal alır. Sennett bu noktada "güçlü bir kişiliği güçlü kılan ne?" sorusunu yöneltme ihtiyacı duymaktadır. 19. yüzyılın kişisel kültürü bu sorunun cevabını yanıtlarken kişinin ne yaptığına değil ne hissettiğine odaklanır. Bireyin içsel itkilerini ifşa etmesi aynı zamanda kamusal söylemini denetleyebilmesi onu güçlü biri konumuna getirmekteydi. Sennett bu durumu "seküler karizma" olarak adlandırır. Bu karizma biçimi "dramatik ve aşırı değil, bu haliyle neredeyse müstehcen" bir durumdadır. Güçlü bir kişiliğin büyüsü ile pasifleşen bireyler bu sürece duygusal açıdan yaklaştıkça kendi ihtiyaçlarını da unutmaktadır (A.g.y., s. 347-348).

Sennett kamusal yaşamın sona ermesini 19. yüzyılın kültüründeki çelişkiden kaynaklandığını belirtir. Kamu içerisindeki kişilik, terimlerdeki bir çelişki idi ve kamusal teriminin yok olmasına neden oldu.

> (…) ister aktör ister politikacı olsun, aktif biçimde duygularını kamusal alanda sergileyebilen kişilerin özel ve üstün kişilikli olduklarını düşünmek mantıklı hale geldi. Bu kişiler karşılıklı ilişki kurmuyorlar, karşısına çıktıkları seyirciyi denetliyorlardı. Seyirci onları değerlendirme konusunda kendine duyduğu güveni giderek kaybetti; artık bir tanıktan çok birer izleyici haline geldi. Böylece seyirci, kendine ilişkin olarak aktif bir güç, bir "kamu" olma anlayışını yitirdi. Keza insanların duygularını başkalarına iradedışı açığa vurmakla korkutulmalarıyla, kamusal alandaki kişilik, kamusalı yıktı. Sonuç, ötekilerle temastan daha çok kaçınma, suskunluğa sığınma ve hatta duygularını belli etme kaygısıyla hiçbir şey hissetmemekti. Böylece, ifade şartlan bir maskenin takdiminden, kişinin dünyada taktığı maskesi altındaki kişiliğinin yani yüzünün ortaya serilmesine

> doğru kaydıkça, kamu içinde ifade edici olmayı isteyen insanlar kamusal alanı boşalttı (Sennet, 2010, s. 336).

Bu tezin ortaya çıkmasına neden olan temel meselelerden biri yukarıda Sennett'in ortaya koyduğu biçimi ile duygularını açıkça ifade eden aktörün üstün kişilikli addedilmesidir. Yani siyasal söylemlerin duygusal imgelerle donatılması ve hakikate uygun düşmeyen ifade biçimlerinin yaygınlaşmasıdır. Bu aktörlerin medyada siyasal söylemleri ile yer alması hakikate yönelik algıyı da dönüşüme uğratan bir süreçtir. Toplumsallaşmanın zayıflığı kitle iletişimi alanında kendini izleyicinin pasifleşmesi ile göstermektedir. Diğer bir deyişle, toplumsallaşmayı görünür kişilerin eline bırakma eğilimi artmıştır. Rasyonel, ortak iyiye yönelik olmaktan ziyade doğruluğundan çok inandırıcı olması ile öne çıkan duygusal söylemlerin habercilikte yer alması habercilik ilkelerinin aşınmasına neden olmaktadır. Haberde doğruluk ilkesinin aşınması yalan haberi doğurmakta, yalan haberin varlığı ise haberi kamusal söylem olmaktan uzaklaştırmaktadır. Kısacası seküler bir anlatı türü olan haber, duyguların dünyası ile etkileşime girerek sekülerliğini yitirmektedir. Yalanın hakikatmişçesine piyasaya sürüldüğü bu süreç gazeteciliğin itibarsızlaşmasına neden olmaktadır. Kamusalın olumsuzlanması beraberinde toplumsal itibarsızlaşmayı getirdiği gibi, basın mesleğine sızan mahrem söylemler de kamusallıktan uzaklaşan gazeteciliği itibarsızlaştırmaktadır.

Sennett günümüzde dünyayı bu şekilde anlamlandırmamızın altında yatanın narsizm olduğu sonucuna varmaktadır. Mahrem toplumun dayandığı iki ilkeden biri narsizm[7] diğeri ise cemaattir *(gemeinschaft).* Mahrem ortamlarda duyguların ifade edilmesinin önündeki en büyük engel narsizm ve benliğin piyasa mübadelesi biçimindeki yapısıdır. Benlik doyuma ulaşma çabasındadır ancak yine benlik nedeniyle doyuma ulaşılması mümkün olmaz (2010, s. 22-25). Benliğin sorunları odak haline geldikçe toplumsal olana olan ilgi azalarak, farklı bireyler, kişi veya gruplarla bir araya gelme azalmıştır. Özel alan ya da mahrem olarak nitelendirilen alan barındırdığı "mahrumiyet"ten ileri gelmektedir. Özeldeki mahrumiyet kamusal alandaki çoğulluğun aksine başkalarının yokluğunda

[7] Sennett'in "bir karakter bozukluğu olarak neyin benliğin tatmininin alanına ait, neyin bu alanın dışında olduğunun algılanmasını engelleyen kendine dönüklük hali" (2010, s. 22) olarak tanımladığı narsizm, bir tür benlik gömülmesidir ve bu yönü ile kamusal alanda toplumsal ilişkiler kurulmasının önüne geçer. Birey, olayların, durumların, kişilerin kendi için ne ifade ettiğine odaklanarak diğer unsurları dışarıda bırakır. Ancak bu durum benliğin gereksinimlerini tatmini engellemektedir.

anlam bulmaktadır. Başkalarıyla "nesnel" ilişki içinde olmaktan kaçınan birey modern toplumda "kitlesel yalnızlık fenomeni"ne dönüşmektedir (Arendt, 2013, s. 104-105).

Sennett'e göre bir toplumsallaşma ve siyaset arenası olan cemaatler de kamusal söylemin içini boşaltmaktadır. Cemaati aynı zamanda kolektif bir kimlik olarak nitelendiren Sennett'e göre burada önemli olan kimliklerin nasıl oluştuğu ve "biz kimiz?" sorusuna hangi araçlarla yanıt verdiğidir (2010, s. 289). Cemaat ortak kabuller ve duygular çerçevesinde şekillenen bir eylem biçimidir. Ancak referans alanlarını yitirmesi ile birlikte toplumsallığını da yitirmektedir. Bunun sonucunda ise belirli öznel kabuller ve hedeflere bağlanmaktan ziyade, ahlaki olarak kabul gören, olumlanan olayları/durumları savunmayı hedefin kendisi haline getirmektedir. Dolayısıyla bu durum bireyin dış dünya ile olan etkileşimini koparmasına yol açarak hem siyasi davranışlarını hem de yakın çevresi ile olan tüm toplumsal, siyasal ilişkilerini etkilemektedir (Bilgir, 2015, s. 271). Özetle, cemaatleşme günün sonunda toplumda daha fazla ayrışmaya, dışlamaya ve ötekileştirmeye neden olmaktadır.

> "…cemaat gruplarında insanlar birlikte hareket edebilmek için birbirlerini kişisel olarak tanımaları gerektiğini düşünürler ama hemen sonra, kişisel olarak karşılıklı ifşaata dayanan eylemsizleştirici süreçlere kısılıp birlikte hareket etme arzularını giderek yitirirler." (Sennett, 2010, s. 26).

Bireyin kamusal alandan çekilmesine yol açan bu süreçte kamusal insanın çöküşü hız kazanmıştır. Sennett, kamusal alanı dönüştüren mekanizmaları incelerken Illiouz, mahremiyetin dönüşümüne odaklanmaktadır.

20. yüzyıl, kamusal söylemin terapötik söyleme evirildiği çeşitli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Psikolojinin hâkim dil ve söylem üzerinde etkili olmaya başlaması ile, psikologlar eğitim, evlilik, cinsellik, suç davranışı gibi konularda rehber olma görevini daha çok üstlendiler (Herman'dan aktaran Illiouz, 2011, s. 25). Psikolojinin hâkim dili kişilik söylemini şekillendirmekte oldukça başarılı oldu. Zira kapitalist dünyanın dönüşümlerini anlamlandırabilmekteydi ve tüm bu dönüşümlerle örtüşecek, onları anlamlı hale getirecek bir dil öneriyordu. Şirketlerin büyüyüp geliştiği, çalışan işveren arasındaki hiyerarşinin boyutlarının arttığı dönemde kişilerin yönetilmesi "sorun" haline geliyordu (Illiouz, 2011, s. 32-33).

> (…)1920'lerin sonundaki ekonomik durgunluk ve beraberinde işsizlik oranındaki aşırı artışla iş dünyası daha belirsiz hale gelmişti. Bu belirsizlik, uzman kuramlarına duyulan

> güveni besledi. Psikologlar, insan ilişkilerini daha iyi hale getirmek için düşünce ve yöntem geliştiren 'bilgi uzmanları' gibi davranmaya ve böylece de 'bilginin yapısı'nı ya da sıradan insanların düşüncelerini şekillendiren anlayışı değiştiren kimseler haline gelmeye başladılar. Dahası psikoloji dili yöneticiler ve şirket sahiplerinin çıkarlarıyla son derece örtüşüyordu: psikologlar karı arttırmayı, işçi-işveren arasındaki huzursuzlukla savaşmayı, yönetici-çalışan ilişkisinin uzlaşmacı şekilde düzenlenmesini ve duygular ile kişiliğin iyicil diliyle yoğurarak sınıf çatışmalarını etkisiz kılmayı vaat ediyordu (2011, s. 33).

Psikoloji söylemi, güçlü iki kültürel saiki merkezine alan duygusallık biçimi ortaya koyuyordu. Bunlar "eşitlik" ve "iş birliği" idi. Zira bireylerin eşit oldukları varsayımı ile iş birliği ile daha verimli çalışmaları öğütleniyordu. Habermas ile ilişkilendirilen iletişim yerini terapötik iletişime bırakmaya başlamıştı. Terapötik iletişim fikrinin ortaya çıkışı iyi bir yönetici ve piyasanın rekabetçi bir üyesi olmanın gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Zira bunu sağlamanın yolu duygusal, dilsel ve kişisel özellikleri belirlemekten geçiyordu (A.g.y., s. 35). Özerklik, özgünlük ve bağımsızlık terapötik söylemin vurguladığı temel değerlerdir. Illiouz terapötik söylem yaklaşımının aşırı rasyonalize ve mekanistik egosentrizme yol açtığını kuvvetle vurgular. Terapötik söylem duygusal yaşantıyı kendi kendini prosedürel ve refleksif olarak izleme meselesine dönüştürdü. Bunun yanı sıra George Simmel'e atıfta bulunarak Illiouz, rasyonalize kendini sınamanın samimi bağların parçalanmasına yol açtığı ve aktörleri uzakta bıraktığı sonucuna varır. Illouz'un terapötik söylem analizini özetlemek gerekirse, psikolojinin bireysel kişilik ve özerkliğini en önemli değer olarak ve kişinin zihinsel durumunu etkileyen ana faktör olarak ortaya koyduğu söylenebilir. Illouz'a göre bu yaklaşımın istenmeyen sonucu samimi ilişkileri "soğuk" hale getirmesidir. Zira terapötik söylem tanımı gereği kişilere odaklanır, bireyselcidir. Kadınların ve erkeklerin kendilerini hayat planlarının merkezine koymalarını emrederek fedakârlık temelinde geleneksel aileye olan bağlılığı zayıflatmıştır. Bu anlamda terapötik söylem, yaşamı rasyonalize eden ve bireyselleştiren bir tiran haline dönüşmüştür. Bunun yanı sıra Illiouz'a göre psikoloji bir samimiyet zorbası olarak yalnız değildir çünkü feminizm ve kadın kurtuluş hareketlerinden destek almaktadır (Musial, 2013, s.124-125).

> "Hem terapötik söylemlerde hem de ikinci dalga feminist söylemlerde aile, benliğin patolojilerinin anlaşılmasındaki temel metafordur ve aynı zamanda bu iki iknanın gerektirdiği kişisel değişimler için en temel ve önemli alandır." (Illiouz, 2011, s.44).

Psikoloji ve feminizmin çağın müttefikleri haline gelmesi kadınların terapötik öğütün başlıca tüketicilerini oluşturması ile mümkün oldu. Zira terapi kadınların deneyimleri ile daha fazla ortak şey paylaşır hale geldi. İki yapı da "kadın bilincine dayanan düşünümselliği" talep ediyor ve bağımsızlık, kendi kendine yetme konularında teşvik ediyordu. Dahası bağımsızlık ve bakıp besleme bu iki yapının temel temalarıydı. Bunlar gerektiği şekilde bir araya geldiğinde duygusal sağlığı ve politik özgürlüğü oluşturabilirdi. En önemlisi ise feminizm ve terapi "kişisel deneyimi kamusal konuşmaya dönüştürme görüşü"nü paylaşıyordu (A.g.y., s. 45-46).

Tarihsel olarak kamusal ve özel alan arasında çizilen ayrım biçimleri aynı zamanda özel alan içerisindeki sömürüyü, tahakkümü meşrulaştırmaya meyilli olan ideolojik söylemleri destekler. Kişisel ya da ailevi olan sorunlar kamusal alanın ve dolayısıyla da kamusal söylemlerin dışında bırakılarak uzmanlaşmış kurumların düzenlemesine mahkûm edilir. Neyin kamusal alana neyin özel alana ait olduğunu belirleyen iktidar yapıları ile mücadele etmek demek esasında, politik ve sosyal yaşama dahil olmak, özel/mahrem diye dışlanmış meseleleri kişisel olmaktan çıkarıp herkesin meselesi yapmak, adalet ve özgürlük için mücadele etmek anlamına geliyordu. Feministlerin "kişisel olan politiktir" söylemi ile mahrem olarak kabul edilen alanı siyasal alana taşıması bunun en iyi göstergesidir (Özbek, 2004a, s. 49-50). Kamusal ve özel alan ayrımı başlığı altında tartıştığımız liberalist düşüncenin kadını içinde konumlandırdığı özel alanı "politik olmayan meselelere" indirgemesi bu yüzyıl ile birlikte dönüşüme uğramaktadır.

Terapi, ekonomik verimlilik ve feminizmin kültürel iknalarının birbirine olan bağı ve iç içe geçmişliğinin altını çizen Illiouz, duyguları bireyin iç dünyasından koparmak üzerine kurulu bir kültürel model yani iletişim modeli oluşturulduğunu ifade eder (2011, s. 59-60).

> İletişimin psikolojik modelinin kalkanı altında duygular, üzerine düşünülecek, ifade edilecek, hakkında konuşulacak, tartışılacak, görüşülecek ve gerekçelendirilecek nesneler haline gelmiştir; hem şirket içinde hem de aile içinde. Kimileri televizyon ve radyonun kamusal alanın duygusallaştırılmasından sorumlu olduğunu iddia etse de ben, duyguları bir mikro kamusal alan yani konuşma biçimleri ile eşitlik ve adalet değerlerinin düzenlediği kamusal eylem alanları haline getirenin-ekonomik açıklanabilirlik ve feminizm diliyle birlikte- terapi olduğuna inanıyorum (Illiouz, 2011, s. 60).

Terapötik söylemin bu denli yaygın olmasının nedeni yalnızca çeşitli kurumların ya da grupların çıkarlarına yönelik olması değildir. Aynı zamanda benliğin kültürel boyutlarını harekete geçirme yetisine sahip olması ve modern dönemde sosyal ilişkileri düzenleyici gücünün varlığıdır (Illiouz, 2011, s. 106). Yani terapötik söylem bir nevi hayatı tanımlamaktadır.

Illiouz kapitalizmin duyguları ele geçirerek hayatlarımızı şekillendirdiğini savunur. Tangen-Mills'in (2015) kelimeleri ile "hiper modern hayatlarımız aynı zamanda hiper duygusal hayatlar"a dönüşmüştür. Duygusal kapitalizmin ortaya çıkardığı bencillik ise bunun en büyük göstergesidir. Mahrem bir toplumda tüm fenomen topluluklar bir kişilik sorunu haline getirilir. Siyasal söylemler ise psikolojik terimler ile kuşatılmaktadır (Sennett, 2010, s. 27,47). Siyasetin dili rasyonel, çoğulcu, evrensel ifade biçiminden uzaklaşarak mahremin diline bürünmektedir.

Habermas'ın altını çizdiği gibi küreselleşme, iletişimsel şiddeti körüklerken, dünya üzerindeki iletişimi yoğunlaştırmakta ve eşitsiz dağılımı teşvik etmektedir. Dünyayı, kazananlar, karlı çıkanlar ve kaybedenler olarak bölüştürmek ve ayrıştırmakla kalmayarak karşılıklı anlamayı her geçen gün daha da zorlaştırmaktadır (Borradori, 2008, s. 88). Yani kamusal söylem biçimleri değişmekedir. Toplumdaki bireyler arasında kopma yaşanmakta dolayısıyla hakikati savunmak zorlaşmaktadır. Samuel Huntington, küreselleşmenin yarattığı krizin boyutlarını dinsel ve kültürel motifler ile bağlantılı olduğunu düşünürken, Habermas, bu görüşe karşı çıkarak "iletişimsel hastalık" olarak adlandırdığı bu sürecin nedeninin ekonomik olduğunu iddia eder (Akt. Borradori, 2008, s. 89). Son tahlilde diyaloğun çöküşünün temel nedenlerinden biri dizginsiz kapitalizm ve toplumların katı bir biçimde katmanlaşmasıdır. Gündelik yaşam pratikleri içerisine gömülü olan her şeyde, hayatın her alanında kendini gösteren bu katmanlaşma ve yaşanan dönüşümü bu çalışma haber üzerinden okumayı amaçlamaktadır. Bu nedenle kamusal söylemlerdeki dönüşümün medyada ve haber dilindeki yansımaları üzerine yoğunlaşmaktadır.

1.3.2. KAMUSAL SÖYLEM VE MEDYA

Kamusal söylem nedir? Neye dönüşmüştür? soruları bu çalışmanın kilit meselesini oluşturmaktadır. Yukarıda yaptığımız tartışmalardan yola çıkarak Habermas'ın iletişimsel eylem kuramını temel alan bir yaklaşım ile kamusal söylem için şöyle bir tanım yapmak uygun olacaktır. Kamusal söylem; dayatma ve manipülasyonun ortadan kaldırıldığı, hakikate ve akla dayalı, seküler, çoğulcu, etik ve hukuki temeller etrafında şekillenen bir söylem biçimidir. Kamusal alanın temelini oluşturan çoğulculuk, rasyonellik, nesnellik, açıklık, aleniyet gibi normlar kamusal dili şekillendiren temel unsurlardır. Habermas'ın iletişimsel eyleminin dili de rasyonel, mantıksal ve evrensel bir model arayışındadır. Müzakereci normlar kamusal söylemin bir ögesi olan nesnelliği duygusal ifadeden yoksunluk ve serinkanlılık ile özdeşleştirir. Abartı ve eğretileme üzerine kurulu mecazi dilin aksine hakikatin peşinde olan "harfiyen doğru" olanı ön plana çıkarmaya meyillidir. Kişiler arası iletişime odaklanan Young ise bu durumu toplumsal ayrıcalıklarla bağdaştırarak beyaz, orta sınıf erkeklerin konuşma kültürünün daha denetimli ve heyecandan uzak olduğunu, bunun aksine kadınların ve azınlıkların konuşma kültürünün daha çok beden dili kullanımı ve heyecan içerdiğini vurgular. Siyasal tartışma üsluplarının müzakereci demokrasi kuramcılarının işleyiş biçiminden daha geniş olması gerektiği sonucuna varır (Young, 1998, s. 181). Arendt'e (2013) göre "Çoğulluk insani varoluşun temel koşuludur" (s. 37). İnsanların aynı olduğuna dikkat çeken Arendt, bir şeyin var olabilmesi için, onun ortaya çıkabilmesi için çoğulluğun bir ön koşul olduğu kanaatindedir. Kamusallık, çoğullukla tanımlanan biraradalık durumuna işarettir. Bu durum, aleniyet, açıklık, mahrem ve özelin üstünde bir durumdur (A.g.y., s. 74).

Arendt'in kamusal söyleminin temel taşlarını oluşturan, çoğulluk, farklılık, iletişim, diyalog, doğum ve özgürlük gibi kavramlar ile şiddetten tamamen arınmış bir arena çizilmektedir. Zira Arendt'in ortaya koyduğu tahlil şiddetin siyasal eylemden ayrılmasını öğütlemektedir (Berktay, 2004, s. 707). Arendt'in kamusal yaşam anlayışının ayırt edici yanını oluşturan özgürlük-eylem ilişkiselliği, Batı felsefesinde özgürlüğün politik olandan uzaklaştırılarak felsefi bir yaklaşıma dönüştürülmesinin aksine, bizatihi

politikaya yakınlaştırır. Bu anlamda toplulukçu görüşlere yaklaşan Arendt, özgürlüğün bireyin topluma karşı ileri sürdüğü bir şey değil, eski Yunan'daki Polis'in özgürlüğü olduğu görüşünü savunur (Berktay, 2004, s. 709-710). Eylemin deneyim alanı, politikanın ise varlık nedenini oluşturan özgürlüğün eylemde kendini gösterebilmesinin koşulu bireyler arasında özgür ilişkilerin gerçekleşebilmesidir (Berktay, 2004: Yükselbaba, 2012).

Young'a göre anlatının üç işlevi vardır: Birincisi bireylerin kendilerine özgü deneyimlerini aktarabilmelerini sağlayarak onların da ötekilere adil davranmasını sağlar. İkincisi anlatının değerleri, kültürü aktarma işlevidir. Son olarak ise anlatılar belirli bir deneyim ve değerlere sahip öznelerin görüşlerini aktarmak ile sınırlı kalmaz, toplumsal bilgiyi de açığa çıkarmaktadır. Anlatı çoğunlukla demokratik tartışmaların kurulmasında önemli bir rol oynar. Zira hakların veya gereksinimlerin ortaya konulmasında önemli bir yol göstericidir (Young, 1998, s. 188-193).

T. Bora'ya göre kamusal ifade biçimlerinin resmiyet dilinin himayesi altında olması nedeniyle farklı özne konumları ile kurulabilecek iletişim biçimlerinin önünde engel teşkil ettiğinin altını çizer:

> Kamu çıkarı etikini ve kamusallık telâkkisini resmi kurumsal varlığıyla tekeli altına alan modern kapitalist devlet, kamusal dilin kurulduğu zeminleri de (başta siyasal toplantılar) resmiyet dilinin cenderesiyle kuşatır. Resmiyet dili, buyurganlığı, dikte etmeye yatkınlığı, biçimci törenselliği, muhayyileyi daraltan kalıpları ile, kamusal iletişimi kurutan bir dildir. Demokratik bir müzakere süreci içinde bir ortak çıkar üreterek (ve yeniden üreterek) kolektifin 'bileşik' selâmetini arama anlayışına değil, topluluğun homojenleştirilmesine dayanan anonimleştirici bir adlandırma ve hitap biçimini "kamusal" diye 'yutturmak', en açıkça milliyetçi söylemde görüldüğü üzere, resmiyet dilinin kamusalı tahrif ve tahrip etme stratejisinin âdetidir. Farklı durumlarda ve farklı özne konumları arasında etkileşimli ve ucu açık süreçlerle kurulacak bir kamusallığın önünü tıkar; kamusallığı başka yaşam dünyalarıyla olabildiğince temassız, ancak 'erbâbının' girebileceği kapalı ve muayyen bir alana hasreder (T. Bora, 2004, s. 713-714).

T. Bora'ya göre egemen siyaset dilinde ve özellikle medyada kamusal olayların sunulduğu söylemlerde çoğunlukla gündelik dilin, jargonların, alt-kültür lehçelerinin kullanılması, kamusal dilin önünde engel oluşturan resmi dilin dengelenmesi ihtiyacının bir yansımasıdır. Bunun yanı sıra bu tür dilsel kalıplara başvurulması demokratik, özgürleştirici bir hal almaya yönelik değil, "siyaset ve medya elitinin araçsalcı zihniyetinin güdümündeki dil oyunları teknolojisinin ürünü" olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstelik özel alan söylemlerini sömürgeleştirerek, "insanların bu dille

kurdukları anlam dünyasına tasallut eder; hem de bu lügâtları resmiyet dilinin dolaşımına sokarak onlara bir kamusallık cilâsı vurur" (T. Bora, 2004, s. 714).

Kamusal özel ayrımının sınırları arasındaki netliğin bulanıklaşmaya başlaması ile birlikte kamusallık mahremiyetin biçimlerine bürünmeye başlamıştır. Kamusal ve mahrem alan arasındaki çizgilerin kalkması ve mahremin kamusal alanda yerini alması ile birlikte başlayan melezleşmenin dile yansıması kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu melezleşmenin en belirgin ve çarpıcı örneği elbette politika dili ve medya alanında kendini göstermektedir. Zira politikanın dili, pazarlama ve reklam dili ile harmanlanma eğilimindedir. Mahremin dili ile inşa edilen haber söylemleri ise haberin kamusal bir söylem biçimi olma işlevini zayıflatma eğilimi gösterdiği gibi hakikati de dönüştürmektedir. Kamusal dil kalıpları ile mahrem alan söylemlerinin eklemlenmesi ile T. Bora'nın belirttiği gibi: "kamusal dil, tıpkı neyin kamusal olduğu meselesi (=politika) gibi kayganlaşmakta ve her an yeniden inşâ edilmeyi" gerektiren bir hal almaktadır (T. Bora, 2004, s. 715).

Kamusallık ilkesinin işlev değişimi kamunun yapısındaki değişim ile ilgidir ve bunun en görünür biçimi kamusallığın en seçkin kurumu olan basının dönüşümündedir. Gazetecilik mesleği özel haberleşme sisteminden doğmuştu. Önceleri kapitalizmin geleneksel gölgesi içerisinde yayın yapan ve faaliyetinin haber trafiğinin düzeni ve haber toplama işi ile sınırlı olduğu gazetecilik, haber basınının kanaat basınına dönüşmesi ile birlikte kamuoyu yönlendiricileri haline gelmiştir. Bu dönemde yazı işlerinin gazeteciliğe eklemlenmesi ile parti politikalarına hizmet eden bir araç haline dönüşmüştür. Habermas'a göre asıl dönüşüm yazı işlerinin devreye girmesi ile değil, İngiltere'de pedagojik olarak yürütülen akıl yürütme faaliyetlerinin yayınlanması ile çıkan süreli yayınlar ile olmuştur. İkinci evre olarak değerlendirilen bu döneme "muharrir gazetecilik" evresi adı verilmiştir. Burjuva hukuk devletinin kurulması ve kamusallığın yasalaşması ile basın kanaat baskısından kurtulmuş ve ticari kaygılara odaklanmaya başlamıştır (Habermas, 2014, s. 305-309). Bücher'in "gazetenin ticari bir gelişim karakteri kazandığı, işletmenin mal olarak ilan sayfaları ürettiği ve bu malın da rayicinin gazetenin yazı işleri bölümüyle bulunduğu" (Bücher'den akt. Habermas, 2004, s. 309) dönem olarak tanımladığı bu dönem ise gelişmenin üçüncü evresine eşdeğerdir.

Basının yapısal dönüşümü, yoğunlaşma ve merkezileşme eğilimleri ile birlikte düşünülmelidir. Zira 19. Yüzyılın son çeyreği gazetelerin holdingleşmeye başladığı

döneme işaret eder. Basın kamusal topluluk olarak bir araya gelen bireylerin akıl yürütme faaliyetleri iken bu faaliyet günümüzde kitle iletişim araçları tarafından belirlenmektedir. Basının ticarileşmesi ile birlikte kamuoyu da bir reklam aracı haline gelmiştir (Habermas, 2014, s. 312-315). Habermas'a göre tüm bu süreç esasında kamusallığın yeniden feodalleşmesine vurgu yapmaktadır.

Habermas'ın kamusal alanın yapısal dönüşümünün öyküsü kısaca şunu anlatır: 17. yüzyılın sonu ile birlikte özel alan ile kamu otoritesi birbirinden ayrılması ile bireylerin bir burjuva olarak ve "görece eşit biçimde", siyasal basının etkinliği ile devlet ve toplum ile ilgili konularda rasyonel-eleştirel tartışmaların yapılabildiği ve herkesin erişimine açıklık ilkesine sahip kamusal alandan, sınırlarının genişlemesi ile birlikte, özel alana müdahale etmeye başlayan ve sonucunda özel ve kamu ayrımının silindiği, toplumun yeniden feodalleştiği, halkla ilişkiler ve reklamcılığın yükselerek, siyasal partilerin ortaya çıkışı ile kitle iletişim alanının biçimlendirdiği bir kamusal alana geçiş söz konusudur (Kejanlıoğlu, 2004, s. 838). Habermas'ın vurguladığı toplumsal alan içinde kamuoyu oluşturabilmenin koşulu olan kamusal alan, söyleme dayanan ve sonunda uylaşıma *(consensus)* ulaşılan sürecin, konuşma ve tartışma etkinliğinin alanıdır (A.g.y., s. 839).

19. yüzyılın ikinci yarısında basın kamusal topluluğun belirli mensuplarının sahipliğine geçmesi ile birlikte yayınevleri yazı işleri arasındaki ilişki de değişmiştir. Yazı işleri edebi nitelik taşımaktan çıkarak "gazetecilik" olarak uzmanlaşmıştır (Taş, 2010, s. 38). Örnebring'e göre gazeteler basitçe siyasallıktan ticari niteliğe geçiş yapan kurumlar değildir. "Gazetecilik alanı, (1) özgül bir form olarak gazete, (2) yeni bir metinsel tür ya da metinler bütünü olarak haber ve (3) bir dizi söylemsel norm ve profesyonel pratik arasındaki etkileşimle farklılaşmıştır" (Akt. Taş, 2010, s. 39). Bu normlar kamusal söyleme uygun hale getirilerek habercilik kamusal olana ait bir alan olma iddiasına bürünmüştür. Habermas'a göre eğlence biçiminde metalaşan haber eleştirel ve rasyonel karşıtıdır. Örnebring'e göre ise bir "tür" olarak haberin kendisi eleştirel ve rasyonel tartışmaya karşıdır (A.g.y., s. 38).

> Habermas eleştirel kuramın bir başlangıç noktasını, aklın özgürleştirici boyutunun öne çıkarılmasını, modernitenin normatiflik sorununun çözümünü 'iletişimsel eylemde' ve 'evrensel paradigma bilgisi'nde arar. İletişimsel eylemlerin rasyonelliği, bir dizi gerçeklik iddiası temelinde kurulur… her söz (konuşma) ediminde *(speech act)* bulunduğumuzda, rasyonel anlaşmayı *(agreement)* mümkün kılacak zorunlu ilkelere yaslanırız. Bunlar eleştirilebilir gerçeklik iddialarıdır: 1. Anlaşılabilirlik *(comphrehensibility)*; 2.hakikat

> (truth); 3. Haklılık-doğruluk-uygunluk *(rightness-correctness- appropriateness);* 4. gerçeklik (dürüstlük)-içtenlik (thrutfullness-sincerity) (Kejanlıoğlu, 2004, s. 839).

Habermas'ın (2004) "kamusal organ" olarak nitelendirdiği basında meydana gelen yapısal dönüşümler ile birlikte kamusallığın medya odaklı hale gelmesi, kamusal söylemin yapısının da dönüşümüne işaret eder. Postman bu süreci kamusal söylemin çöküşü ve bir gösteri sanatına dönüşmesi şeklinde yorumlar (1994, s. 15). Söylem, iletişimsel aklın ilkelerinin dışına çıksa da rasyonellikte temellenen "ideal söz" durumuna başvurarak, katılımcılara tahakkümden bağımsız, herkese açık, eşit bir tartışma alanı yaratmayı amaçlar (Held'den aktaran Kejanlıoğlu, 2004, s.839). Kamusal söylemlerin "içinin boşalması" ile birlikte söylemlerin gerçekliği de yitirilmeye başlanmıştır. Gerçeklik yerini, kamusal gerçeklik algılamasına bırakmıştır. Baudrillard (1998), gerçeğin yerine imajın koyulduğu bir dünya yaratılarak, temsilin hakikatin önüne geçtiğini ifade eder (s.14). Lash, imajların kuşattığı söz alanının modern ve post modern dünyadaki tahlilini şu şekilde dile getirir:

> Modern dünya söylemsel *(discursive)* bir dünyadır; imajların önemsenmediği bu dünyada kelimelere ve kültürel nesnelere biçimsel niteliklerine göre değer verilir; rasyonalist kültür görüşü benimsenir; kültürel metinler üzerinde durulur; ego'ya idden daha fazla duyarlılık gösterilir. Post modern dünya, mecazi bir dünya olup, duyumsal değil, görseldir. Didaktik ve rasyonalist kültür görüşleri birbirleriyle yarıştırılır;…metinlerin anlamlarının ne olduğu değil, metinlerin ne olduğu üzerinde durulur. Kelime merkezli dünya bilinci; imaj merkezli dünya ise bilinçdışını kuşatır (Lash'den akt. Sözen, 1999, s. 22.).

Ellul (2004), *"Sözün Düşüşü"* adlı çalışmasında modern çağda söz alanının imajlar tarafından istila edildiğini, bunun sonucunun ise rollerin değişmesi ve egemenlik olduğunu bunun da "sözün düşüşüne" neden olduğunu ifade eder (s. 203). Ellul gerçek ile hakikat arasında yaptığı ayrımlarda hakikati "söz", gerçeği ise "imaj" ile ilişkilendirir[8]

[8] Ellul hakikatin kesin bir tanımını yapmaktan kaçınmaktadır. Hakikatin amacının ne olduğunu göstererek onu gerçeklikten ayırt edebileceğini ifade etmektedir. "…Hakikat diye adlandırdığımız şey konusunda bilinçlenmemize imkan sağlar. Bu düşüncede orijinal hiçbir şey yoktur. Fakat bu düşüncelerle ilgili her şeyin hakikatin alanına ait olduğunu söylediğimizde, hiçbir biçimde, bu sorulara verilecek cevabın aynı değerde ve dolayısıyla doğru olduğunu söylemek niyetinde değiliz…Yanlış ve hatanın hakikat alanına ait olduğunu kaydetmek önemlidir. Eğer hakikat yoksa, ne yanlış ne de hata var olabilir. Ancak hakikat *(truth)* sorunu doğruluk *(truth)* sorunu değildir... bir kişi kendi hayatı konusunda sorular sorduğunda (bilinçli veya bilinçsiz olarak), gerçek hakikat sorusunu yöneltmiş olur ve biri onu çözme iddiasında bulunduğunda, yalan söylemektedir. Bu soruya yalnızca gerçeklik çerçevesinde cevap vermeyi denediğinde, hiçbir cevap bulamayacaktır. Bütün boyutları ve bütün ifadeleriyle hayatının ona yüklediği soru yine de çözülmemiş bir

(A.g.y., s.55). Hakikatin ve eleştirel aklın aracı olan dil imajların istilası nedeniyle konumunu yitirir.

> (…) Söze karşı dile getirilen nefret, öfke ve itham yalnızca sosyolojik uyumun ürünü değildir. Burada başka bir şey daha işbaşındadır. Ben delice ve bastırılamaz bu öfkenin, hakikat ile gerçeklik arasındaki çatışma olduğuna inanıyorum. Bir yandaki potansiyel açıklık–ulaşılamaz bir derinlikten veya öteden doğabilecek olan hakikatle-diğer taraftaki kendi içine kapanma hakkı arasındaki çatışma. 'Biz dünyada yalnız değiliz' ile 'ben, yalnızca ben' arasındaki çatışma… (Ellul, 2004, s. 234).

Modern düşüncenin geçekliği hakikat olarak kabul ettirmeye çalıştığı (Ellul, 2004, s. 234) bir dünyada söylemlerin doğruluktan uzaklaşarak hakikatin yerini duygusal söylemler almaktadır.

Kamusal alan, özel-kamusal alan ayrımı, kamusal söylemler ve medyayı tartıştığımız bu bölümde haberin neden kamusal bir söylem olduğu tartışmalarına giriş yapmış olduk. Çalışmanın ikinci bölümünde ise haberin ne olduğuna yönelik bir tartışma yürütülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde haberciliğin profesyonelleşme süreci ele alınarak haber medyası üzerine yapılan çalışmalar çerçevesinde haberde normatif olanın hangi biçimlerde aşındığı ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

---

soru olarak kalır. Bu soru sürekli onunla birlikte olacaktır ve bu hakikatin bizatihi kendisidir" (Ellul, 2004, s. 55-56).

İKİNCİ BÖLÜM: TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ İÇERİSİNDE HABER VE HABERCİLİK

2.1 HABER NEDİR?

Günümüzde haber üretim süreçlerine ve haberciliğe yönelik çok sayıda çalışma olmasına rağmen hala "haber nedir?" sorusunu yöneltmeye ihtiyaç duyuyorsak, haberin değişen ve dönüşen bir olgu olduğunu da söylememiz gerekir. Dolayısıyla bu noktada "haber neden dönüşür?" ve "günümüzde haber neye dönüştü? sorularını sormak yerinde olacaktır. En nihayetinde bu soruların yanıtını bulabilmek ve dönüşüm izleğini takip edebilmek için haberin ne olduğuna ve farklı yaklaşımlar çerçevesinde neleri ifade ettiğine bakmamız gerekir. Tokgöz (1981)'e göre haberin ne olduğu üzerine pek çok tanım geliştirilmiş bununla beraber haber kavramı ile ilgili görüş birliğine varılamamıştır. Yapılan ilk haber tanımlamaları arasında "olan her şey haberdir", "dün bilmediğimiz haberdir", "insanların üzerinde konuştuğu haberdir", "haber okuyucuların öğrenmek istedikleridir" gibi tanımlar bulunmaktadır (Tokgöz, 1981, s. 54). Bununla beraber Rinehart ve Winston'dan yola çıkarak haberi en genel biçimi ile "insanları ilgilendirecek zamanlı olan bir fikrin, olayın veya sorunun özetidir" (A.g.y., s. 55) şeklinde tanımlamak mümkündür. Habere dair geliştirilen bu tanımlar haberin "olay"a yönelik olduğunu göstermektedir. Ancak her olay haber olmamakla birlikte nelerin haber olacağını "haber değeri" adı verilen kriterler belirlemektedir. Tokgöz'e (1981) göre bu kriterler zamanlılık, yakınlık, önemlilik, sonuç, ilgi çekme gibi belirleyicilerdir (s. 63-67). Haberin toplumsal işlevine vurgu yapan Çaplı (2002), gazeteciliğin normatif tanımına göre haberin toplumun yönetim biçimine yönelik bilinmesi gerekenleri, siyasi politikaları, alınan kararları kapsaması gerektiğini ifade etmektedir. Habere ilişkin bu normatif tanım, aynı zamanda haber değerini belirlemekte, "iyi gazetecilik" ile "kötü gazetecilik" arasındaki farkın ortaya konulmasını sağlamaktadır (2002, s. 77).

19. Yüzyıl ile birlikte, basının kapitalistleşmesi ve haberin bir meta haline gelmesi ile birlikte profesyonel habercilik normları oluşmuştur. Nesnellik, tarafsızlık, dengelilik olarak sıralayabileceğimiz bu normlar gazeteciliği profesyonel bir icra alanı haline getirmiştir (İnal, 1996, s. 20-21).

Bu tez, haberin kamusal bir söylem biçimi olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla haberde kamusallığın aşınma biçimlerine odaklanmaktadır. Haberi haber yapan değerler ve onu diğer metinlerden ayıran kriterler, habere kamusal bir söylem olma değeri atfeder. İnal (1994)'ın kelimeleriyle "haber dili ve söylemi profesyonel ilkelere dayanması gereken tek metindir" (s. 23). Buradan yola çıkarak haberi, evrensel haber yazım kuralları çerçevesinde oluşturulan, rasyonel ve seküler bir dile inşa edilen, nesnellik, doğruluk, tarafsızlık, dengelilik gibi normlara ve etik kurallara dayalı bir söylem biçimi olarak tanımlayabiliriz. Günümüzde ise haber, yukarıda sıraladığımız özelliklerinin dışına çıkılarak oluşturulmakta, duygusal söylemler ile donatılarak, mahremin dili ile ilişkilenmektedir. Bu durum haberin kamusal bir söylem olma iddiasını aşındırmakta bununla birlikte gazetecilik alanını profesyonellikten uzaklaştırmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde sırasıyla gazeteciliğin çeşitli normlar etrafında oluşan profesyonel bir alan haline gelişi, haber medyasına yönelik ana akım liberal ve eleştirel kuramların haberi ele alış biçimleri, ayrıldıkları ve ortaklaştıkları noktalar ile haberde doğruluk ilkesinin önemi, kırılma noktaları ve post-truth çağda haberin neye dönüştüğü üzerinde durulmaktadır.

2.1.1. GAZETECİLİĞİN PROFESYONELLEŞMESİ

Haberciliğin yükselişi ile olan ilişkisi bakımından liberal çoğulcu düşünce felsefesinin dayandığı görüşler önemli yer tutmaktadır. Orta çağ Hıristiyan felsefesinin yıkılarak bireyin öneminin ön plana çıkması ile gelişen ifade özgürlüğü, liberal çoğulcu siyasal düşünce akımının bir parçası haline gelmiştir. Bireylerin eşit, bağımsız olduğu ve mülkiyet bütünlüğüne zarar verilmemesi gerektiği öğretisine dayanan bu görüş, basın özgürlüğüne giden yolun kapılarını da aralamıştır. İngiltere'de ortaya çıkan ancak kısa zamanda Amerika Birleşik Devletleri ve Kıta Avrupası'nı da etkisi altına alan bu akım, toplum sözleşmesi fikrine dayanmaktadır. Bireyin öncelikli önemini siyasal düşüncenin içine yerleştirmekle kalmayıp, basın özgürlüğü düşüncesinin ortaya çıkmasına öncülük etmiş olan John Locke, aynı zamanda iletişim ve dil sorununu da ele alarak yeni bir yaklaşıma öncülük etmiştir (İnal, 1996, s. 13).

Keane (1991), Basın özgürlüğü felsefesinin modern anlamda ortaya çıktığı İngiltere'de, kimi zaman birbiri ile örtüşen dört farklı yaklaşımdan bahseder. Birincisi teolojik yaklaşımdır. Bu yaklaşım devlet sansürünü, Tanrı'nın insanlara ihsan ettiği akıl adına

eleştirirken, Milton, basın üzerindeki sınırlamaların etkisizliğini dile getirir. Teolojik yaklaşım, basın üzerindeki sansürün, bireylerin düşünme özgürlüğünü kısıtladığı gibi, Hıristiyanca yaşamalarının önünde de büyük bir engel teşkil etmektedir. Devlet düzenlemesinin tümü ile dışında kalan bir basın özgürlüğü fikrini de desteklemeyen Milton, basının görevini kötüye kullanması halinde cezalandırılmasına da karşı çıkmamaktadır.

İkinci yaklaşım ise; ilk olarak John Locke'un *Epistola de tolerantia ad clarisimum virum* (1689) adlı eserinde ortaya atılıp daha sonra geliştirilmiş olan basının davranışlarının bireyin haklarına uygun olması fikridir. Tindal (1704) dinsel gerekçeleri bir kenara itip, basın özgürlüğünü doğal haklara dayandırarak tartışmayı siyasal alana taşımıştır. Tindal, bireylerin doğal haklarını devletlere karşı kullanmasını savunuyordu. Devletlerin tebaalarını "saray dili" ile susturmaları, yaptıkları kötü işlerin üzerini örtmelerine karşılık, bireylerin bu sınırlamaları gizlice yayımlama eğilimi ile aşmaya çalıştıklarını dile getirerek, bunun yerinde bir tutum olduğunu savunuyordu. Dolayısıyla, bu düşünceye göre basın özgürlüğü de, hükümetleri denetlemek ve onlardan gelebilecek tehlike karşısında uyarıda bulunmak anlamında bir güvence idi.

Üçüncü yaklaşım ise faydacılık *(utilitarianizm)* kuramıdır. Bu kuram, yönetilenlerin mutluluğunun en üst seviyeye çıkarılmasının önemine vurgu yapmaktadır. Godwin'in (1798) *Enqiry Concerning Political Justice* adlı yapıtı ve Mill'in (1811) *Liberty of the Press* yapıtlarında "basın özgürlüğü" ile "iyi yönetimin" mümkün olabileceği savına yönelik çeşitli ögelere rastlanmaktadır. Bu kurama Bentham'ın düşünceleri de eşlik eder. Bentham'a göre çoğunluğun mutluluğu, en iyi hükmet ve en iyi yasalardan geçiyordu. Bu nedenle iyi bir siyasal sistemin inşası önem arz etmekteydi. Zira hükümetlerin kişisel çıkarların etkisi altında olduğu düşüncesine inanmaktaydı. İnsan doğasına dayandırdığı bu düşünceyi, yani iktidarı ele geçiren yöneticinin her türlü despotluktan kaçınmayacağı anlayışı karşısında yapılması gerekenin basın özgürlüğü ile denetim altına alınması olduğunu savunmaktaydı. Özgür basın sayesinde, seçimler de daha özgür koşullar altında yapılabilecek ve seçmenler de isteklerini bu yolla sağlıklı bir şekilde iletebilecekti. Özetlemek gerekirse, basın özgürlüğü baskıcı hükümetlere karşı denetleyici ve dizginleyici rol oynayacaktı. Bu sayede de kamuyu kapsamlı şekilde bilgilendirebilmenin

önü açılacak, en fazla insanın mutluluğunu sağlayacak olan yasaların yapılması ve uygulanması kolaylaşacaktı.

Basın özgürlüğüne ilişkin dördüncü savunma ise, yurttaşların *hakikate* ulaşmalarında tartışma kısıtlamasının olmayacağı anlayışına dayanır. Özellikle 18. yy ile birlikte basın özgürlüğü ile hakikat arayışını ilişkilendiren görüşler yaygınlaşmıştır. Bu düşüncenin Keane'in aktardığı biçimi ile "en etkili ve en seküler" hali John Stuart Mill'in (1859) *On Liberty* adlı eserinde karşımıza çıkmaktadır. Daha önce ortaya çıkan faydacılık kuramlarında hakikate değinilmemesi ancak faydanın kanılara dayanması hakikat arama ihtiyacını gündeme getirmişti. Yani bir kanının hakikate uygun olması önemli bir mesele idi. Mill, basın özgürlüğünün güvence altına alınmasının önemini üç nedenle açıklıyordu.

İlki, otoriteler tarafından susturulan bir düşüncenin esasında doğru olabileceği, hatta sansür edilmesinin nedeninin bizatihi o düşüncenin doğru olduğunu savunur. İktidarın yanılmazlığı kendi tekeline alan yönetenler, potansiyel doğruyu ve hakikati de baskı altına almış olur. Bir diğeri, bir düşünce yanlış dahi olsa içinde bir miktar hakikat barındırabileceğidir. Yani egemen olan tamamıyla hakikati yansıtmayacağı gibi, hakikate ulaşmada ise zıt düşüncelerin birbiri ile karşılaşması ve uzlaşması gerekmektedir. Sonuncusu ise, bir görüş hakikati yansıtsa dahi, farklı fikirlerle karşılaşmadığı sürece önyargıya dönüşme ihtimalinin artacağıdır. Mill'in iddia ettiği husus, görüşün "yaşayan hakikat yerine ölü dogmaya" dönüşmesidir (Mill'den aktaran Keane, 1991, s. 41). Mill'in hakikatin baskılar karşısında güçleneceği mekanizmanın basın özgürlüğü olduğuna kanaat getirmektedir. Zira hakikat tek başına, baskı ve sansür mekanizmalarının karşında duracak yetiye ve güce sahip değildir. Tarihte de pek çok örneğine rastlanacağı üzere hakikat pek çok kez bastırılmıştır. Dolayısıyla, basın özgürlüğü, hakikatin yanında bir müttefik gibi konumlanmalıydı. Bir toplumda olguların fazlalığı ancak basın özgürlüğü ile mümkün kılınabilirdi ve mutlak suretle yanlış olan karşısında hakikat kazanabilirdi (Keane, 1991, s. 34-42).

Liberal anlatıdan köklenen düşünce gazeteciliğin yükselişini özgürleşme ile ilişkilendirmektedir. Bu düşünce özgürleşme ile gelişen gazeteciliği yasama, yürütme ve yargının yanına dördüncü bir güç olarak koymuştur. Bunun nedeni olarak ise, yalnızca seçim dönemlerinde seçmenleri ile yakınlaşan ancak seçildikten sonra görünmez hale gelen yöneticileri denetlemek gösterilmektedir. Tıpkı bir *watch dog (bekçi köpeği)* gibi

olanı biteni denetleyen ve tüm bunlardan kamuoyunu haberdar etme görevini üstlenen basın, aynı zamanda farklı çıkar ve baskı gruplarının da sesini duyurmasında önemli bir araç haline gelmiştir. Profesyonel habercilik normlarının da oluşmaya başladığı bu dönem, nesnelliğin ortaya çıkışının da başlangıcıdır (İnal,1994; 1995). Medyayı dördüncü bir kuvvet olarak görüp, onu yasama, yürütme ve yargının yanına koyan liberal düşünce, medyayı siyasal iktidar ile doğrudan ilişkilendirmektedir (Tosun, 2007, s. 81). Ancak bu durum medyanın işlevini yerine getirmesinde engel teşkil etmektedir. Zira medya, sivil toplumun içerisinde konumlanarak değil, iktidara eklemlenmiş kuvvetlerin bir parçası olarak yer alarak kamusal alan ile olan ilişkisini yitirmektedir. Bu düşüncenin temelinde ise yukarıda da sözünü ettiğimiz liberal düşünce felsefesi ile iç içe geçen gazetecilik ideolojisi yatmaktadır (Yıldız-Tahincioğlu, 2015, s. 404). Medyanın, çoğulculuğun temsilinde bir araç olarak nitelendirilmesi, 19. yüzyıl ile birlikte parti gazeteciliğinin dağılarak, gazetelerin ucuzlaması ve kapitalist birer işletme haline gelmesi ile birlikte yükselişe geçmiştir (İnal, 1994). Bu gelişmeler habere ve gazeteciliğe olan bakış açılarını da değiştirmiştir.

Keane (1991), yazılı basının gelişmesi ile birlikte yazılı metinlerin kullanımın arttığını, bu sayede de metinlerin laik bir nitelik kazanarak, okumanın kolaylaştığını ifade etmektedir. "Ayırma teknikleri" ile birlikte metinler daha görünür hale gelmiştir. Yazılı basın ile birlikte gazetecilikte yaşanan gelişmeler, edebiyat metinlerinin yapısını da dönüştürmüştür. Schudson ise yazılı basındaki gelişmeler ile birlikte kamusal ve özel alanların tanımında radikal bir dönüşüm olduğu vurgusunu yapmaktadır. Kamusal ve özel alanın tamamıyla birbirinden ayrışmaya başlaması ile gelişen bu süreç, *ucuz gazeteler (penny press)* tarafından desteklenmiştir. Yeni radikal tanımları besleyici işlev gören ucuz gazeteler, aynı zamanda yorum ve haber arasındaki çizgileri de keskinleştirmiştir (İnal, 1996, s. 15).

Schudson'a göre (1994), ucuz gazetelerin (penny press) ortaya çıkışı Amerikan basın tarihi içinde bir dönüm noktasıdır. Zira bu dönem, gazeteciliğin endüstrileşmesinin yanında, etik kodların ortaya çıkmaya başladığı bir süreçtir. 1800'lü yıllarda siyasal partilerin propagandasını yapan gazetelerin yerini, ucuz gazetelerin alması ile birlikte, sokaktaki insan habere konu olmaya başlamıştır. Bu dönüşüm ile birlikte genel bir okuyucu kitlesine hitap edilmeye başlanmış, ürünlerin ve reklamların bu geniş kitleye

satılmaya başlanması çabası hâkim olmuştur (Schudson, 1994, s. 25). 20. yüzyıla gelindiğinde ise gazetecilikte "gerçekçilik" ilkesi ön plana çıkmaya başlamıştır. Haberin gözlenebilir olgulara odaklanması gerektiği öğretisi dönemin habercilik anlayışının etik temellerini oluşturmuştur. Haber, seküler, bilimsel, olgulara dayalı, gerçekliğin sadakatine bağlı ve yorumdan kesin bir biçimde ayrılması gerektiği üzerine kurulu bir etik perspektif etrafında şekillenmiştir (İnal, 2010, s. 36).

Gazeteciliğin tarihsel gelişim serüveni içinde kamusallık ile olan ilişkisi bu tezin ilgilendiği bir meseledir. Chalaby'ye göre, 19. yüzyılda basın alanında yaşanan yapısal dönüşümler, basına hâkim olan kamusallığı da zayıflatmıştır. Basının kamusal ve siyasal niteliği farklı bir boyuta evirilerek, filolojik nitelik taşıyan "gazetecilik"e[9] dönüşmüştür. Bu süreç ise, ticarileşme ile birlikte ilerlemiştir. Kamusal okurluk yerini okur piyasasına bırakırken, gazetecilerin söylemsel üretim biçimleri tüketici memnuniyetine göre dönüşmeye başlamıştır (Taş, 2010, s. 35).

Söylemsel bir üretim alanı olarak gazetecilik, modern bir alan olarak, pazar mekanizmalarının gelişimi ile 19. Yüzyılın ikinci yarısı ile kendine özgü normlar etrafında şekillenmeye başlamıştır. Haber, diğer medya çıktılarından ayrışmasını sağlayacak normlar etrafında şekillenmeye başlamıştır. Gazetecilerin mesleki söylemlerini oluşturan tarafsızlık, olgusallık, nesnellik gibi bir dizi norm günümüz gazeteciliğinin temellerini atmıştır. Habermas (2014) ise haberin diğer metin türlerinden farklılaşıp ayrı bir anlatı haline gelmesini ve gazeteciliğin profesyonel bir alan oluşunu kamusallık olgusu açısından ele alır. Devletin özel alanı kapsayacak biçimde genişlemesi ile rasyonelliğin, eleştirinin ve kamusal basının yerini ticari meta haline gelen haberler almıştır.

> "Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında (…) o zamana kadar özel şahısların kurumu olan basın, kamusal topluluğun belirli mensuplarının özel şahıslar sıfatıyla sahip olduğu bir kuruma dönüş[tü]. Yayıneviyle yazı işleri arasındaki ilişki de buna uygun olarak değişti.

[9] Chalaby (1998)'ye göre gazetecilik pek çok yazarın kabul ettiği biçiminin aksine daha yenidir. Kimi araştırmacılar tarafından 16. Yüzyılda Avrupa'da *gazette* adı verilen resmi ilanların ve el yazımı haber mektuplarının ortaya çıkışı gazeteciliğin de çıkışını göstermektedir. Ancak, Chalaby, gazeteciliğin uzmanlaşan ve giderek özerk hale gelen bir alan olarak çeşitli normlar etrafında kurulduğunu dile getirir. Dolayısıyla gazetecilik bir söylemsel üretim alanı olarak, farklılaşan üretim ilişkiler çerçevesinde ve çeşitli normlar ile kurulmuştur.

> Yazı işleri faaliyeti edebi bir faaliyet olmaktan çıkıp 'gazetecilik' olarak uzmanlaştı." (Habermas, 2014, s. 314-315).

Bu gelişmeler ışığında Habermas için asıl sorun, kamusal akla dayalı rasyonel tartışmanın yerini bir meta olarak haberin almasıydı. Siyasallığa yönelik kavrayış farklılaşırken, eleştirel ve rasyonel tartışma ortamı da yok oluyordu (Habermas, 2014).

Haberciliğin profesyonelleşmesinin daha erken dönemde ortaya çıkmasına karşın *olgusallığın "*profesyonel tarafsızlık ve nesnellik" anlamını taşıması 1920'lere kadar gerçekleşmemiştir. 1800'lü yıllar ile birlikte basın gelişen bir pazarın parçası haline gelirken, haberin bilimsel gerçekliğin bilgisine ulaşmada yol gösterici olarak addedilmesi söz konusudur. Pozitivist bilimin araştırmacıdan beklentisi değer yargılarından arınarak gerçeğin bilgisine ulaşması olduğu gibi, gazeteciden beklenen de yanlılıktan arınarak olayları haberleştirmesiydi. 1900'lü yıllarda nesnellik gazeteciliğin güvenilirlik ilkesi haline gelmiştir.[10] Nesnelliği izleyen bir diğer habercilik normu ise haberin olaya ilişkin, yani tarafsız olması idi. Tarafsız ve nesnel haber uzunca bir süre haberciliğin esasları olarak tartışılırken, haberin dengeli olması gerektiği meselesi *hakkaniyet (fair)* anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. 19. Yüzyıl boyunca ekonomik çıkar kaygıları ile örgütlenen gazeteler, 20. Yüzyılda ekonomik dönüşümlerden etkilenmiştir. Merkezileşme, yoğunlaşma ve tekelleşme süreçlerinden etkilenen medya, statükonun korunmasına yardımcı bir araç halini almıştır. Kamusal bilginin parçalı hale gelmesi ile birlikte ekonomik haberler politik haberlerden ayırılmıştır. Bu süreçte aynı zamanda gazetecilik, sıradan insanın icra edemeyeceği bir uzmanlık alanı olarak görülmeye başlanmış ve nesnellik, tarafsızlık, dengelilik gibi ilkeler çerçevesinde örgütlenen bir meslek olarak kavranmıştır (İnal, 1996, s. 13-17).

Haberin profesyonel bir alanın çıktısı haline gelme serüveninde değindiğimiz normlar, haberi ele alış biçimi açısından farklılık gösteren çalışmalar tarafından yorumlanmaktadır. Ancak her iki kanadın da haberin olaya ilişkin (factual) olması yönünde uzlaşması bu tezin altını çizdiği bir noktadır. Haber medyası üzerine yapılan

[10] İnal, nesnellik ilkesinin çıkışını ve gelişimini şu şekilde aktarmaktadır: "'Nesnellik' kökeni 19.yüzyılın başına dek uzanan vebasının siyasal partilerden kopup, ticari bir işletmeye dönüşmesi süreci ile birlikte gelişen bir ilke...Nesnellik ilkesi 19.yüzyıl boyunca tekrar tekrar tanımlanarak 1920'lerde bugünkü anlamına kavuşmuş...Pozitivist bilgi kuramından ödünç alınan bu kavram profesyonel gazetecilik ilkesinin mihenk taşını oluşturmakta" (1995, s. 114).

mainstream çalışmaların haberi ele alış biçimleri tartışılarak her ikiyaklaşımın da verili olarak kabul ettiği haberde doğruluk ilkesinin önemi üzerinde durulmaktadır.

2.1.2. HABER MEDYASI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Yukarıda da belirtildiği gibi haber medyası üzerine yapılan mainstream çalışmalar ilgilendikleri konular açısından farklılık gösterse de haberde doğruluk ilkesi her iki yönelimin de ortaklaştığı bir durumdur. Zira haberin doğrusal (factual)[11] olması meselesi defacto bir durumdur. Gazeteci ise doğruyu aktarmakla yükümlü kişidir. Aynı zamanda elde ettiği doğruyu dengeli bir biçimde aktarmalıdır. (Hackett, 1998, Hall vd., 1978, İnal, 1994, Schudson, 1997, Tuchman, 1978). Haberi diğer türlerden ayıran tam da bu özellikleri bünyesinde barındırıyor olmasından ileri gelir. Bu başlık altında liberal ve eleştirel haber kuramlarının haberi kavrayış biçimleri aktarılarak, iki paradigmanın da verili kabul ettiği ve tartışmaya açmadığı önemli bir mesele olan haberin olana ilişkin olması (factual) üzerinde durulmaktadır.

Bu tez kapsamında liberal haber kuramlarının habere atfettiği değerlerin tartışılması ön plandadır. Ancak esas olarak habere ve haberciliğe bakışım, eleştirel haber kuramlarının izleğindedir. Tezde ise çoğunlukla liberal olanın atfettiği değerlerin aşınması çerçevesinde bir tartışma hattı izlenmektedir. Zira sorunsalımız normatif olarak kabul edilenin aşındığını ve bunun hangi biçimlerde karşımıza çıktığını ortaya koymaktır. Bu nedenle hem liberal hem de eleştirel haber kuramlarının görüşlerine yer verilerek verili kabul ettikleri, ortaklaştıkları meseleler üzerinde durmaktayım.

Haber medyası üzerine yapılan çalışmaları inceledikleri konular açısından ele aldığımızda, haber üretim süreçleri ve haber metinlerini ele alan çalışmalar olarak ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür. Haber üretim sürecine odaklanan haber çalışmaları bunu iki farklı yönelim çerçevesinde gerçekleştirmektedir. Bunlardan birini Sigelman, Bowman, Weaver gibi araştırmacıların yöneldiği bürokratik örgüt kuramı oluştururken,

[11] Burada doğrusallık kavramı, haberin doğruluğu, olaya ilişkin olmasına yönelik kullanılmaktadır. *Factual*, Türkçe'ye olgusallık olarak çevirilmiştir. Ancak kavram, haberin olana ilişkin olması manasında kullanılmaktadır.

diğerini Tuchman, Fishman, Molotch ve Lester gibi kuramcıların incelediği haberi gerçekliğin bir inşası olarak ele alan yaklaşımlar oluşturmaktadır. Medya kuruluşlarını kapitalist ekonominin dinamikleri açısından ele alan ekonomi politik yaklaşım ise haber üretim süreçleri ile gazeteci pratiklerini göz ardı ederek, medya sahipliğine odaklanan çalışmalar yürütmüştür. Meseleyi haber metinleri açısından ele alan çalışmalarda ise iki farklı görüş söz konusudur. Bu yaklaşımlardan ilki, profesyonel gazetecilik ilkelerini kriter alarak haberi incelerken, genel olarak "içerik çözümlemesi" yolu ile haber içerisindeki "yanlılık"[12] ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. (İnal, 1995, s. 112-113).

Liberal yaklaşım medyayı, Yasama Yürütme ve Yargı'nın yanında "4. Güç" olarak kabul ederek, siyasal iktidarı denetleme görevi üstelendiğini ifade etmektedir. Medyaya atfedilen "denetimci" rolü, onu demokratik sistemin sürmesinin "garantörü" haline getirmektedir. Dolayısıyla bu yönü ile çoğulcu demokrasilerin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (İnal, 1996). Medyayı siyasal iktidar ile eklemlendiren bu yaklaşım, medya profesyonellerinin nesnel bir biçimde gerçeği yansıtabileceğini ifade ederek, "medyanın gerçekliğin bir yansıması" olduğu görüşünü savunur (Curran vd., 1991, s. 242). Hall ve diğerlerine (1978) göre, nesnellik tarafsızlık gibi normlar medyanın güncel işleyişini hem meşrulaştırmakta hem de basını çeşitli kaynaklara bağımlı hale getirmektedir. Hall'ün görüşünü özetlemek gerekirse medya, iktidar sahiplerinin çıkarlarının yansıtıcısı olmamakla birlikte, çoğunluğun katıldığı bir alanın sınırları içerisinde hareket ettiği müddetçe meşruiyet sağlayabilmektedir (İnal, 1994, s. 149).

Liberal teorinin habere atfettiği değerler onu diğer medya çıktılarından ayırmaktadır. Haber doğru olanı nesnel ve dengeli bir biçimde sunarak diğer medya ürünlerinden ayırarak farklı bir noktaya koyar (İnal, 1996). Tuchman (1978)'a göre ise tarafsızlık ve nesnellik, gazetecilerin öznel düşüncelerinin olgudan ayrılması ile haber üretmeleridir. Nesnellik normu diğer ilkeler arasında en önemlisi kabul edilerek eleştirel tartışmaların birçoğu haberde nesnelliğin sağlanması üzerine yürütülmektedir. Bu çalışmanın altını çizdiği önemli nokta ise haberde doğruluk ilkesinin aşınmasıdır. Zira haber çalışmalarında her iki paradigma da haberin olana yönelik olduğunu varsayarak, doğruluk meselesini tartışmaya açmamaktadır. Oysa günümüzde haberde en çok yokluğu

[12] Burada yanlılık ile kastedilen siyasal tarafgirliktir. Basın kuruluşlarının siyasal taraflılıklarından doğan yanlı söylemler haberde nesnellik ilkesine aykırı bir durum teşkil etmesidir. İçerik çözümlemesi ise bu taraflılığı ortaya koyarak, nesnelliği elden bırakmama vurgusu yapmaktadır (İnal,1995, s. 112).

hissedilen ilkelerden biri doğruluğudur. Yalan haber sağanağının yoğunlaştığı bir çağda ise yalanın hakikatmiş gibi sunulması haberi ve haberciliği aşındırmaktadır.

Haberde "yapısal yanlılık" sorununu inceleyen çalışmalar ise 1970'li yıllarda gelişme göstermiştir. Haber üretim süreçlerini bürokratik örgüt kuramı çerçevesinde inceleyen çalışmalar ile içerik çözümlemesi yönelimli çalışmaların eksik kalan yanını tamamlayıcı niteliktedir. Zira, yapısal yanlılık, yalnızca bir medya kuruluşunun siyasal görüşünü savunmasının ötesinde, farklı ideolojik yönelime ve yayın politikalarına sahip olan basın kuruluşlarının aynı noktada birleştiklerinin göstergesidir (Hackett, 1985). Bu durum İnal (1995)'a göre toplumsal yapıya yönelik rıza oluşumunda etkili olmaktadır. Hackett (2000), yanlılık sorununa ilişkin çalışmaların ortak önermelerine sahip olduğunu dile getirmektedir. Bunu dört maddede incelemek mümkündür. Birincisi medya gerçekliği doğru ve dengeli bir biçimde aktarabilir. Kullanılan dilin nötr olması ve haber yazım tekniklerine uygun olarak inşa edilmesi halinde doğruları aktarabilecekleri varsayılmaktadır. İkincisi, haberdeki yanlılık, araştırma yöntemleri ile ortaya çıkarılabilir. Üçüncü olarak doğru ve dengeli haberciliğin önündeki önemli engellerden biri, değerlerin habere girmesine izin veren siyasi ve toplumsal önyargılar ile tutumlardır. Dördüncüsü ise, medyada siyasal yanlılığın, belirli bir grubu, görüşü ya da siyasiyi öne çıkarmasıdır (Hackett, 2000, s. 37).

Habere gömülü iktidar ilişkilerini araştırarak bunların pratikteki karşılıklarını da inceleyen eleştirel haber çalışmaları, dilin egemenden yana kurulma ve iktidara eklemlenme biçimlerini ortaya koyma amacı taşır. Buradan yola çıkarak ideoloji tartışması geliştirir (Yıldız-Tahincioğlu, 2017, s. 106). İdeoloji, belirli özne durumlarını içeren bir temsil ediş sistemidir (Coward ve Ellis, 1985, s. 139). Hall ve diğerlerine (1978) göre haber üretim süreçlerinde üç önemli nokta haberciliğin örgütleniş biçimi, haber değeri ve haber üretim sürecidir. Nesnellik, tarafsızlık, dengelilik gibi normlar basının işleyişini meşrulaştırırken aynı zamanda haberde olgusal olan ile yorumun ayrılmasına ilişkin norm, basını akredite kaynaklara (birincil kaynaklar) bağımlı hale getirmektedir (İnal, 1994, s. 149-150). Dolayısıyla haber, egemenden yana kapalı ve sıkı bir metin haline gelmektedir (Hall, 1978).

Haberi gerçekliğin bir inşası olarak kavrayan Tuchman'a göre haberin üretildiği kurumlar aynı zamanda haber aracılığıyla bilgiyi tüketme için elverişli duruma getirmektedir. Bu durumda haber bir ürün, okuyucu da tüketici haline gelmektedir. Haberciliğin "meşru" kurumlar ile iş birliği içerisinde olması ve haberin de kurumda çalışan profesyoneller tarafından elde edilip üretilip dağıtılan bir ürün olarak addedilmesi, haberciliği toplumsal bir kurum olarak görme yaklaşımını ortaya atmıştır. Yani editör ve muhabir arasında müzakere edilerek haber ayrımının haber kuruluşu içerisinde anlamı ortaya koyulurken haber kaynakları ile ilişki kurma biçimi de ön plana çıkmaktadır. Tuchman'ın altını çizdiği konu haber merkezlerinin işleyiş mantığının haberi yani, ortaya konulan öyküyü temsil ettiğidir. Kısacası, haber anlatılarını belirleyen şey haber kuruluşunun yapısının kendisidir (Tuchman, 1978). Sonuç olarak, bu durum gerçekliğin kırılganlığına neden olmakta, yönlendirmeye ve manipüleye açık bir alan yaratmaktadır.

Tuchman yaklaşımında, bu tez için de oldukça önem arz eden bir soruyu sormaktadır: "Neden haberleri doğal bir tavırla (nature attitude) karşılıyoruz? Günlük yaşantımızı doğal bir tavırla kavramamızda haberin belirleyiciliği nedir?" (Tuchman, 1978, s. 42). Bu soru haberi kavrayış biçimimiz açısından oldukça önemlidir. Tuchman'a göre, haberi doğal bir tavırla kavrayışımızın nedeni haberin dizinimsel ve düşünümsel bir yapıya sahip olmasından ileri gelmektedir. Bu iki özellik bir araya gelerek olguyu bağlama yerleştirir. Tuchman'a göre düşünsellik ve dizinimsellik, "haberin ve haber üretiminin kamusal karakterinin" bileşenleridir (İnal,1994, s. 167).

Düşünümsellik; ifadeler, hikâyeler ve sözcüklerin yapılandırılmış olan gerçekliğe gömülü olduğunu anlatır. Dizinimsellik ise tanımları bağlamdan koparma görevini üstlenerek, toplumsal aktörlerin tanımlarının üretildikleri bağlamdan farklı anlamlar atfettikleri üzerinde durur. Bu ikili yapı habere özelliğini vermektedir. Tuchman haberi icra etme işinin bağlama gömülü olduğunu ancak haber öykülerinin üretildiği bağlamdan koparıldığını ortaya koymaktadır. Haber kuruluşlarının işleyiş biçimlerine bağlı olarak haberin çerçevesi oluşmaktadır. Dolayısıyla, haber olarak adlandırılan bilgi türü toplumsal gerçekliği inşa etmektedir. Kısacası, düşünsellik ve dizinimsellik, olayın gerçek bağlamından koparılarak, iktidar ilişkilerinin çıkarlarına uygun düşen bağlamlara yerleştirilmesidir (İnal, 1994, s. 167). Buna göre haberde karşımıza çıkanlar gerçeğin bir tür inşası olmaktadır.

> "Öyleyse öncelikle, haberde karşımıza çıkan kavramların gerçekliğin belirli bir tür inşasının içinden çıktıklarını; ikinci olaraksa, bu kavramların üretildikleri bağlamın haberde görünür olmamasının, onların "doğal" ve "verili" olarak kabul edilmesiyle ilişkili olduğunu söylemeliyiz." (Arslan Yeğen, 2002, s. 73).

Buradan yola çıkarak söyleyebiliriz ki haber, üretim süreçleri ile doğrudan ilişkilidir. Kısacası haber, hem seçme hem de onu düzenleme işidir (Hall vd., 1978, s. 335). Tuchman haber değerinin temel belirleyicileri olduğunu savunar ve zaman ve mekâna dayalı sınırlılıklara karşı tipolojiler oluşturur. Bu durum farklı olayların benzerliğe dönüşmesini sağlamaktadır (Arslan Yeğen, 2002, s. 73). İnal'ın ifadesi ile günlük gerçeğe zamansal ve mekânsal sınırlılıkların içinde belli biçimlerde bakma ve günlük deneyimleri belli bir düzene kavuşturma isteğinden kaynaklanır. Tüm bu yapılanma içinde kaynak kişilerin sözleri (söylemleri) olguların ne olduklarını tanımlar ve inanılırlığı olan bir kaynağın olayları ilişkin tanımlamaları aslında olayın ne olduğunun tanımlanmasını da beraberinde getirir" (İnal, 1994, s. 167-168).

1970'lerde ideoloji kavramının geniş bir perspektiften incelenmesi ile birlikte haberin ideolojik bir anlatı biçimi olarak ele alınmasının yanına dil ve söylem üzerine yapılan çalışmalar da eklenmiştir. Barthes, Bakhtin ve Voloşinov'un da öncüleri arasında olduğu dil ve söylem çalışmaları, İngiliz Kültürel çalışmalarının etkisi ile haber çalışmalarına eklemlenmiştir. Van Dijk, Fowler ve Kress gibi dilbilimciler de haber konusu ile yakından ilgilenmişler bu sayede ortaya iki farklı yaklaşım çıkmıştır. Söyleme odaklanan sosyolojik bakış açısı ile dilbilimsel birikim çerçevesinde dili yapısına duyarlı bakış açısı gelişmiştir. İlkinin toplumsal ve siyasal yapılanmalar üzerine, diğerinin ise dilin ve söylemin yapılanış biçimi ile ilgilendiğini söylemek mümkündür (Yıldız-Tahincioğlu, 2017; İnal, 1996).

Hall'e göre modern yapısalcı yaklaşım, dilin yapısı üzerinde durması bakımından önemlidir. Kültürel kodlar ve sistemler içerisinden konuşulanların vurgulanmasının üzerine gidilmesi bakımından önemli katkılar sağlamıştır. Yapısalcı dil çalışmaları ile birlikte Althusser ve Gramsci'nin çalışmaları da önem arz etmektedir. Althusser'in, toplumsal bütünlük (totality) kavramı ile kültürel ve ideolojik düzeyin göreceli özerkliği tartışmaya açılmıştır. Gramsci ise kültürel ve ideolojik olanın, sınıf ve ekonomi kavramları ile açıklanmasına karşı çıkarak indirgemeci yaklaşımı eleştirmiş ve hegemonya kavramını ortaya atmıştır. Hall, dil konusunda Voloşinov'un görüşlerinden

de faydalanarak, ideoloji ve dilin aynı şey olmadığı ve ideolojilerin zorunlu bir sınıf aidiyetlerinin olmadığı görüşünü savunmaktadır (İnal, 1994, s. 147-148).

Özetlemek gerekirse, liberal çalışmalar medyayı 4. Güç olarak görürken, eleştirel yaklaşım medyaya yüklenen bu işlevi kabul etmemektedir. Bu reddedişin gerekçeleri ise, haberin birincil kaynakların görüş ve düşüncelerinin yer aldığı ideolojik temelli bir yapıya sahip olmasıdır. İdeolojik pratiklerin yer aldığı bu söylem biçimi ise okuyucuya doğal bir süreç olarak sunulmaktadır. Her iki geleneğin de uzlaştığı alanlardan biri ideolojinin dahil olması ile birlikte hakikatin çarpıtıldığıdır (Yıldız-Tahincioğlu, 2017, s. 122). Ancak tüm bunlara rağmen, haber yalnızca egemenden yana kurulan bir anlatı değildir. Haberin sıkı ve kapalı bir metne dönüşmesine neden olan ilkeler aynı zamanda haberin direniş potansiyelinin de bir göstergesidir. (A.g.y., s. 116). Bu nedenle haberde normatif olarak kabul edilen ilkeler kimi zaman egemen olana karşısında muhalif olanın sesinin de bir yansımasıdır.

Eleştirel ve liberal paradigmanın haberin hakikati yansıtması ve aktarış biçimi konusunda verdikleri yanıtlar farklılaşsa da haberin olgusallığı konusunda, yani olmuş olana ilişkin olduğu noktasında herhangi bir tartışma yürütmedikleri görülmektedir. Zira verili kabul ettikleri ve tartışmaya açmadıkları bu durum haberde doğruluğun önemini göstermektedir. Haberde doğruluğun kırılma noktaları üzerine yoğunlaşan bu çalışma, tam da bu noktadan ilerleyerek, doğruluk ilkesinin kamusal söylemler açısından genel geçerliliğini vurgulamaktadır.

2.1.3. HABERDE DOĞRULUK

Habercilik normlarını oluşturan ilkelerden biri doğruluktur. Dolayısıyla haberin olmazsa olmazları arasındadır. Doğruluğa dayanmayan bir haberin kamusallık iddiası taşıdığını söylemek mümkün değildir. Gazeteci her zaman hakikati garanti edemez ancak olayları hatasız bir biçimde aktarmak görevleri arasında yer almaktadır (White, 2016, s. 241).

Çalışmanın bu bölümünde haberde doğruluk ilkesinin ne anlama geldiği ve etik açıdan neleri ifade ettiğine odaklanılmaktadır. Buna bağlı olarak, doğru, gerçek ve hakikat

kavramları tartışılmaktadır. Haberde doğruluğun terkinin yeni medya haberciliğinin koşulları ile ilişkisi de bu başlık altında değinilen bir diğer konudur.

Lipmann'a göre haber ile gerçek aynı değildir. Haberin işlevi olanı iletmek iken, gerçeğin işlevi saklı kalmış olguları açığa çıkarmaktır (Tokgöz, 1981, s. 53). Kamuya karşı sorumluluk sahibi olan ideal olarak gazetecinin görevi, doğrunun ve gerçeklerin bulunacağı bir alanı yaratmak ve bu alanı korumaktır (A.g.y., s. 92). Çaplı'ya göre medyanın etik açıdan uygun faaliyet gösterebilmesinin temel koşulu, insanların yaşamını ilgilendiren meselelerde doğru ve eksiksiz biçimde haber yapmasıdır (2002, s. 88). Medya iletilerinin sosyal gerçekliğin bir inşası olduğu yaklaşımı ve söz konusu yaklaşımın öne sürdüğü, gerçekliğin hangi yönlerinin, hangi miktarda, ne şekilde, kimler tarafından ortaya koyulduğu ve ne şekilde meşrulaştırıldığının denetlenmesi etik bir çerçeveyi de zorunlu kılmaktadır.[13]

Sosyal bilimler felsefesi üzerinde gerçeklik ve gerçeğin bilgisine ulaşmadaki problematiği üzerinde çokça durmuştur. Berger ve Luckmann'a (2008) göre "gerçeklik", iradeden bağımsız olarak tanıdığımız fenomenlere ait bir nitelik olarak tanımlanmaktadır. Gerçekliğin inşa edildiğini savunan bu görüşe göre bilgi ise bu fenomenlerin gerçek olduklarının kanıtıdır. Bunun yanı sıra yaygın bir görüş, gerçeğin araştırmacının faaliyetlerinden bağımsız olarak var olduğunu ve duyuların kullanımı ile gözlenebileceğini savunmaktadır. Farklı bir görüş, gerçeğin yalnızca kavram ve kurallar kullanılarak bilenebileceği üzerinde durmakta, sosyal bilimcinin bu kavram ve kuralları kullanarak dile getirebileceğini belirtmektedir. Pozitivist yaklaşım, "gerçekliğin bilgisi olanaklı mıdır?" sorusuna, kolaylıkla bilgisine erişilebilir olduğu yanıtını vermektedir. Buna karşın post pozitivist yaklaşım ise, gerçekliğin bilgisinin olanaklı olduğuna ancak erişilebilmenin pek de kolay olmadığına kanaat getirmektedir. Yorumlamacı yaklaşım, gerçekliğin bilgisinin belirli bir ölçüde olanaklı olduğunu fakat insanın öznelliğinden de yalıtılamaz olduğunu savunmaktadır. Hümanistik yaklaşıma göre ise gerçekliğin bilgisi olanaklı olmamakla birlikte, ancak insanın öznelliğine bağlı bir bilgi olanaklıdır.

[13] Etik, "ahlaki açıdan kabul edilebilir bireysel, kurumsal ve toplumsal değerlerin tanımlanması ve bu değerlerin insan davranışını değerlendirmenin temel ölçütü olarak kullanılması" şeklinde tanımlanabilir (İrvan, 2003, s. 51).

Tepe (2003) doğruluğun, Aristoteles'ten beri bilginin nesnesine olan uyumu olarak tanımlandığını dile getirmektedir (s. 224). Hakikat ise olanın kendisi olarak dile getirilirken, aktarılamayan yalnızca yansıtılabilen olarak tecelli etmektedir (Aydın, 2016). Yani doğruluk, hakikatin kendisi ile değil, yansıtılma biçimi ile ilgilidir. Heidegger de hakikati "doğru olan bir ileri sürümde ifade edilen şeyin kendisi" olarak kavramaktadır (Heidegger'den aktaran Dursun, 2004, s. 29). Hakikati bir bütün olarak ele alan Hegel ise, hakikati anlamanın ancak sürecin bütünlüğünde ortaya çıkacağını savunmaktadır. Yani bu noktada hakikat sürecin de dâhil olduğu şeyin kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Hegel'den akt. Dursun, 2004, s. 30). Aydın (2016), hakikatin bütüncül doğası nedeniyle, "doğru" söylendiğini varsaydığımız bir şeyin, hakikatin bütünlüğü kavranmaya çalışıldığında eksik veya yanlış olarak görülme olasılığının mevcut olduğunu savunmaktadır.

Foucault ise özgür ifadeyi tarif ettiği *parrhēsia* kavramı ile özünde eleştiri taşıyan bir hakikat anlayışına işaret etmektedir. Foucault'nun dile getirdiği hakikat ifade edenin kendi düşüncesi ya da kendi deneyimlerinden doğan bilginin açığa çıkarıldığı bir hakikat türüdür. Yani bu noktada bilimden ziyade varlık sorunu karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada hakikat, hak haberciliği açısından önemli bir noktaya oturmaktadır. Medya buna uyduğu takdirde hakikatin temsili ile "doğru" dile getiriliş arasındaki ilişki de uyumlanmış olur (Foucault'dan akt. Aydın, 2016, s. 10).

Pozitivist yaklaşımının olanaklı kıldığı doğruluk, Aydın'a (2016) göre erişilebilir olmasının yanında, izleyenin gördüğü ve anladığı ile sınırlı bir doğruluktur. Yukarıda anlatılanlar çerçevesinde doğruluk ve hakikat arasındaki ayrımın hakikatin varlıksal, doğruluğun ise bilgisel olmasından ileri geldiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla haberde doğruluk ilkesini tartışırken, bilgisel doğruluk çerçevesinde düşünüp ele almak daha elverişli olacaktır. Bu çalışma çerçevesinde hem hakikat hem de doğruluk kavramı önem arz etmektedir. Haberde kamusal söylemin bir ögesi olarak hakikatin hangi biçimlerde terkedildiği ve haberde doğruluk ilkesinin kırılmasına yol açan etkenler araştırılmaktadır

Kamunun bilme hakkı, adil ve demokratik bir toplum için oldukça önemli görülmüş bu nedenle de tarih boyunca en çok savunulan ve korunması mutlak olan hak haline gelmiştir (Çaplı, 2002, s. 21). Liberal düşünce tarafından basının siyaseti denetleyici bir güç olarak

görülmesi görüşü kamunun bilme hakkının savunulmasında önem arz etmektedir. Doğru bilginin aktarılması gazeteci için bir sorumluluk olduğu gibi okuyucu için de bir haktır. Dolayısıyla doğruluğun kırılması gazeteci ile okuyucu arasındaki anlaşmayı bozmaktadır.

Peki haberde doğruluk nasıl sağlanmaktadır? Haberin doğruluğu öncelikli olarak olana ilişkin (factual) olması ile sağlanabilmektedir. Bunun yanı sıra habercilik pratikleri haberin doğrulanmasına ilişkin çeşitli mekanizmaları içermektedir. Haberin doğruluğunu ispat etme (verification) farklı haber kaynaklarının karşılaştırılması ile yapılan denetleme işidir. Haberde yeteri kadar soruşturulmamış hususlara yer verilmesi, yayın organının itibarının zedelenmesine neden olmaktadır (Tokgöz,1981, s. 94).

Bu çalışma için sorulması gereken önemli sorular arasında şunlar yer almaktadır: Haberde doğruluğun kırılmasının nedenleri nelerdir? Bu kırılmalar hangi biçimlerde gerçekleşmektedir?

Haberde doğruluğun terkine neden olan en önemli unsurlardan biri internet dolayımlı haberciliğin, sosyal medya haberciliğinin yaygınlaşmasıdır. Bu durum post truth adı verilen hakikat ötesi çağ ile yakından ilişkilidir. Bu noktada post turth kavramının neleri içerdiğine bakmamız gerekir.

Oxford Sözlük tarafından 2016 yılın kelimesi seçilen post-truth; "*nesnel hakikatlerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu"* anlamına gelmektedir. Türkçe'deki karşılığı olarak ise gerçek-ötesi', 'gerçek-sonrası', 'post-gerçek', 'post-hakikat', ve 'post-olgusal' kavramları karşımıza çıkmaktadır (Tutal, 2017, s. 4). Keyes'in (2004) "Post Truth Era" kitabında kullanımıyla popülerleşen bu kavram, Aydınlanma ve pozitivizmin eleştirisi olarak ortaya çıkan post-modern düşüncenin geldiği son nokta olarak kavranmaktadır. Bir tür hakikatlerin reddine dönüşen bu dönem, ortak kabule dayalı bir gerçekliğin varlığından dahi şüphe duyulan bir hale dönüşmektedir (Şener, 2017a s.15). Gerçekliğin önemini yitirmesi ile yaygınlaşan yalan haber furyasının bilgi edinme alanının kirlenmesine yol açtığı çağda, doğru olanın kitleler nezdinde önemi kalmamaya başlamıştır. Bu durumun en çok etkisini gösterdiği alanlar siyaset ve medyadır. Zira bu dönemle birlikte, Aydınlanmanın rasyonel ve seküler değerlerine dayalı habercilik

değerleri yerini, kişisel duygu, düşünce ve inançların doğru olanın önüne geçtiği bir habercilik anlayışına bırakmaya başlamıştır.

Küreselleşen dünyada, tekelleşmenin yoğunlaşması, neloliberal düzen içerisinde ekonomik çıkarların ön plana çıkması ile işsizliğin, güvencesizliğin artması gibi nedenler, çeşitli kitlelerin ancak onların varlığını kabul eden politik aktörlere yönelmesi, post truth dönemin önemli bir dinamiğini oluşturmaktadır. Bu durum politikanın diline de etki etmektedir. Rasyonel, seküler dil ve söylem biçimi yerini mahremin dilinin siyasal olana sızdığı hamaset ortamına bırakmaktadır (Şener, 2017a s.16).

Geleneksel ana akım medya, hakikatin önemsizleşmesini önleyen garantör bir mekanizma olarak görülürken 1990'lı yıllarda internetin kamuda yaygınlaşması ile birlikte geleneksel gazetecilik medyadaki ilk dönüşümlerini yaşamaya başlamıştır. Ancak bu dönemde internet gazetelerinin sayılarının düşük olması, kamuda günümüzdeki kadar yaygın olmayışı nedeniyle basının içeriğinin belirlenimi profesyonel gazetecilerin denetimindeydi. (Alpay, 2017, s. 42). Web 2.0'ın gelişi ve yaygınlaşmasıyla internet yayıncılığının herkes tarafından kullanılabilir hale gelmesi sonucunda "gazetecilikte kâğıttan dijitale geçiş teknolojik dönüşüm olmanın ötesine" (a.g.y., s. 42) geçerek gazeteciliğin profesyonel, rasyonel ve entelektüel kimliğinde de dönüşümlere yol açmıştır. Ancak bir yandan da sosyal medya vasıtasıyla toplumu hızla kuşatan bilgi sağanağı karşısında gazetecilerin öneminin daha da artığını söylemek mümkündür.

Hakikatin önemsizleşmesi dönemi öncesinde de basında yanlış bilginin, yalan haberin varlığı söz konusuydu. Ancak bugünü farklı kılan, aralıksız haber akışının, daha fazla yanlış bilgi içermesidir (Gooch'dan aktaran Alpay, 2017). Geleneksel medyayı taklit ederek başlayan sosyal medya haberciliği, okurların sosyal medyaya yönelimlerinin artması ile birlikte, geleneksel medyanın sosyal medya haberciliğini taklit etmesine dönüşmüştür. Kamusal yayıncılık, yerini duygusal ifadelerin şekillendirdiği, sayfa görüntülenme sayılarını artırmaya yönelik içeriklere bırakmaya başlamıştır. Yalan haber, dijital çağın yeni bir olgusu olmasa da bu dönemi önemli kılan, hakikatler kadar ilgi görmesidir.

İnternet üzerindeki gereğinden fazla bilgi akışı beraberinde çeşitli filtreleme yöntemlerini getirmiştir. 2000'li yılların başlarında çevrimiçi haberlerin artması, aynı görüşlü

vatandaşların "yankı odaları" (echo chambers) veya "filtre baloncukları" (filter bubbles) oluşturmalarını kolaylaştıracağı yeni bir dizi kaygıyı ortaya çıkarmıştır (Sunstein 2001, 2007; Pariser 2011). Okuyucuyu yalnızca benzer seslerin içine hapseden filtre baloncukları ile farklı sesleri ve görüşleri görmezden gelinirken, yankılanan aslında kendi hakikatleri olmaktadır.

Keyes'e (2017) göre "renkli metinlere ve yüksek profilli yazarlara olan doyumsuz iştahıyla medya, hakikat sonrası çağını mümkün kılan başlıca etkenlerden biridir (s. 215). Buna göre şöyle bir anlayış da söz konusudur: Okurlar yapay olsa da ilgi çekici bir hikâyeyi bıktırıcı bir olgusal hikâyeye tercih etmez mi? Anlatılan haber öyküsünün doğru ancak sıkıcı olması onu süslenmiş ama heyecanlı bir haber öyküsüne değişmeye yetmez mi? Ve bunda bir zarar var mıdır? Çok masum gibi görünen bu anlayışın aslında büyük bir zararı söz konusudur. Yazar ile okur arasındaki güveni zedeler ve okuyucuyu hayal kırıklığına uğratır (Keyes, 2017, s. 216-217). Gezi parkı eylemleri sırasında medyanın bu eylemleri yayınlayış biçimi, okuyucu ile yazar arasındaki güven bağlarını da etkilemişti. Birçok kesim tarafından "saygın" haber kuruluşları olarak tabir edilen ana akım haberciliğin önemli iki temsilcisi NTV ve CNN Türk, Gezi eylemleri sırasında yaşananları aktarmadığı gerekçesi ile protesto edilmişti. Hatta yaşananları canlı olarak aktarmak yerine penguen belgeseli yayınlaması nedeniyle bu kuruluşlara *"penguen basını"* adını verilmişti. Okura ilgi çekici bir hikâye sunmak adına doğru olmayan bilgilerin habere eklenmesi gibi yaşananların haberleştirilmemesi de okur ile haberci arasındaki güven bağlarının zedelenmesine neden olur. Zira okuyucunun gazeteciden beklentisi olup bitenlerin doğru biçimde aktarmasıdır. Gazetecinin görevi de en genel tabiri ile vuku bulan olayları nesnel, tarafsız, doğru ve dengeli biçimde haberleştirmesidir.

Tuchman'a (1978) göre, Haber yargısal kutsal bilgidir ve gazetecinin gizli yeteneği onu diğer insanlardan ayrı kılar. Tuchman'ın bahsini ettiği gazetecinin gizli yeteneği, onun sahip olduğu profesyonel kimliğinden ileri gelir. Gazetecinin profesyonel kimliği, mesleki etik anlayışı, fikirsel takip bilinci onu mesleki anlamda diğerlerinden ayırmaktadır. Alemdar'a göre yurttaş gazeteciliğinin ortaya çıkması ile gazeteciliğin bir "uğraş" haline gelmesi, mesleğin sorumluluklarını ortaya koyan ortak akılın yok olmasına neden olmuştur (Alemdar, 2017, s. 19). Bu durum, yalan ve yanlış bilginin yaygınlaşmasına olanak sağladığı gibi etik kuralları da hiçe saymaktadır.

Haberde doğruluğun terkinin nedenleri arasında okuyucunun bir tüketici olarak görülmesi, bu nedenle internet gazeteciliğinde yalan habere sıklıkla başvurulması gösterilebilir. İnternetin yaygınlaşması ile medya endüstrisindeki engeller ortadan kalkmaya başlamıştır zira artık web siteleri oluşturmak kolaydır. Bu sayede web içeriğinden reklam platformları aracılığıyla para kazanmak da kolay hale gelmiştir (Allcott ve Gentzkow, 2017, s. 214) İnternet giderek daha fazla reklam çeken ortam haline gelmiştir. Bu nedenle de medya holdinglerinin yatırımlarını bu alana yöneltmelerine neden olmaktadır. Gazetecilik alanında ise, geleneksel medyaya göre var olan yatırım ve kaynaklardan tasarrufa gitmenin bir yoludur. Zira maliyetleri düşürücü bir işlevi söz konusudur (Yıldırım, 2010, s. 234).

Meseleyi gazetecilik ve profesyonellik açısından ele aldığımızda ise iki boyutlu düşünmek mümkündür.

Birincisi, gazeteciden tasarruf edilerek sürdürülen habercilik anlayışı ile birlikte profesyonel kimlik dönüşmektedir. Günümüzde gazeteler daha az muhabir çalıştırmakta dolayısıyla sahada haber peşinde koşan gazeteci sayısı azalmaktadır. Haberin kaynağına ulaşmak yerine haber odalarında üretim yapmaya çalışan gazetecinin haber kaynağı da bahsini ettiğimiz sosyal ağlar olmaktadır. Öyle ki gazeteci haberin fotoğrafını dahi sosyal platformlardan edinmektedir. Gazeteci, tanıklık etmeden, anonim kaynaklara dayandırarak ürettiği haberin doğruluğuna dair yeteri kadar bilgi sahibi olmamakta, ikinci hatta üçüncü bir doğrulama yapmamaktadır. Tanıklık ve teyit edilemeyen haberin sahte olma ihtimali yükselmektedir. Aynı anda, pek çok noktaya yetişmeye çalışan gazetecinin üzerine yüklenen sorumluluk gereği hataya düşmesi olasıdır. Haber atlatma telaşı içerisinde olan gazeteci, doğruluğu tam anlamıyla teyit edilmemiş bilgiyi gerçekmiş gibi aktarmakta ve yalan haberi yaygınlaştırmaktadır. Bunun nedeni ise haberi herkesten önce verme çabasında olunması yani hız kaygısıdır. White, tüm bu gelişmeleri medya endüstrisinin yeniden yapılandırılması, teknolojik yakınsama ve insanların bilgiyi iletme ve yayma biçimlerinde yaşanan dönüşüm ile ilişkilendirmektedir. İnternet yeni piyasaların açılmasına olanak sağlarken geleneksel medya modelinin çöküşüne neden olmaktadır (White, 2016, s. 238).

Tartışılması gereken ikinci boyut ise, medya sahipliği ile yalan haberin ilişkilenme biçimidir. Kamusal tartışmaların koşulu buna “elverişli bir ortamın” olması ile mümkün

kılınabilir. Seküler, evrensel, rasyonel bir kamusal söylem türü olan haberin üretim aşmasının sağlıklı olabilmesinin yolu da bu "elverişli ortamın" sağlanmasından ve gazetecinin özgür şartlarda çalışabiliyor olmasından geçer. Avrupa Konseyi için bu ortamın sağlanabilmesinin temel taşları, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüdür (Andreotti, 2016, s. 3). Ancak günümüzde gazetecinin, işini kaybetmemek adına yanlı haber yapabileceğini ve çalıştığı kurumun ideolojisi çerçevesinde oto sansür uygulayabileceği gerçeğini göz önüne bulundurmak gerekir.

Gazetecilik, düşük ücretlerle icra edilen ve çeşitli hakları (özlük hakları ve sendikal haklar) elinden alınan bir meslek haline dönüştüğünde kırılmanın gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Gazeteciler arasındaki gelir adaletsizliği ortak tavır almayı güç kılmaktadır. Bu nedenle mevcut mülkiyet yapıları ve gazetecilerin örgütsüzlüğü, işten çıkarmalar karşısında etkisiz kalmaya neden olmaktadır. (Özsever, 2003, s. 157). Dolayısıyla bu sürecin ekonomi-politik yapılanmadan bağımsız olarak düşünülmesi güçtür. Gazetecinin medya sahiplerinin çıkarları doğrultusunda iktidar yanlı hareket etmesi, sahte haberin sistematik olarak dolaşımında olmasına ve habercilik esaslarının ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle gazetecilik çıktılarının hangi etkenler ile ilişki içerisinde olduğunu kavrayabilmek önemlidir.

Özetlemek gerekirse, haberde doğruluğun kırılganlığına yol açan nedenleri ekonomik, siyasal, teknolojik boyutları ile ele almak mümkündür. Tüm bu süreçlerin sonucu olarak ise haber hakikate dayalı bir metin olma özelliğini yitirerek kamusal söylem olma iddiasından uzaklaşmaktadır. Doğruluğunu yitiren haber metinleri aynı zamanda mahremin dili ile inşa edilerek, kamusal aklın seküler ve rasyonel dünyasından uzaklaşarak, duyguların dünyasına ait bir ürün haline gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ANALİZ

3.1. YALAN HABERE TARİHSEL BİR BAKIŞ

Yalan haber, son dönemde Donald Trump tarafından gündeme getirilen bir kavram olsa da ortaya çıkışı bu kadar yakın tarihe değil daha uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Yalan haberin kalıntıları 17. yüzyılda bulunabileceği gibi antik çağlarda da yalan habere rastlanabilir. Bizanslı bir tarihçi olan *Prokopius'*un 6. yüzyılda imparator *Justinianous*'un saygınlığını lekelemek için *anektod* denilen şüpheli bilgiler üretmiştir. Resmi tarih yazımı ile imparatorun dikkatini çeken tarihçi şüpheli bilgiler ürettiği sırrını ise ölene dek saklamıştır. Benzer bir örnek 1522'de papalık seçimleri sırasında yaşanmıştır. *Pietro Aretino*, seçimleri maniple etmek için adaylar hakkında soneler yazarak *Pasquino* heykeli yakınlarında halka bu soneleri duyurmaya başlamıştır. Hatta sonraları *taşlama* anlamına gelen *"pasquinade"* tabiri halka mal olmuş kişiler hakkında çıkan yanlış ve ahlaksız haberler için kullanılmaya başlanmıştır. Sonraları bu tabir *"canard"* adını almış ve 17. Yüzyılda Paris'te kimi zaman broşürlere basılarak kimi zaman ise gravürler aracılığıyla yalan haber yayılmıştır. Hatta Fransız Devrimi döneminde, *Marie-Antoinette*'in yüzü bakır levhalara işlenmiştir. Böylelikle yalanın politik propaganda nesnesi haline gelmesi, bilinçli, isteyerek söylenmesi ile *canard*lar yeni bir boyut kazanmıştır. Zira bu durum nefreti besleyen bir alana dönüşerek 1793'te kraliçenin idam edilmesi ile sonuçlanmıştır (Darnton, 2017).

18. yüzyıla gelindiğinde gazetelerin halk tarafından takip edilmeye başlandığı Londra'da haftalık gazetelerde bir paragraftan oluşan hikayeler bulunuyordu. Bu hikayeler ise kaynağını kafelerde konuşulan dedikodulardan alıyordu. *Paragraph men* adı verilen bu uydurma hikayeler manipülasyon amacı ile yazılmaktaydı. 1789 öncesi Fransa'sında *nouvellist*ler tarafından icra edilen ilkel gazetecilik örneklerine rastlanmaktadır. Bu kişiler dedikoduların yayıldığı yerleri kaynak alarak kâğıt parçalarına yazıyor ve gittikleri yerlere *nouvelles a la main* adı verilen bu gazete yazılarını bırakarak haberin yayılmasını sağlıyorlardı. Hatta o dönem polis, *nouvellist*leri baskı altına almaya çalışıyordu (Darnton, 2017).

Yakın dönemde ise yalan haber örneklerine 2016 yılında yapılan Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimleri sürecinde rastlanmaktadır. Çeşitli haber sitelerinde yaygınlaştırılan ve Trump'ın rakiplerine yönelik, itibarsızlaştırma amacı güden yanlış bilgilerin, Trump'ı seçimden galip çıkmaya götürdüğü tartışmaları yalan haber meselesinin ciddiyetini ortaya koymuştur. Ancak bu dönemde yalan haber, yukarıda sıraladıklarımızdan farklı bir biçimde yer bulmuştur: yayılım farkı. Yalan haberin internet, sosyal ağlar ve dijital platformlar ile yayıldığı bir dönemin en belirgin örneği 2016 ABD Başkanlık seçimleri olmuştur.

Küreselleşen yalan haber sorunu dünyada git gide daha fazla yaygınlaşmaktadır. Yalan haberler çoğunlukla sosyal medya ağları aracılığıyla yaygınlaşmakta ve nefret ifadesi içeren söylemler yalan haberin ana malzemelerinden birini oluşturmaktadır. Yalan habere yönelik yaptırımlar ve uygulamalar farklılaşmaktadır ancak sahte haberlerin kitleleri harekete geçirme özelliği dünya genelinde evrenselleşmiş durumdadır.

Türkiye'deki duruma baktığımızda son dönemde küreselleşen yalan sorunundan etkilendiğini söylemek mümkündür. Daha önceki süreçlere baktığımızda ise günümüzde değin, doğru olmayan haberler için yalan haber kavramı yerine asparagas teriminin kullanıldığını söylemek gerekir. *Yalan, uydurma haber* anlamında kullanılan bir kavram olan asparagasın Türkçe'ye girmesine neden olan ilk haber ise 1963 yılına dayanıyormaktadır (Toklucu, 2015, s. 13). *Hürriyet gazetesi*nin 14 Haziran 1963 tarihinde "Amerikalı kız Türk sevgilisiyle bir gecekonduda yaşıyor" manşeti ile yayımladığı gerçek dışı bir haber öyküsüne dayanan asparagas terimi uzun yıllar yalan haberin yerine kullanılmıştır. 1980'li yıllarda ise yalan haber furyası yükselişe geçmiştir. Kadınları merkeze alan ve erkek cinselliği üzerine kurulu haberler mahremin dili ile inşa edilerek okura sunulmaya devam edilmiştir. Cinsiyetçi bir zihniyetin gelişimine katkı yapan bu tür haberler asparagastan ayrılmaktadır. Zira asparagas dediğimiz tür, sonuçları ağır olabilen, insanların hayatlarını etkileyen, provokasyon amaçlı yapılabilen yalan haberden ziyade daha "masum" sayılabilecek yalanlardır. (A.g.y., s. 13).

Yalan, kitleleri harekete geçirmede önemli bir rol oynamaktadır. Medyada vuku bulan sahte bilgiler yalanların yayılmasını ve dolayısıyla da kitlelerin harekete geçmesini hızlandırmıştır. Bunun sonuçları ise asparagas haberlerdeki kadar "masum"

olmamaktadır. Türkiye'de provokasyon için ortaya atılan yalanların bedeli ağır olmuştur. 6-7 Eylül olayları bunun önemli örneklerinden biridir.

Kıbrıs meselesinin patlak verdiği 1955 yılında Türkiye Yunanistan arasındaki ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde Selanik'te Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu eve saldırılar yapıldığı yönünde haberler çıkmıştır. *İstanbul Ekspres* gazetesi haberi maniplatif biçimde *"Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı"* başlığı ile manşete taşımıştır. Bunun üzerine halk Taksim meydanında toplanmış, Beyoğlu, Galata, Şişli ve Harbiye'de Rumlara ait mağazalara ve dükkanlara saldırılarak halk tarafından yağmalanmıştır. Yalnızca Rumlar'a ait mülklerin yağmalanması ile kalınmamış, mezarlıklara da saldırılmıştır. Bunun üzerine sıkı yönetim ilan edilmiştir. Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar ertesi gün bir toplantı düzenleyerek basının suçlu olduğunu, olayların bu nedenle çıktığını savunmuştur. Bunun üzerine basına yönelik bir dizi yasak getirilmiştir. Yasakları gazetelerin kapatılması süreçleri takip eder. *Ulus* gazetesi, *Hürriyet, Tercüman Hergün* gazetesi, *Medeniyet, Dünya, Vatan, Zafer* ve *İstanbul Ekspres* gazetelerine de basım ve yayının men edilmesi ile geçici süre ile durdurulma kararları çıkmıştır (Topuz, 2003, s. 198-200). Bu süreçte basına yönelik baskılar artmaya ve yasaklar getirilmeye devam etmiştir. Yalan ve manipülasyonun sonucu ise hayatını kaybeden insanlar, tecavüze uğrayan kadınlar ve ülkelerini terk etmek zorunda kalan Rumlar olmuştur. Bu denli ağır sonuçları olan 6-7 Eylül olaylarının aslı ise yaklaşık 50 yıl sonra gelen itiraflarla ortaya çıkarak Özel Harp tarafından organize edildiği gerçeği gün yüzüne çıkmıştır.

Türkiye'de yalan haberin tarihi bununla sınırlı değildir. 19 Aralık 2000'de F tipi cezaevlerine karşı mahkumlar tarafından açlık grevi başlatılmıştı. Bu grev ölüm orucuna dönüştürülünce *"hayata dönüş* adı verilen ve 32 kişinin ölümü ile sonuçlanan operasyon yapıldı. Medyanın operasyona olan desteği ise gazetelerin manşetlerine taşıdığı başlıkları ile oldu. *"Sahte Oruç kanlı iftar"* başlığı *Milliyet* gazetesi tarafından atılmıştı. Dönemin Hürriyet gazetesi genel yayın yönetmeni olan Ertuğrul Özkök ise *"Hükümetin bu operasyona verdiği, 'Hayata Dönüş' adı dün gerçek anlamını buldu"* diye yazdı. Hürriyet gazetesi yazarlarından olan Cüneyt Ülsever de *"Cezaevi Operasyonlarında Hükümeti Destekliyorum"* başlıklı bir yazı yazarak operasyona olan desteğini dile getiriyor ve

devlet yetkililerini tebrik ediyordu[14] (Bianet, 2010). Sonraları operasyon adı altında güvenlik güçlerinin mahkumları öldürdüğü ortaya çıksa da yalan haber düzeltmeye mahal vermeyecek kadar yaygınlaşmıştır. Türkiye'de yakın dönemde yalan haberin, devlet yalanları biçiminde kendini gösterdiği dönemlerden biri Gezi Parkı eylemleri süreci olmuştur. Sosyal medyanın yaygın bir biçimde kullanıldığı bu süreç internet dolayımlı haberciliğin yaygınlaştığı bir döneme işaret etmektedir. Gezi Parkı eylemleri günümüze değin iktidarların alışageldiği muhalefet biçimlerinden farklılaşması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Bu süreçte karşılaşılan yalanların en önemlileri arasında eylemcilerin camide içki içtiğine ve Kabataş'ta başörtülü ve yanında bebeği olan bir kadına saldırdığına yönelik, iktidarın görüş ve tutumlarının yansıması olan haberler olmuştur.

Kriz dönemlerinde yanlış bilginin ve yalan haberin daha fazla yayılım gösterdiğini söylemek mümkündür. Bunun yanında seçim dönemleri de yalan haberlerin daha çok görünür olduğu, yanlış bilgilerin hakikatin yerine geçtiği dönemler arasındadır. Basın kamusal bir görevin sorumluluğunu taşımaktadır. Medyanın varlığı se demokrasinin varlığına işaret eder. Daha doğrusu normatif olan budur. Gazeteciliğin kamusal işlevini yerine getirebilmesinin yolu mesleğin etik temelli yürütülmesinden geçmektedir. Hakikatin önemsizleşmesi, geleneksel medyanın yerini internet dolayımlı gazeteciliğe bırakmaya başladığı süreç ile paralel ilerlemektedir.

3.2. YÖNTEM

Liberal kuramların haberciliğe atfettiği değerlerin aşınmasını araştırdığımız bu çalışmada incelenen haber örnekleri iki ana başlık altında kategorilendirilmektedir. Bunlardan birincisi haberin kamusal bir söylem oluşu diğeri ise haberde doğruluk meselesidir. Bu başlıklar da kendi içinde alt başlıklara ayrılarak haberler kategorilendirilmektedir. Çalışmanın amacı kamusal söylemlerdeki dönüşümü haberin niteliksel dönüşümünü takip ederek araştırmaktır. Bu nedenle çalışma profesyonel gazetecilik alanı olarak kabul edilen ulusal ana akım medyada yer alan haberler ile sınırlandırılmıştır.

[14] http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/126208-peki-hayata. Erişim tarihi: 02.11.2017.

Çalışmada haberleri iki ayrı ana başlık altında incelememizin nedenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür.

İlk ana başlığı oluşturan "Haberde Kamusal Ögelerin Aşınma Biçimleri" başlığında incelediğimiz haberler, birden çok haber değeri ve kamusal ögenin aşındığının tespit edildiği yalan haberlerdir. Bu nedenle kamusal söylemin önemli bileşenleri alt başlıklar olarak açılarak haberlerde bu bileşenlerin ne şekillerde terk edildiklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Sınıflandırmanın bu bölümünde Gezi Parkı eylemleri sırasında ana akım medyada, eylemcilerin "camide içki içtiklerine" ve "İstanbul Kabataş'ta başörtülü ve yanında bebeği olan bir kadının protestocular tarafından saldırıya uğrayıp taciz edildiğine" yönelik kurgusal haberler incelenmektedir. Ele alınan haberlerde, kamusal söylemin ögelerini oluşturan, hakikat, çoğulculuk, rasyonellik ve sekülerlik nosyonlarının hangi biçimlerde yok sayıldığına odaklanılmaktadır. Haber dilinin mahremin dili ile ilişki kurma biçimleri de bu başlık altında ele alınan meselelerden biridir. Bu kısımdaki haber metinleri söylemsel olarak analiz edilmektedir. Dolayısıyla bu başlık altında şu sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Haberlerde hakikatin terki ne şekilde gerçekleşmekedir?
2. Haberin aktörleri kimlerdir?
3. Haberlerde kimlerin görüşlerine yer verilmiştir?
4. Haberde kurgusallık hangi biçimlerde gerçekleştirilmektedir?
5. Haberde hangi söylemler mahremin dili ile ilişkilenmektedir?

İkinci ana başlık olan "Haberde Doğruluk İlkesinin Aşınma Biçimleri" 5 kategoriye ayrılarak, incelenen haberlerde doğruluğun terkinin hangi yollarla gerçekleştiği ele alınmaktadır. Tezin bu bölümünde doğrulama platformları olarak bilinen *Teyit.org* ve *Doğrulukpayı.com*'da yanlışlanan haberler ele alınmaktadır. Teyit.org ve Doğrulukpayı.com editörleri ile görüşmeler yapılarak şu sorular yöneltilmiştir:

1. Doğrulama platformu kurmaya neden ihtiyaç duyulmuştur?
2. Bu alanı önemsemelerinin nedenleri nelerdir?
3. Doğrulama faaliyeti hangi kimlikle gerçekleştirilmektedir?
4. Bağlı oldukları bir etik çerçeve var mı?
5. Haberler hangi kategoriler çerçevesinde analiz edilmektedir?

6. Gazetecilik ve yalan haber konusunda görüşleri nelerdir?
7. Doğru olmayan haberler için hangi kavramı kullanmayı tercih etmektedirler?
8. Doğrulama işlevi hangi yöntemler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir?

Teyit.org editörü Gülin Çavuş ve Doğrulukpayı.com genel koordinatörü Batuhan Ersun ile yapılan görüşmelerde yarı yapılandırılmış sorular yönlendirilerek, sohbetin doğal akışı içinde aktarılan bağlam içerisinden yeni soruların şekillenmesi söz konusu olmuştur.

Yukarıda yer alan sorular ışığında editörlerin uzman görüşleri alınarak haber çözümleri ile birlikte bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır.

3.2.1. Haberde Kamusal Ögelerin Aşınma Biçimleri

Bu tezin araştırdığı temel sorun, kamusal bir söylem biçimi olduğu varsayılan haberin sahip olduğu kamusal değerlerin aşındığını ortaya koyabilmektir. Bu nedenle haberlerde kamusal söylemin aşınma biçimlerine bakılacaktır. Habermas'dan yola çıkarak yaptığımız kamusal söylem tanımına göre kamusallığın bileşenleri arasında çoğulculuk, rasyonellik, sekülerlik ve hakikat yer almaktadır. Bu kavramlar çerçevesinde, çalışmanın bu bölümünde Gezi Parkı eylemleri döneminde Kabataş'ta başörtülü ve yanında bebeği olan bir kadının eylemciler tarafından saldırıya uğradığı ve direnişçilerin eylemler sırasında camide içki içtiklerine dair yapılan kurgusal haberler incelenmektedir.

Gezi Parkı eylemleri hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse, 2013 yılının Mayıs ayında İstanbul'daki Taksim Gezi Parkı'nda ağaçların sökülmesine karşı başlayan ve kısa sürede farklı toplumsal ve siyasal grubun bir araya gelmesi ile hükümetin siyasal politikalarının eleştirildiği kitlesel bir eyleme dönüşen, Türkiye açısından oldukça önemli bir döneme işaret etmektedir. Sosyal medyanın yoğun bir biçimde kullanıldığı Gezi Parkı eylemleri aynı zamanda yalan haber sağanağının da en sık yaşandığı dönemlerden biri olarak tarihe geçmiştir.

Yukarıda bahsini ettiğimiz gerçek dışı olaylara ilişkin *Milli Gazete, Zaman, Yeni Şafak, Takvim, Yeni Akit, Sabah,* ve *Star* gazetelerinde yer alan ve hakikati yansıtmayan haberler incelenmektedir. Haberler, kamusal söylemin bileşenlerini oluşturan 4 başlık altında

incelenerek, bu ilkelerin haber söylemlerinde ne şekilde terk edildikleri araştırılmaktadır. Bu başlıklar "Hakikat", "Çoğulculuk", "Rasyonellik", ve "Sekülerlik" olarak belirlenmiştir.

3.2.1.1. Hakikat

Gezi Parkı protestoları sırasında 2 Haziran 2013 tarihinde pek çok eylemcinin polisin müdahalesi ile Bezm-i Alem Valide Sultan Camii'ne sığındıkları, burada içki içtiklerine yönelik haberler medyada yer bulmuştur. Bu iddiaya dayanarak dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve hükümet yetkilileri de camide içki içildiğini dile getirmiştir. Camide çekilen bir fotoğrafta eylemcilerden birinin elinde tuttuğu kutu içecek bira olarak gösterilmiştir. Sonrasında ise cami içerisinde çekilmiş boş alkol şişelerinin olduğu fotoğraflar haberlerde yer almıştır.

İlgili haberlere yer veren Milli Gazete, Yeni Şafak, Yeni Akit ve Takvim, Star gazeteleri muhafazakar-İslamcı yönelimleri ve hükümete olan yakınlıkları ile bilinen gazetelerdir. Zaman Gazetesi ise diğer gazetelerde olduğu gibi İslamcı-muhafazakâr ideolojik yönelimi izleyen bir gazete olmakla birlikte o dönemde Gülen Cemaati'ne aittir.[15] Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin iktidara gelmesinin ardından ana akım medyadaki mülkiyet ilişkileri de dönüşmüştür. Ana akım medyanın büyük bir bölümü siyasal iktidara yakın konumda olan sermaye gruplarının sahipliğine geçmiştir. Bu dönüşümün sonucu olarak da devlet, sermayeden daha güçlü bir belirleyici haline gelerek medya yeni bir ekonomi-politik merkez etrafında yapılanmıştır. Dolayısıyla bu dönüşüm "ana akım" ya da "ana damar" yerine "merkez medya" kavramını kullanmayı daha elverişli hale getirmektedir (Depeli, 2013, s. 40-41).

Gezi Parkı eylemleri sırasında yapılan hükümet karşıtı protestolar karşısında hükümet yanlısı tutum sergileyen merkez medya gazeteler, doğruluğu ispat edilmemiş, kurgusal

[15] Zaman gazetesinin, Mayıs 2016'da yapılan kayyum ataması ile Gülen Cemaati ile ilişiği kesilmiştir. Temmuz 2016'da ise "Olağanüstü Hal Kapsamında Gereken Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"ye göre Zaman Gazetesi ve İngilizce versiyonu olan Today's Zaman kapatılmıştır.

ve haberciliğin evrensel kurallarına aykırı şekilde inşa ettikleri söylemleri haberlerine taşımaktadır.

Peki haberlerde hakikat nasıl terkedilmektedir?

Camide içki içildiğine yönelik haberleri ele aldığımızda Yeni Akit Gazetesi haberi *"Camide içki içmişler!"*(03.06.2013), Yeni Şafak *"Sığındıkları camide içki içtiler!"* (03.06.2013), Milli Gazete *"Göstericiler camide bira ve sigara içmiş"*(04.06.2013),, Takvim gazetesi ise "*Valide Sultan Camii'nde Rezaletin Görüntüleri"* (28.06.2013) başlıklarının kullanıldığı görülmektedir. Haberlerin başlıklarına bakıldığında olayın bir iddia olmaktan öte gerçekliğin kendisi olduğuna yönelik kesin ve emin bir dille kurulduğunu söylemek mümkündür. Yeni Akit, başlıkta kullandığı ünlem işareti ile Takvim ise olayların bir "rezalet" olduğunu vurgulayarak durumu pekiştirmektedir. Başlıklar genel hatları itibariyle olayın kesin olduğuna yönelik kurulmaktadır. Haberlerin içeriğine göz attığımızda ise, iddiaların hakikat biçiminde sunulduğu görülmektedir. Yeni Şafak, Milli gazete ve Yeni Akit gazetelerinde eylemcilerin camiyi "üs" olarak kullandıklarının ortaya çıktığı dile getirilerek bu durum herhangi bir kaynağa dayandırılmamaktadır.

Yalanın söylemleri belirlemedeki gücü hakikatin önemsizleşmeye başladığı çağda önemli bir tartışma konusudur. Bunun yanı sıra yalanın niteliği de önemli bir mesele haline gelmiştir. Zira haberlerde kullanılan temsili fotoğraflar kimi zaman gerçeği de yansıtabilir. Ancak bu analizde ele aldığımız haberlerde hakikat, kullanılan fotoğraflar aracılığı ile de terk edilmektedir.

Takvim gazetesi ise iddiaları camide ezilmiş bir bira şişesinin bulunduğu ve mobese kameraları tarafından çekilen görüntülerden elde edilen fotoğraflara dayandırmaktadır. Görüntülerde, caminin kapısının tekmelendiği, haçlı önlüklü bir doktorun bulunduğu ve öpüşen gençlerin olduğu iddiaları yer almaktadır. Ancak haberde kullanılan fotoğraflara bakıldığında öpüşen kişilere rastlanılmamaktadır. Kapının tekmelenmesi anlaşılır biçimde görünmemektedir. Yeni Şafak gazetesi ise haberde camide elinde kutu içecek olan bir kişinin fotoğrafını kullanmaktadır. Kırmızı bir halka ile işaretlenen bu görüntünün bira olduğu net bir şekilde anlaşılmazken haberde kesin bir dille yer bulmuştur.

Görsel 1. "Takvim Gazetesi haber fotoğrafı"

Hakikatin terkedilerek, gerçek dışı olayların kurgusal bir şekilde ele alınarak medyada yer bulduğu haberler arasında Kabataş'ta başörtülü ve yanında bebeği olan bir kadına bir grup Gezi Parkı eylemcisinin saldırması ve darp etmesine yönelik kaleme alınanlar bulunmaktadır. Aytaç'a (2017) göre siyaset ve yalan ilişkisinin en çok ortaya çıktığı alanlardan birisini "devlet yalanları" oluşturmaktadır. Kabataş olayı olarak haberleştirilen iddialar öncelikli olarak devletin üst basamaklarından yayılmış, basını, akademiyi ve ilgili yargı kuruluşlarını da kapsayacak biçimde genişletilerek dolaşıma sokulmuştur. Yalanın kurumsallaşması olarak nitelendirebileceğimiz Kabataş olayı Aytaç'a göre (2017) "olgusal gerçekliği siyasal alanda yeniden inşa etmek" amacı taşıyan yönetenlerin yönetilenlere söylediği yalanlardandır. Gambetti (2014)'ye göre devlet yalanı pratiği gerçeği yok etmez ancak üstünü örter. Kanıtlar yok edilse dahi olgusal boşluklardan ve tutarsızlıklardan yola çıkarak gerçek ortaya çıkabilir. Gezi Parkı eylemleri sırasında ortaya atılan camide içki içildiği ve Kabataş'ta başörtülü bir kadına saldırıldığı haberlerinde de gerçekler olgusal boşluklar ve tutarsızlıklardan sızarak ortaya çıkmaktadır.

Kabataş olayı ile ilgili *Star*, *Sabah*, *Takvim*, *Yeni Şafak* ve *Zaman* gazetesinde yer alan haberler incelenmektedir. Bu haberlerin yanı sıra, Kabataş'taki kurgusal olaylar kimi gazeteci ve köşe yazarı tarafından olaya dair görüntülerin izlendiği ileri sürülerek hakikat biçiminde sunulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

> Abdülkadir Selvi: "Kabataş İskelesi'nin karşısına geçerken bir grup eylemciyi görüyor. Bunların Gezi eylemcileri olduğunu fark ediyor, hatta çevre ve ağaç eylemi yaptıkları için de en ufak bir rahatsızlık hissetmiyor. Ama ne oluyorsa o sırada oluyor. Grubun içinden birkaç kadın, 'Tayyip'in…' diyerek önce sataşmaya daha sonra saldırmaya başlıyorlar. 'Ne geldiyse bundan geldi' diyerek başörtüsünü çekiyorlar, genç anneyi tekmeleye başlıyorlar. Bu sırada grubun içinden bazı erkekler de vurmaya başlıyor. Olay yerindeki bir adam müdahale edip, genç anneyi kurtarmaya çalışıyor. Onu da dövüyorlar. Bebek arabasını parçalıyorlar, genç anneyi tekmeliyorlar. Bu arada, 'Bu sefer devrim yapıyoruz, sen de gideceksin Tayyip de gidecek' diye bağıranlar, 'Tayyip'i asacağız' diye öfke nöbetine tutulanlar var."[16]

> İsmet Berkan: **"**Çok ama çok acı bir öykü. Maalesef gerçek. MOBESE görüntüleri dahil pek çok şey var, savunulur tarafı olmayan bir olay"[17]

> Balçiçek İlter: "Kalabalık bir grup tarafından darp edilen, tacize uğrayan, bebeği ve kendisi için ölümüne korkan, olur da şikâyette bulunursa sokakta tekrar başına bir şey gelir mi kabusu gören… Morluklarını da gördüm, ille de meraklıysanız, ama benim tanıklığıma ihtiyaç yok ki, raporu var zaten. Yaşadığı travmaya tanık oldum, konuşmasına, bana bakamayışına, olayı konuşurken bebeğini odada istemeyişine… Ellerini hiçbir yere koyamayışına… Geç gelen ama sonrasında hiç bitmeyen gözyaşlarına…"[18]

Burada önemli bir nokta İslami-muhafazakâr ve hükümete yakın politik duruşları ile bilinen *Türkiye* ve *Yeni Şafak* gazeteleri yazarları ile Türkiye'de ana akım medyanın önemli bir temsilcisi konumunda olan ve liberal çizgiyi benimseyen *Hürriyet* gazetesi yazarı İsmet Berkan'ın olmayan görüntüler için gerçek ifadesini kullanmasıdır. Hakikatin açığa çıkması üzerine Berkan yayınlamış olduğu özür yazısında ise şu sözleri dile getirmektedir:

> "Gazetecinin görevi, önündeki tanık beyanları veya kanıtlar ne diyor olursa olsun şüpheciliğini korumak, araştırmaya-soruşturmaya devam etmek ve hakikate ulaşmaya çalışmaktır." (Hürriyet, 24.03.2015).

Ancak sergilenen gazetecilik örneği, olmayan deliller üzerinden ilerlemektedir. Zira Berkan, mobese görüntülerini izlediğini ifade ederek olayın "gerçek" ve "acı bir durum" olduğunu dile getirmektedir. Kıvanç'a (2017) göre köşe yazarları haber ile aramıza girerek, haberi ne şekilde okuyacağımıza yön verir. Köşe yazarları "haberle, olguyla, gerçeklikle, hakikatle aramıza giren, bakışımızı, duyuşumuzu bozan, saptıran,

---

[16] http://www.diken.com.tr/kabatas-videosu-icin-neler-yazilmisti-neler/. Erişim tarihi: 02.02.2018.

[17] Kabataş'ta mobese görüntülerinin ortaya çıkması ile olayın kurgu olduğunun anlaşılması üzerine Hürriyet Gazetesi'ne yönelik yoğun bir okur tepkisi ile karşılaşılmıştır. Bunun üzerine İsmet Berkan bir özür yazısı yayınlamıştır. Bkz. http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ismet-berkan/kabatas-28535518.

[18] http://www.diken.com.tr/kabatas-videosu-icin-neler-yazilmisti-neler/. Erişim tarihi: 02.02.2018.

yönlendiren kimseler" (s. 88) olma misyonunu üstlenerek, angaje oldukları siyasi alana yönelik olarak taraf yapma çabasındadır. Yukarıda bahsini ettiğimiz haberler köşe yazarlarının üstlendiği misyonun yerine getirilmesi çabasının önemli birer örneği niteliğindedir.

Candansayar'a (2017) göre Kabataş gibi yalanların diğer yalanlardan ayırt edici özelliği bulunmaktadır. Kabataş'ta yaşananları savunan, görüntüleri izlediğini söyleyen, "durumun vahim olduğunu" her fırsatta dile getiren kişiler eğitimli ve bilgili kişilerdir. Aynı şekilde yalanın ortaya çıkarılmasından etkilenmeyen ve rahatlıkla "yanılmışım" diyebilen kişilerdir. Bunun en önemli nedeni ise doğru olmayanı savunanların herhangi bir yaptırıma uğramamalarıdır. Zira aldıkları güç, iktidar mekanizmaları tarafından sağlanmakta, güç onları beslemekle kalmayıp koruyup kollamaktadır.

Haber başlıklarına göz atacak olursak, Elif Çakır'ın eylemciler tarafından saldırıya uğradığı iddia edilen Zehra Develioğlu ile röportajını manşetine taşıyan Star gazetesinde haber *"Kadınlar vuruyor erkekler küfrediyordu"* (13.06.2013) başlığı ile yer almaktadır. Yeni Şafak, "*Önce tekmelediler sonra taciz ettiler"* (14.02.2014); Zaman, *"Kadınlar küfrediyor erkekler vuruyordu"* (13.06.2013), *"Darp edilen genç annenin 6 aylık bebeği sütten kesildi"* (14.06.2013), başlıkları ile; Sabah, *"Kabataş Saldırısı 52 saniyede oldu*" (11.03.2015), Takvim ise "*İşte karartılmak istenen Kabataş gerçeği"* (11.03.2015) başlığı ile habere yer vermektedir. Başlıklarda olayın bir iddia olmanın ötesinde gerçeği yansıttığı vurgusu yapılmaktadır. Star, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinde Develioğlu'nun söylemleri tırnak işareti olmadan başlığa taşınarak, gazetenin görüşü yansıtılmaktadır.

Haberde hakikat yalnızca söylemler ile değil kullanılan görsel malzeme ile de terkedilebilmektedir. Sabah ve Takvim gazetelerinin haberde kullandıkları fotoğraflar, olay anından çekilmiş mobese görüntüleri olarak aktarılmaktadır. Ancak görsellerin üzerinde photoshop programı ile değişiklikler yapılarak kalabalık bir grubun, bebek arabası ile yolda yürümekte olan kadını çembere aldığı görüntüsü yaratılmıştır. İki gazetenin haberinde de olayın daha net görüldüğü anın görüntülerinin karartıldığı iddia edilmektedir. Star ve Zaman gazetesi, Elif Çakır'ın olayın mağduru olarak konumlandırdığı Zehra Develioğlu ile yapmış olduğu röportaj esnasında çekilen fotoğrafa yer vermektedir. Fotoğrafta Develioğlu'nun arkası dönükken Elif Çakır'ın endişeli yüz

hali göze çarpmaktadır. Yeni Şafak gazetesi ise haberde molotof atan bir eylemci fotoğrafı kullanmaktadır. Haberlerde iddialar kadının ifadelerine dayandırılarak bir kesim basının olayı karalamaya çalıştığı ifade edilmektedir.

Aytaç (2017)'a göre yalan, bizim sahip olduğumuz bilgiyle olan duygusal ve zihinsel bağın niteliği tarafından belirlenmektedir. Gazetelerin ortaklaştığı yalan haberlerin çoğunu ideolojik, duygusal ve zihinsel ortaklıklar oluşturmaktadır. İncelenen yalan haberlerde ideolojik yönelimi benzer olan gazetelerde aynı gerçek dışı haberlerin yer aldığı gözlemlenmiştir.

3.2.1.2. Çoğulculuk

Haberi haber yapan değerlerin başında tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri gelmektedir. Bu değerleri kamusallığın bir ögesi olan çoğulculuk ile özdeşleştirmek mümkündür. Kamusal çoğulculuk belirli toplumsal ya da siyasal grupların dışlanmadığı, herkese hitap edilme biçimini ifade etmektedir. Habercilik değerleri olan nesnellik ve tarafsızlık da yanlı haber yapmamayı ve herkese hitap etmeyi gerektirir. Araştırmanın bu kısmında haberde yer alan aktörlerin kim olduğu ve haberde kimlerin görüşlerine yer verildiğinin üzerinde durulmaktadır.

Camide içki içildiğine yönelik haberlerde yer alan aktör eylemcilerdir. Eylemciler olayın faili olarak nitelendirilirken, cami müezzini yer aldığı haberlerde "mağdur" olarak nitelendirilmektedir. Yeni Şafak ve Mili gazete olayın aktörleri için "göstericiler", Takvim, "göstericiler ve eylemciler", Yeni Akit ise "provokatörler" ve "marjinal örgütler", "militan grup" ifadelerini kullanmaktadır. Belli siyasal toplulukları ve grupları dışlayıcı bir söylem biçiminin kullanıldığı haberlerde "provokatörler camiyi üs olarak kullandı", "camiyi işgal eden eylemciler camiye büyük zarar verdi", "göstericiler camiyi ameliyathaneye çevirdi", "Taksim provokatörlerinin camiye ayakkabıyla girdi, caminin içerisinde sigara ve içki içtikleri ortaya çıktı" gibi ifadelere yer verilerek, eylemci özne vurgusu yapılmaktadır. Yaşananlardan camide olan kişilerin sorumlu tutulduğu ifadelere yer verilen haberler, eylemlerin haksızlığını vurgulayıcı biçimde inşa edilmektedir. Kıvanç, gazetecinin asıl işinin habercilik olduğunu, konunun nasıl değerlendirileceğine dair yön belirlemenin, habere dair ayrıntıları yorumlayarak sunmanın gazetecinin işi

olmadığının altını çizmektedir. Zira bu söylem biçimi kamusallığa uygun değildir, haberi kamusal olmaktan uzaklaştırarak, propaganda aracı olmaya yaklaştırır (Kıvanç, 2017).

Haberlerde eylemlerin hükümete ve neoliberal politikalara yönelik olduğuna yer verilmemektedir. Yeni Şafak, Milli Gazete eylemlerin nedeni olarak Taksim Gezi Parkı'ndaki ağaçların sökülmesini gösterirken, Takvim neden belirtmemiştir. Yeni Akit gazetesi ise, "Taksim Gezi Parkı'nda ağaçların sökülmesini protesto bahanesi ile ortaya çıkan militan bir grubun provokasyonu" olarak ele almaktadır. Eylemcileri marjinalleştirici ifadelere yer verirken, "militan bir grup" ifadesi ile eylemcilerin nicelik olarak azlığına vurgu yapmaktadır. Olaylar çoğunluğun görüşünü yansıtmamakla birlikte küçük, marjinal bir grubun eylemleri biçiminde yer bulmaktadır. Oysa Gezi Parkı protestoları, farklı illerde kitlesel eylemlerde bulunan ulusalcı, feminist, eşcinsel, İslamcı, çevreci, sosyalist pek çok farklı grubun biraraya geldiği geniş bir kitleyi oluşturmaktadır. Gezi Parkı'nda ağaçların sökülmesine yönelik başlayan eylemler, hükümet politikalarının eleştirisi ile siyasal ve toplumsal taleplerini dile getirme biçiminde sürdürülmüştür.

Haberlerde dikkat çeken bir diğer unsur haberde farklı kaynaklara yer verilmemesidir. İddialar, herhangi bir yetkilinin açıklamalarına dayanmamaktadır. Bunun yanı sıra olaya tanıklık eden kişilerin görüşlerine de yer verilmemektedir. Yeni Şafak ve Milli Gazete cami müezzinini olayın "mağduru" olarak göstererek olaydan şikayetçi olduğunu ve kameralara konuşmaktan çekindiğini dile getirmektedir ancak ifadeleri yer bulmamaktadır. Takvim ve Yeni Akit'in haberinde ise müezzin ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Kabataş haberlerine baktığımızda, haberin aktörleri arasında eylemciler ve saldırıya uğrayan kadın bulunmaktadır. Eylemciler olayın faili iken, başörtülü kadın mağdur olarak nitelendirilmektedir. İddialar, "kadının beyanı esastır"[19] ilkesine dayandırılarak, etrafta

[19] Kerem Altıparmak (2014) "*Kabataş Olayı Neden Bir "Kadının Beyanı Esastır" Uygulaması Değildir"* başlıklı yazısında "kadının beyanı esastır" ilkesinden şunları anladığını dile getirmektedir: *"Devlet kadına yönelik şiddet söz konusu olunca tam tersi bir karineden hareket ediyor 'kadının beyanı yalandır'. Savcılar da bu yalanı ortaya çıkarmak için canla başla uğraşıyor. Oysa savcıdan beklenen çok basit; saldırıya uğrayan kadının geçirdiği travmayı da dikkate alarak söylediğinin doğru olacağını kabul ederek delil toplaması, soruşturma yapması. Burada beklenen, 'etkili soruşturma' ödevinin güçlendirilmiş bir tipi aslında… İşte kadının beyanının esas alınması ilkesi de failin tüm savunma imkanlarından yoksun bırakılarak tutuklanmasını değil, bu ilke çerçevesinde bir soruşturma yürütülmesini gerektiriyor… Böyle anlaşıldığı zaman, suçsuzluğunu ispat etmesi gerekmeyen şüpheli açısından da masumiyet karinesini ihlal etmiş olmuyor."* Daha fazlası için bkz. https://m.bianet.org/bianet/kadin/153544-kabatas-olayi-neden-bir-kadinin-beyani-esastir-uygulamasi-degildir. Erişim tarihi: 09.09.2017.

herhangi bir görgü tanıdığının ifadesine ya da delile ihtiyaç duyulmamaktadır. Altıparmak (2014)'a göre ise Kabataş olayı bir "kadının beyanı esastır" uygulaması değildir. Amaç, kadının değil, siyasal iktidarın korunmasına ve eylemcileri karalamaya yöneliktir. Zira görüntüler ortaya çıkıp olayın anlatıldığı gibi olmadığı anlaşılınca yalan haberler "kadının beyanı esastır" ilkesine dayandırılarak sürdürülmektedir.

Bu durum aynı zamanda kamusallığa ait olan açıklık ve şeffaflık ilkesinin de aşınmasına işaret etmektedir. İktidarın söylemleri muhafazakâr basının söylemlerinde yer alırken, yarattığı yalanları, açıklık ve aleniyet ilkesinden mahrum bırakarak gizlemektedir.

3.2.1.3. Rasyonellik

Haberin rasyonelliği akla dayalı olmasından ileri gelmektedir. Söylemin geçerliliği ancak rasyonel akıl yürütme tarafından onaylanır. Haberi aktaran gazeteci tarafından da habere maruz kalan okuyucu tarafından rasyonelliğin geçerli kılınması gerekmektedir. Ele aldığımız haberlerin gerçeği yansıtmamasının yanında söylemlerin kurgusallığa yakınlığı ve mantık dışı ögeler barındırması, rasyonelliğin kırılma biçimlerinin göstergesidir.

Polisin saldırısı sonucu camiye sığınan eylemcilerin, yaralıların, onlara müdahale eden doktorların ve biber gazı ile mücadele etmeye çalışan kişilerin yer aldığı bir alanda içki, sigara içildiğinin, öpüşen bireylerin olduğunun iddia edilmesinin akla dayalı olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Kullanılan fotoğraflardan yola çıkacak olursak, Yeni Şafak gazetesinin haberde kullandığı elinde tuttuğu içeceğin ne olduğunun net olarak anlaşılmadığı halde kişinin elindekinin bira olduğunun ifade edilmesi, haberde rasyonelliğin görsel kullanımı ile terkinin örneğidir.

Kabataş olayının haberlerde aktarımında da olaylar rasyonellikten uzak bir dille kaleme alınmıştır. Photoshop programı ile elde edilen görsellerin kullanılması manipülatif bir tutum sergilenmesinin yanında haberin akla dayalı bir biçimde inşa edilmediğinin göstergesidir. Sabah ve Takvim gazetelerinde olayın 52 saniyede gerçekleşmiş olduğuna dayandırılması, söylemleri rasyonellikten uzaklaştıran bir başka unsurdur. Olayların kurgusallığı tutarlı bir çerçeve çizmekten uzaklaşmaktadır.

Görsel 2. "Sabah Gazetesi haberi"

3.2.1.4. Sekülerlik

Taylor sekülerliğin bir anlamının kamusal alanla ilgili olduğunu ileri sürerek, kamusal alanların Tanrı'dan ya da mutlak varlığa yönelik herhangi bir göndermeden arındırıldığı varsayılan yerler olduğunun altını çizmektedir (Taylor, 2014, s. 4). Mardin ise sekülerliği şu şekilde tanımlamaktadır:

> Sekülerlik kavramı bir yönüyle devlet-din ayrılığını ve devletin dinsel inançlar karşısında yansız bir tutum alışını ifade eden laiklik kavramını içermekle birlikte, öteyandan bunu da aşan bir içeriğe sahiptir. Zira bu kavram, dar anlamda laiklik olarak algılanmakla birlikte, daha geniş anlamıyla; manevi ya da dinsel değerlerin ve bunlara dayalı yaşam pratiklerinin yerine, modern dünyevi ideallerin ve hedeflerin geç(iril)mesi ve bu noktada pratikte yaşanan dönüşümü ifade etmek üzere modernleşme süreciyle doğrudan bağlantılı bir muhteva barındırmaktadır (Mardin'den akt. Anık, 2013, s. 14).

Kısacası sekülerizm, çeşitli faaliyet alanlarının rasyoneliteye dayanmasını öngörmektedir. Aydınlanmanın temellerinden biri olan sekülerizm, modern toplumun vazgeçilmez bir ögesi iken günümüzün neoliberal çağında, sorgulanmaya ve aşınmaya başlamıştır.

Haberin seküler bir metin oluşu onu diğer edebi türlerden ayıran bir özelliktir. Zira haber, resmi ve genel bir dil ile inşa edilerek duygusal söylemlere yer verilmeyen bir metindir. İncelenen haberlerde ise resmi ve genel dilin dışına çıkılarak söylemler mahremin dili ile

ilişkilenmektedir. Bu noktada mahrem ve duyguların dilinin neleri ifade ettiğini hatırlamak gerekmektedir. Mahremiyet olgusu özel yaşama, bireye özgü bir yaşam dünyasını ifade eder. Dolayısıyla kişisel yaşamı ile ilgili ayrıntıları kimlerle paylaşacağına birey karar verebilir. Mahremiyet kavramını üç şekilde değerlendirebilmek mümkündür. Birincisi, bireyin fiziksel alanını kapsayan mekânsal mahremiyettir. İkincisi, bireyi haksız müdahalelere karşı korumayı içeren bireysel mahremiyettir. Üçüncüsü ise bireyim kişisel verilerini içerir ve bunların toplanma, saklanma ve dağıtımı ile ilgilidir (Çetin, 2015, s. 781). Bireyin mahremiyet hakkı ise kendi özel yaşantısıı kimlerle paylaşacağını belirleme hakkını ifade etmektedir (Yüksel, 2003, s. 182). Günümüzde ise mahrem olarak kabul edilen durumlar kamusal alana taşınarak medya söylemleri şekillenmektedir. Medyada yer alan bu anlatılar aynı zamanda duyguların dili ile inşa edilen söylem biçimlerini oluşturmaktadır. İncelediğimiz haber örneklerinde kullanılan dil, yer verilen ifadeler, söylemlerin hangi biçimlerde mahremin diline büründüğünü ortaya koymaktadır.

Haberlerde hangi söylemlerin mahremin dili ile ilişkilenmektedir?

Camide içki içildiğine yönelik haberlerin geneline baktığımızda, profesyonel haber yazım kurallarının dışına çıkılarak yazıldığını görmekteyiz. Başlıklardan satır aralarına kadar yer alan ünlem işareti bunun bir göstergesidir. Kamusal söylemin aşırıya kaçan, rekabetçi ve duygusal yönleri olmadığı gibi ideolojik ve retorik araçların özgür biçimde kullanımına olanak tanımaz. Ünlem ise aşırılığın bir göstergesidir. Camide içki içildiğinin vurgusunun altı çizilerek yapılması ideolojik söyleme atıfta bulunmaktadır. İslamcı-muhafazakâr ve hükümet yanlısı politik pozisyona sahip olan medya organlarında dinsel ögelere vurgu yapılarak onlara yönelik saldırı iddiaları sert ve kesin ifade biçimleri ile yer almaktadır. Sıklıkla başörtüsü vurgusu yapılırken, eylemciler ahlaksızlık ile özdeşleştirilmektedir. Merkez medyada olaylar kesinliğe dayandırılırken, ana akım medyada bu olaylar haberleştirilirken söylenenlerin bir iddia olduğu vurgulanmaktadır.

Takvim Gazetesi'nde camide öpüşen gençlerin olduğunu iddia eden kurgulanan şu cümle haber dilinin mahremin dili ile ilişkilenme biçiminin örneklerinden biridir:

> *"Diğer bir görüntüde ise caminin içerisindeki rezaletlere sonuncusu ekleniyor. Sarhoş olduğu tahmin edilen genç sırtını duvara yaslayarak oturan kız arkadaşını dudağından öpüyor." (28.06.2013).*

Protestocuların sarhoş olduklarına, ayakta duramadıklarına, yaralılara yardım etmeye çalışan doktorun haçlı önlük giydiğine, caminin cemaat yerinde kadınlar için ayrılan bölümün tekmelenerek kırıldığına yönelik söylemler haberi seküler olmaktan uzaklaştırarak mahremin dili ile ilişkilendirmektedir.

Kabataş haberlerinde ise söylemlerin neredeyse tamamı mahremin dili ile kurulmaktadır. Yeni Şafak, Star ve Zaman gazetelerinde ve sıklıkla olayın mağduru olarak niteledikleri kişinin söylemleri onun dilinden aktarılmaktadır. Eylemcilerin kendisine "*şerefsizin evladı, o.. çocuğu, eşarplı kaltak, biz devrim yapacağız kökünüzü kazıyacağız Türkiye'den, hayvan kaltak Tayyip'i de seni de … … yollayacağız bu ülkeden*", "*Birden şahısların bana vurmaları kesildi, tam bu esnada bir şahıs benim başıma doğru erkeklik organı ile sürtünmeye başladı" "mavi kot bulunan bayan şahıs yanıma yanıma gelip durdu, ani bir şekilde benim başörtümü tutarak önce yukarıya doğru kaldırdı ben ne olduğunu anlamadan yüksek sesle, 'Tayyip'in …. buldum beyler, gelin …' diye bağırmaya başladı"* ifadelerini kullandığına yer verilmektedir. Haberlerde eylemcinin başörtülü olması sebebi ile saldırıya uğradığı vurgusu yapılarak, eylemciler İslam karşıtlığı ile özdeşleştirilmektedir. Develioğlu'nun "başörtüsünün çıkarıldığı", "eylemcilerin üzerine işediği", "cinsel tacizde bulunduğu" vurgusu haberdeki mahrem ifadeleri pekiştirmektedir.

Analize konu olan haber içerikleri dinsel ve ahlaki söylemlerle kurmaktadır. Demokratik ve hak temelli bir yaklaşım benimsememekle birlikte iktidarın görüşleri ve tutumlarının medya üzerindeki yansımaları karşımıza çıkmaktadır. Kabataş'ta saldırıya uğrayan kadının başörtülü olması, eylemcilerin "devrim yapma çabasında" olan kişiler olarak kurgulanması, islam ile laiklik arasında kurulan karşıtlık ilişkisini gerçekleştirmektedir. Haberlerin genelinde devlet ile eylemciler arasında karşıtlık ilişkisi kurulmaktadır. Protestocular, hak talep eden kişiler olmaktan ziyade, devleti provoke eden marjinal gruplar biçiminde yansıtılmaktadır.

3.2.2. Haberde Doğruluk İlkesinin Aşınma Biçimleri

Çalışmanın bu kısmında *Teyit.org* ve *Doğrulukpayı.com*'da doğru olmadığı analiz edilen haberlerde, doğruluk ilkesinin hangi biçimlerde ihlal edildiği incelenmektedir. Teyit.org editörü Gülin Çavuş ve Doğrulukpayı.com genel koordinatörü Batuhan Ersun ile mülakatlar gerçekleştirilerek uzman görüşlerine yer verilmektedir.

Wardle (2016) yalan/sahte haber türlerini 6 maddede incelemektedir. Birincisi gerçek bir malzemenin uydurulmuş bir haber öyküsünde kullanılmasıdır. Eski bir bilginin, fotoğrafın, videonun günümüze aitmiş gibi sunulmasıdır. İkincisi, içeriğin çarpıtılmasıdır. Özellikle fotoğraflar üzerinde uygulanan Photoshop gibi yöntemlerle çeşitli ayrıntıların değiştirilmesidir. Sosyal medyada önüne geçilemez bir hal alan bu durum geleneksel gazeteciliğin içine de kolayca sızabilmektedir. Üçüncüsü haber kuruluşlarının logolarının ya da amblemlerinin taklit edilerek sahte haber kaynakları tarafından yayılan yanlış bilgilerdir. Saygın ve güvenilir olarak nitelendirilen haber kuruluşlarının sayfalarının taklit edilmesi yanlış bilginin zihinlerde yer etmesini kolaylaştırmaktadır. Dördüncüsü, yalan haber üreten sitelerin varlığıdır. Bu sorun özellikle 2016 ABD seçimleri öncesinde kendini fazlası ile göstermiştir. Yanıltıcı içeriklerin yer aldığı haber siteleri seçimlerden bu yana en çok inceleme konularından biri olmuştur. Beşincisi manipüle edilmiş içeriklerdir. Kasıtlı olarak manipüle edilmiş görüntüler ve videolar, haber ekosisteminin büyük bir parçasıdır. Atıncısı ise parodi hesapların ya da haber sitelerinin varlığıdır. Buralarda üretilen içeriklerin ciddiye alınıp haberleştirilmesi kimi zaman gazeteci hatasından kaynaklansa da, kasıtlı olarak haberleştirildiği durumlar da söz konusu olmaktadır. Çoğunlukla bundan doğabilecek sonuçlar düşünülmemektedir.

Bu başlık altında incelenen haber örnekleri kategorilendirirken, Wardle'ın yalan habere ilişkin sınıflandırma biçiminden faydalanılmaktadır. Wardle'ın kategorilerinin bazıları sosyal medya haberciliğine ilişkindir. Bu çalışma ise profesyonel gazetecilik ilkeleri ile haber ürettikleri varsayılan ana akım/merkez medyayı temel almaktadır. Bu nedenle yalnızca ana akım medyada yer alan haberler incelenerek araştırma sınırlandırılmıştır. Wardle'ın kategorileri de buna göre uyarlanmıştır.

Hakikat sonrası çağda yalanlar ile baş etmenin gerekliliğinin kaçınılmaz olduğu bir dönemde doğrulama sitelerinin varlığı ve güvenilirliği önemli bir yer tutmaktadır. Doğrulama işi ise ikiye ayrılmaktadır. Birincisi *fact-checking* diğeri ise *verification* denilen içerik doğrulama alanıdır. *Fact-checking* alanı daha çok siyasetçilerin söylemlerinin doğrulandığı bir yöntemdir. *Doğrulukpayı.com* Tükiye'de bu işi yapan bir platformdur. *Teyit.org* ise *verification* adı verilen kullanıcı üretim içerikleri (*user generated content)* ya da medya alanındaki kurumların kuruluşların yaptığı haberleri inceleyen bir platformdur.

Bu tezde bu iki oluşumu ve bu mecralarda yapılan doğrulama analizlerini incelememizin nedeni, Türkiye'de doğrulama konusunda oluşan boşluğu doldurmaya çalışan ve bunu icra ederken belli metodoloji ve etik çerçeveye dayanan platformlar olmalarıdır. Teyit.org'da yayınlanan içerikler yalan haberin yaygınlaşması ve bunun ana akım medya üzerindeki yansımaları hakkında veriler sunmaktadır. Doğrulukpayı.com'da incelenen analizler ise, arka plan bilgisi olmadan ve siyasilerin ağzından çıktığı biçimi ile aktarılan söylemler ile doğruluk ilkesinin aşınabileceğini ortaya koymaktadır. Bu minvalde gazetecinin görevi yalnızca aktarmak mıdır? Sorusunu sormamıza neden olmaktadır.

Doğrulama faaliyeti yürüten bu platformların amaçları, etik çerçevesi, doğrulama işlevini nasıl ve hangi koşullarda gerçekleştirdiklerini aktarmakta fayda vardır.

Teyit.org[20] Ekim 2016'da kurulan bir doğrulama sitesidir. *Teyit.org* yaygın bilinen yanlışlardan, sosyal medyanın gündemine oturan şüpheli bilgilere, medyanın gündeme getirdiği iddialardan, şehir efsanelerine birçok alanda doğrulama yaparak internet kullanıcılarının doğru bilgiye ulaşmasını sağlamak için çalışmaktadır. Teyit.org böylece birincil haber kaynağı olarak interneti kullanan yurttaşların ve sivil toplum örgütlerinin çevrimiçi platformlarda hangi bilginin doğru, hangisinin yanlış olduğunu öğrenmesini sağlamaktadır. Teyit.org'un uzun vadeli hedefleri arasında ise eleştirel düşünme alışkanlığını kazandırmak ve yeni medya okuryazarlığını artırmak bulunmaktadır. Kâr amacı gütmeyen bir sosyal girişim olan Teyit.org'un medya ve sosyal medya üzerine yaptıkları araştırmalar Teyit Medya Araştırmaları Derneği tarafından yürütülmektedir.

[20] https://teyit.org/ Erişim tarihi: 03.03.2018.

Faaliyetler ise birden fazla kurumsal yapının çatısı altında gerçekleştirilmektedir. Kuruluşta üç editör, bir sosyal medya editörü, proje asistanı ve yazar bulunmaktadır.

Haber analizleri *doğru, yanlış, karma* ve *belirsiz* olmak üzere 4 kategoride yapılmaktadır. Haberler ise politika, tarih, eğitim, bilim, sağlık ve şehir efsaneleri başlıkları altında sınıflandırılmaktadır.

Doğru kategorisi: analiz edilen iddianın doğru olduğuna yönelik veriler elde edildiğinin göstergesidir.

Yanlış kategorisi: analiz edilen iddianın yanlış olduğuna yönelik veriler elde edildiğinin göstergesidir.

Karma kategorisi: Ele alınan çoklu önermenin hem doğru hem de yanlış (ya da hem doğru hem belirsiz, ya da hem yanlış hem belirsiz) bilgiler içerdiğine yönelik veriler elde edildiğinin göstergesidir.

Belirsiz kategorisi: ele alınan iddiaya dair veriler elde edildiğini; ancak bu verilerin iddianın doğru, yanlış ya da karma olduğuna dair bir sonuca ulaşmak için yeterli olmadığını belirtmektedir.

Doğrulama işlevi ise gazetecilik kimliği ile yürütülmemektedir.

> Gülin Çavuş: Teyit.org'daki editörler interdisipliner alanlardan gelen kişiler. Gazetecilik mezunu olmayan insanlar. Ben Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi bölümü mezunuyum. Genel anlamda sosyal bilimlerden gelen ama gazetecilik deneyimleri olan kişileriz. Ama biz kendi yaptığımız işe doğrudan bir gazetecilik eylemi demiyoruz. Gazetecilik işi yürütmüyoruz. Geleneksel gazetecilik pratiklerini anlayışını kullanıyoruz ancak bugünün dünyasında dijital araçlar aracılığı ile yapıyoruz. Ama yaptığımız iş ve durduğumuz yerin, diğer ülkelerde çok daha net bir yeri ve alanı var. Bu da fact-checking yani teyitleme, doğrulama. Sıfırdan bir haberi ortaya çıkarmıyoruz. Var olan bir bilgiye gazetecilik yeteneklerini kullanarak, gazetecilik kurallarını kullanarak yeni şeyler ekleyerek doğrusunu yayınlama işlevini yürütüyoruz. Ama bu işin daha da genişlediği, *data journalism* dediğimiz *veri gazeteciliği* alanına kaydığı bir yapıya dönüşmesini de istiyoruz. En temel işlevimiz kullanıcıların internette gördükleri şeylerden şüphe etmelerini sağlamak ve onlarda eleştirel düşünce alışkanlığını geliştirmek. Biz medyadan hesap soran bir ombudsman gibi de çalışmıyoruz. Doğrudan haber sitelerinden hesap sormuyoruz ancak kullanıcıların hesap sormasını beklediğimiz bir yapı ile devam etmeye çalışıyoruz. Çünkü burada da haber tüketicilerinin kendilerinin bu eleştirileri sunmasının gerekli olduğunu düşünüyoruz. Kendi kullandıkları sosyal medya platformları içerisinde doğru bilginin yayılması üzerine bir rol üstlenmeleri gerekiyor. Bütün sorun belirli kolaycılıkları aşamamamızdan kaynaklanıyor.

Teyit.org'un bu alana yönelmiş olmasının nedenleri arasında post-truth çağda yaşanan dönüşümler yer almaktadır. Travmatize olmuş toplumlar, kutuplaşmanın belirginleşmesi ve sosyal medya kullanımındaki artış yalanı artıran unsurların başında gelmektedir. Aynı zamanda Türkiye'deki medya sahiplik yapısının da diğer ülkelere oranla daha belirgin bir tarafta ve ekonomi-politik bir yapıya sahip olması haber konusunda yapılan yanlışların artışına neden olmaktadır. Hakikat sonrası çağa ilişkin Teyit.org'un görüşleri ise şu şekildedir:

> Gülin Çavuş: Türkiye'deki en büyük sorun medyaya olan güvenin azlığı. Bence biz farklı bir hakikat sonrası dönem yaşıyoruz. Türkiye'de medyanın kutuplaşması da on yıl öncesine kadar götürülebilir…Sosyal medyanın dinamikleri ise daha farklı. Gezi gibi, 15 Temmuz gibi dönemler, pek çok patlamanın yaşandığı dönemler geçti. Travma yaşayan bir toplum haline geldi. İkincisi medyasına güvenmeyen bir toplum haline geldi. Üçüncüsü sosyal medya kullanma alışkanlıkları çok yüksek olan bir toplum. İnsanlar Twitter, Facebook gibi mecraları çok sık kullanıyor ve haberi buralardan tüketiyorlar. Bu çağın en büyük etkisi internet kullanım alışkanlıklarımız. Bu dünya ile çok benzer. Algoritmalardan etkilenen ve verilen tutulması yöntemiyle kutuplaşmanın bir yerlere savrulduğu bir ülke Türkiye. Bütün dünyadaki tartışmalara dahil olabileceğimiz yer bizim internet kullanma alışkanlıklarımız. Türkiye gibi dünyada da siyasi tartışmaların çok keskin biçimde ortaya konuluyor olması ve insanların partizan davranışlarının ne olursa olsun partizanlık şekline dönmesi olduğunu düşünüyorum.

Teyit.org'un birinci yılında yayınladığı rapora (2017) göre genellikle kullanıcıların en çok şüphe ettiği başlık "politika" başlığıdır. Teyit.org'un yaptığı analizlerin çoğu da yine "politika" başlığındadır. En büyük oran, politika başlığını kapsarken, çevre ve eğitim gibi konularda da diğer kategorilere göre daha fazla şüpheli içerik olduğu düşünülmektedir. En çok yanlış haber analizinin politika alanında yapılıyor olmasının nedenini Çavuş şu şekilde açıklamaktadır:

> Gülin Çavuş: Bizim kendimizi konumlandırdığımız yer ile ilgili diye düşünüyorum. İnsanların bize gönderdikleri şüpheli içerik ile ilgili. Bizim bulunduğumuz platformlarda insanların haber tüketme alışkanlıklarının çok olması. Twitter ve Facebook gibi platformlarda varız Instagram'da yokuz. Takipçilerimiz elbette Türkiye'nin geneli değil. 250 bine yakın takipçimiz var. Ancak milyonlarca insan interneti kullanıyor. Belki biz bunu genişlettikçe alt kategoriler üreyebilir. Sağlık alanında çok daha fazla içerik çıkarılabilir. Türkiye'de yanlış haber en çok politika başlığına oluyor denebilir mi? Çok doğru olmayabilir çünkü bunun tespitini yapmadık. İnsanların haber tüketme alışkanlıklarına baktığımızda genellikle politik haber üzerine oluyor bunun da böyle bir yansıması söz konusu oluyor. Bizim de gözümüzü diktiğimiz yer genellikle haber siteleri olduğu için daha çok politik haberlere yer veriliyor ve doğal olarak daha fazla yanlış yapılan kategori bu oluyor. Büyük medya organizasyonları günlük 500 haber giriyorsa bunun 400'ü politika kategorisinde oluyor.

İnternet çağında, yayılan yanlış haberlerin yanlışlığı kanıtlansa da bunun sorumluluğunu kimsenin almaması, özür ve tekzip mekanizmalarının yeterince gelişmemiş olması da oldukça önemli bir mevzudur. Bu durum yalan haberin zihinlere çoktan girmiş ve orada yer etmiş olması ile sonuçlanmaktadır.

> Gülin Çavuş: İnternet çağında şöyle bir mesele oluyor, sildiğiniz an üzerinizden sorumluluk gitmiş oluyor. Bir kişi Twitter hesabında paylaştığı yanlış bir bilgiyi düzelttiğinde ya da özür dilediğinde ortada bir sorun kalmayacakmış gibi görülüyor. Siz bir haberi gördüğünüzde onu geçiyorsunuz ve bu haber doğru mu diye yeniden dönüp bakmıyorsunuz. Karşınıza onun doğrulanmış bilgisi aynı oranda çıkmayabilir. MIT'nin Science dergisinde yayınlanan son araştırmasına göre Amerika'da twitter'daki on yıllık veri üzerine inceleme yapıldı. Amerika'daki doğrulama platformalarının inceledikleri haberleri değerlendirdiler ve onlar üzerinden yanlış iddianın ne kadar yayıldığını ve doğrulanmış içeriğin ne kadar yayıldığına baktılar. Söyledikleri şey yanlış bilgi 6 kat daha fazla yayılıyor ve doğru olan bin kişi tarafından görülürken yanlış olan on bin kişi tarafından görülüyor. Burada çok ciddi sayısal farklılıklar var. Araştırmaya göre doğru bilginin yayılması yanlış bilginin yayılmasından daha az etki ediyor. Hal böyle olunca da siz bir bilginin düzeltilmesini isteseniz dahi birilerinin zihnine bu bilgi düştükten sonra onu değiştirmeniz çok zor. Örneğin televizyon izleme alışkanlığı olan biri için aynı kanalın ana haber bültenini takip eden birisinin ertesi gün yanlış bilginin düzeltmesini alabilme oranı daha yüksek gibi. Böyle bir çalışma görmedim araştırmadım ama bana daha makul geliyor. Zira orada bir alışkanlık söz konusu. İki saat bir haber bültenini izleme alışkanlığı var. Ancak internette durum böyle değil. İnternete bakabildiğiniz her an o bilgiyi tüketmeye hazırsınız. Bazen televizyon izlerken aynı zamanda internete bakabiliyorsunuz. Arkadaşlarınızla konuşurken aynı zamanda telefonunuza bakabiliyorsunuz. Birden çok bilgiyi aynı anda alabiliyorsunuz. Bunun düzeltilmesi çok zor olduğu için yalan haber sorunu burada bu denli büyük bir öneme sahip oluyor. Siz onu düzeltemedikçe birilerinin zihninde o yanlış olarak kalmaya devam ediyor.

Doğrulukpayı.com[21] ise Teyit.org'dan farklı olarak verification yerine *fact-checking* işlevi yürüten bir oluşumdur. 2014 Haziran ayında devreye giren Doğrulukpayı.com, Türkiye'deki siyasetçilerin günlük olarak demeçlerini, söylemlerini kontrol edip, bunları analiz edip, doğru söyleyip söylemediklerini kamuoyuna bildirmek, haber vermek işlevini yürütmektedir. Kaynak olarak ise siyasilerin demeçlerinin yer aldığı haberler kullanılmaktadır. Bunun haricinde ise gündemi etkileyecek konularda bülten hazırlamaktadır. Hazırlanan bu bültenler bir haber ya da akademik çalışma olmadığı gibi fazla uzun olmayan, görselleştirmeler ve datalar ile desteklenen, gündeme ilişkin bilgi vermeyi amaçlayan metinlerden oluşmaktadır. Bu metinler ise herhangi bir iddiaya ya da söylemek dayanmak durumunda olmayan konulardan oluşabilmektedir. Üçüncü olarak ise vaat kontrolü yapmaktadır. Dönemin iktidarı hangi siyasi parti ise, yapmış oldukları

[21] http://www.dogrulukpayi.com/. Erişim tarihi: 01.04.2018.

seçim bildirgesi doğrulukpayı.com tarafından incelenerek, siyasilerin somut sözleri derlenerek bunların yıllık görev süresi içerisindeki kontrolü yapılmaktadır. 2011 seçimlerinden önceki Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) bildirgesini inceleyip tamamlayan doğrulukpayı.com, 2015-2019 yılları arasındaki bildirgenin tamamlanması üzerine faaliyetlerini yürütmeye devam etmektedir.

Doğrulukpayı.com ve Teyit.org, *International Fact-Checking Network (IFCN)* çatısı altında yer almaktadır. Etik çerçeve ve metolodolojileri IFCN çatısı altında belirlenmektedir. Bu oluşumlar, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olmakla birlikte, fon kaynaklarını web sitesi üzerinden görünür kılma, bütçe ile ilgili yıllık bilançoların kamuoyuna açılması gibi yükümlülüklere sahiptir.

> Gülin Çavuş: IFCN'nin bir üyesi olabilmek için ekonomik şeffaflığınızı kanıtlamak zorundasınız. Tarafsızlığınızı, sizin biriminizde olan kimsenin siyasi bir bağı olmadığını göstermeniz gerekiyor. Yazdığınız analizlerin çok açık ve net olması gerekiyor. Yani kullandığınız tüm kaynakları belirtiyor olmanız gerekiyor ve düzeltme politikanız olması gerekiyor. Yani bir hata yaptığınızda bunu kullanıcılara duyuracağınıza dair söz vermiş olmanız lazım. Bu kodları gerçekleştirdiğinizde IFCN'nin parçası olmaya hak kazanıyorsunuz. Bu yüzden de bizim temel çerçevemiz bu kurallara dayanıyor. Teyit.org 16 aylık bir organizasyon. Çok yeni ve kendisinin güvenilir olduğunu kanıtlaması gerekiyordu. Bunu az çok başardığımızı düşünüyorum. Çünkü o dengeyi her zaman gözetmeye çalıştık. Bizim analizlerimizi kimin yazdığı, bu kişilerin kim olduğu açıktır. Şu an Teyit.org'un benzeri siteler açılıyor ama buradaki en büyük sorun şeffaf olmama durumu. Çünkü size sorumluluk yüklenebilmesi için sorumluluğu kimlerin alacağını söylemeniz gerekir. Bu nedenle biz hukuk ve muhasebe danışmanlığı aldığımız kişilere kadar şeffaf bir biçimde internet sitemizde belirtiyoruz. Bu da şunu sağlıyor: güvenilirliği kuruyoruz ve etik bir sorumluluk alınacaksa bunu ortak bir şekilde almaya çalışıyoruz. Yazdığımız her şeyin sorumluluğu bize ait ve yapılacak her düzeltmenin sorumluluğu da yine bizde. İkincisi çok net bir şekilde kutuplaşmış bir ülkede yaşadığımızın farkındayız.

Teyit.org'da doğrulama sürecinde analizlerin kontrolü en az iki kişi tarafından yapılırken, hem metodoloji hem de kullanılan dil konusunda herhangi bir hata yapılmasının önüne geçmek hedefleniyor. Bir kişiye ya da bir gruba yönelik nefret söylemi yaratabilecek, bir kişinin özel hayatı ile ilgili hiçbir içerik teyit.org tarafından yayınlanmıyor. Bunun yanı sıra herhangi bir editörün ya da yazarın dünya görüşü ne olursa olsun, analizdeki tarafsız dilin bozulmasına izin verilmiyor. Çavuş'a göre Teyit.org'un önem verdiği ve altını çizdiği nokta eleştirel medya okur yazarlığının geliştirilmesidir.

Doğrulukpayı, Amerika Birleşik Devletleri'de faaliyetlerini yürüten *politifact*'i[22] rol model almaktadır. *Politifact* 2008 yılında Amerika'daki başkanlık seçimlerindeki tartışma (*debate)* akşamlarının kontrolünü yaparak faaliyetlerine başlayan bir oluşumdur. Kamuoyunda ilgi görmesi ile birlikte *Plutzer* ödülü almaya hak dahi kazanmıştır. Günümüzde ticari olarak da belirli bir aşamaya gelmiş durumdadır.

Doğrulukpayı da Teyit.org gibi faaliyetlerini gazetecilik kimliği ile yürütmemektedir. Fact-checking alanına yönelmesinin nedenleri ise şu şekilde açıklanmaktadır.

> Batuhan Ersun: Doğrulukpayı'nın kurulduğu dönemde kamuoyunda bugünkünden farklı talepler vardı. Daha elle tutulur, daha somut daha talepkâr bir kamuoyu vardı o dönemde. Şu an çok fazla böyle olduğunu düşünüyorum. Ancak 2013 sonu ve 2014 yılındaki sivil toplum canlanması Türkiye'de çok iyi oluşumlar ortaya çıkardı. Bizimle aynı dönemde ortaya çıkan *oy ve ötesi* de çok iyi bir aktivizim örneğiydi. *140 journos* biraz daha önce başlasa da o dönemde popüler olan, yurttaş gazeteciliği ile başlayarak günümüzde farklı bir noktaya evrilen bir oluşum. *Teyit.org* da bunlardan biri. Kısacası o dönemde talepkar bir kamuoyu vardı ve onun talepleri doğrultusunda Türkiye'deki sivil toplumun siyasetten birtakım beklentileri oldu. Bunu basının karşılayamaması ve karşılayamayacak olması nedeniyle *'o zaman sivil toplum bunu yapar'* anlayışı ile doğrulukpayı ortaya çıktı. İçerisinde hiç gazeteci katılımı olmadan, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, ekonomi gibi bölümlerde master ve doktora yapan bir ekibin başlattığı bir organizasyon oldu.

Gezi parkı eylemleri döneminde yalan haberin hızlı ve kontrolsüz bir biçimde yayılması kamuoyunun doğru bilgiye erişme talebini artırmıştır. Basının bu işlevi yerine getiremiyor olması doğrulukpayı gibi organizasyonların oluşumuna neden olmuştur. Doğrulama işlevi gazetecinin elde ettiği bilgiyi belli süzgeçlerden geçirip, farklı kaynaklar tarafından teyit ederek yayına hazırlama sürecidir. Bir basın organı olma görevini taşımayan doğrulukpayı ise fact-checking işlevini, yürüttüğü model itibari ile hız ve ticari kaygı olmadan gerçekleştirmektedir.

> Batuhan Ersun: İfade anlamında şunu ayrıştırmak gerekiyor. Bizim yaptığımız iş aslında doğrulama değil. *Verification* daha çok *teyit.org*'un yaptığı iş. Doğrulukpayı verification değil, fact-checking yapıyor. Fact-checking'in ise siyasi ayağı olmadan olmuyor. Biz basının yapmadığı bir işi yapıyoruz ancak basın çalışanı sıfatı ile bunu gerçekleştirmiyoruz. Aramızda başlangıçta da gazeteci yoktu hala yok. Bunu biraz da bilinçli olarak yapıyoruz. Görüştüğümüz, iletişimde olduğumuz gazeteciler de bize bunu tavsiye ediyorlar aslında. Haberi yetiştirme telaşı gütmeden, belli bir tıklanma, okunma oranı ihtiyacı olmadan yaptığımız işi yürütüyoruz. Son zamanlarda literatürde popüler

[22] http://www.politifact.com/. Erişim tarihi: 01.04.2018.

> olmaya başlayan, *slow journalism* [23] denilen tamamen bir haberin her alanını incelediğiniz, belirli bir hız amacı gütmediğiniz ama gerekli bilgilendirmeyi tam olarak yaptığınız bir anlayışla hareket etmeye çalışıyoruz. Bizim okuyucularımız analizlerimizi okuduğunda, kafalarında hiçbir şüphenin kalmamasını istiyoruz. En büyük amaçlarımızdan biri bu. Biz onun her kapısını kapatalım, eğer daha fazla bilgiye ihtiyaç duyuyorsak iletişim kanallarımızı sonuna kadar açalım, her türlü alandan bize ulaşabilsin ve gerekli bilgiyi her zaman alabilsin modeli işletiyoruz. Basınla yakından ilişkilerimiz var. Ürettiğimiz şeyleri basına ulaştırmak önem verdiğimiz konulardan biri. Çünkü daha fazla insana ancak basında görünür olarak erişebiliyoruz.

Yapılan analizlerde ve iddia kontrollerinde haber söylemlerini değil, demeçleri ve iddiaları inceleme nedenlerinin arasında basının siyasete entegre olması ve haberleri yönlendirmede siyasetin etki alanının genişliği yer almaktadır. Dolayısıyla Doğrulukpayı'na göre Türkiye'de basın siyaset ile bu kadar iç içe geçmişken yalnızca basının yaptığı haberler üzerinden kontrol sağlamak bir noktada eksik kalmaktadır.

> Batuhan Ersun: Kurumsal olarak şuna inanıyoruz. Biz vatandaşlar olarak oylarımızla belli insanları belli pozisyonlara getiriyoruz. Bizim belli başlı haklarımız onların ise belli başlı görevleri var. Kamuoyuna doğru bilgi vermek bir lütuf değil, siyasetçinin görevi, bizim ise oy verenler olarak bu bilgiyi almak hakkımız. Doğrulukpayı da bu ara noktada kolaylaştırıcı bir işlev görmeye çalışıyor. Yönlendirmenin, yanlış iddianın temeline gitmek istedik. Temelinin de siyasetçiler olduğunu düşünüyorduk. Sadece yanlışları ortaya koyan bir oluşum değiliz. Web sitemiz üzerinden doğru iddiaları da değerlendiriyoruz. Bir iddiayı değerlendirmeye başladığımızda doğru mu yanlış mı olacağını bilmiyoruz. Sonucu her ne çıkarsa çıksın sitemizde paylaşıyoruz. Dolayısıyla sadece siyasetçilerin yanlışlarını ortaya koyan bir çalışma değil. Ancak bugüne kadar yaptığımız binin üzerinde içeriğin de yaklaşık yarısında tamamen yanlış bilgiler var. İşin biraz daha acı tarafı ise devlet görevlilerinin ya da siyasetçilerin devletin kaynaklarını kullanarak, resmi istatistikleri kullanarak yanlış bilgi vermeleri. Biz kontrollerimizi resmi kaynaklardan yapıyoruz ve buna rağmen yanlış bilgi verdiklerini ortaya koyuyoruz.

Her iki doğrulama platformu da analizlerinde yanlışladıkları haberler ve söylemler için "yalan" ya da "yalan haber" kavramlarını kullanmaktan kaçınmaktadırlar. Bunun nedenlerini ise şu şekilde açıklamaktadırlar:

> Gülin Çavuş: Biz yanlış haber demeyi tercih ediyoruz ve analizlerimizde de bu şekilde kullanıyoruz. Çünkü yalanın Türkçe'de suçlayıcı bir anlamı var. Bu nedenle yanlış demeye özen gösteriyoruz çünkü bilinçli olmayabilir bu yapılan. Yalan daha bilinci içeren bir olgu ve bunun belirli motivasyonları, amaçları vardır. Ama yanlış yaptığınızda belirli bir motivasyonunuz olmak zorunda değil. Sadece o bilgiyi yanlış almış ve bilinçsiz

[23] *Slow Journalism* hakkında detaylı bilgi için bkz.: https://www.academia.edu/5199522/Slow_Journalism_in_the_Digital_fast_Lane

> olarak kullanıyor olabilirsiniz. Yalan haberin İngilizce karşılığı olan "fake news" tabirine baktığımızda fact-checking yapanların bu tabiri kullanmamaya başladığını görüyoruz. Çünkü bu tabir Donald Trump tarafından kendisi için kullanılabilir bir şeye dönüştürüldü. Aslında Trump için fake news yapanlar biliniyorken ve ortadayken, Trump bu sözcüğü alıp *"asıl fake sizsiniz, siz fake news yapıyorsunuz"* deyip çok uzun yıllardır gazetecilik yapan CNN International'a saldırabiliyor. Bu durumda tanımların da altı boşalabiliyor. Bu nedenle tanımların altını boşaltmadan daha doğru ifade etmek gerekiyor. O yüzden *mis-information, dis-information* ya da *false news, false information* gibi tabirler kullanılmaya özen gösteriliyor. Biz de yalan yerine yanlış haber demeyi tercih ediyoruz. Ancak elbette yalan olanı anlatmak istediğimizde ve bir makaleden bahsettiğimizde bu terminolojiyi kullanıyoruz ancak analizlerimizde kesinlikle yer vermiyoruz. Kullandığınız dil sizin *defensive* olduğunuzu da gösterebilir. İnsanlara direkt sizin inandığınız şey yalan demek doğru bir strateji değil. Bu, kutuplaşmış bir ülkede daha da kutuplaştırıcı bir eylem olur. Bu doğru ya da bu doğru değil demek daha uygun geliyor. Karma ve belirsiz kategorimiz de var. Karma kategorisinde çoklu önermeler karşımıza çıktığında biri yanlış biri doğru ise ya da biri doğru biri belirsiz ise bu şekilde ele alarak açıklamaya çalışıyoruz."

Doğrulukpayı.com ise siyasi söylemlerin iddialarını değerlendirirken, araştırdıkları iddianın yanlış çıkması karşısında söylemler için "yalan" terminolojisini kullanmayı tercih etmezken "doğruluk payı vardır" ya da "doğruluk payı yoktur" "yanlış", "orta", "yakın", "doğru" gibi derecelendirmeler sunuyor.

> Batuhan Ersun: Başladığımız günden beri hiç yalan kelimesini kullanmadık ve kullanmamayı sürdüreceğiz. Bunun iki nedeni var. Birincisi hukuki hiçbir problem yaşamak istemiyoruz. Şu siyasetçi yalan söylüyor derseniz size çok rahatlıkla hakaret davası açılabilir. İkincisi doğruluk payının belli bir kesime değil, her kesime ulaşmayı amaçlaması. Dilimizi sivri hale getirmeyi tercih etmiyoruz bu nedenle de. Çünkü siz bir partiye bu siyasetçi yalan söylüyor derseniz, o partiye oy veren insanların çok ciddi bir bölümü o içerikten sonra bir daha sizi okumak istemezler. Biz bu insanları kaybetmek istemiyoruz. Yeri geliyor bir siyasi parti temsilcilerinden çok yoğun bir alkış alıyoruz bir hafta sonra aynı insanlar bize suçlamalar yöneltmeye başlıyorlar. Çünkü aynı partinin siyasi liderini yanlışlarmış oluyoruz. Maalesef Türkiye'de siyaset değerler üzerinden işlemeye başlıyor. Biz istiyoruz ki artık değerler üzerinden değil, veriler üzerinden ilerlemeye başlasın. Doğrulukpayı'ndan bağımsız olarak bir kullanıcı olarak takip etmediğim, okumak istemediğim haber kanalları, web siteleri var. Ancak belki de çok şey kaçırıyorum. Fakat kullandıkları dil nedeniyle okumak istemiyorum. Bakış açıları farklı olsa da söylemleri nedeniyle tercih etmiyorum. Biz, Sol haberde de Cumhuriyet'te de Evrensel'de de haber olduk, Anadolu Ajansı'nda, Star'da da Sabah'ta da haber olduk. Hatta Yeni Akit gazetesi içerisinde bizim içeriklerimiz ile oluşturulmuş bir galeri dahi var. Cumhurbaşkanının söylemlerindeki doğrulukları dile getiriyor bu galeri. Medya kurumları için iyi bir referans noktası haline geldi.

Doğrulama platformları yalan terminolojisini kullanmamayı çeşitli haklı nedenler ile gerekçelendirmektedir. Bu tez kapsamında incelenen haberlerde ise hem "yanlış" hem de "yalan" terminolojileri kullanılaktadır. Haberde kamusal ögelerin aşınmasını incelediğimiz bölümde ele alınan haberler için "yalan" ifadesi kullanılmaktadır. Zira bu haberler, iktidara yakınlığı ile bilinen merkez medyada yer alan ancak sonrasında kurgu

olduğu ortaya çıkan haberlerdir. Bu bölümde inceleyeceğimiz haberlerde ise çoğunlukla mesleki pratiklerden kaynaklı yanlış haberler ile karşılaşılmaktadır.

Doğrulukpayı.com haber sitelerinden aldığı demeçlerin ve söylemlerin kontrolünü yaparak detaylı bir analiz sunmaktadır. Web sayfasının yapılanması ise şu şekildedir:

> Batuhan Ersun.: Öncelikle iddiayı görüyorsunuz. Sayfanın altında ise kaynaklar yer alıyor. Kaynaklar hem haberin kaynağı yani iddianın nereden alındığı hem de analizi yaparken kullandığımız bütün referanslar tüm kullanıcılara açık bir şekilde sıralanıyor. Haber kaynaklarımız genellikle ajanslar ve diğer resmi haber kurumları. Bununla ilgili geçmişte ufak tefek sıkıntılar da yaşadık. Doğruluk payına bugüne kadar 2 kez düzeltme talebi geldi. Bunlardan biri bir Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekilinin düzeltme talebi idi. Kendisi bizim sitemizde yer alan iddiayı dile getirmediğini söyledi. Biz de haber Anadolu Ajansı'ndan aldığımızı söyledik. Çünkü ajansın sitesinde basın toplantısı vekilin ağzından çıktığı şekilde tırnak içerisinde verilmişti. Biz de bu metni kullanmıştık ve kaynağımızı belirtmiştik. Kendisi böyle bir iddia dile getirmediğini söyledi. Biz de kendisini Anadolu Ajansı'na yönlendirdik. Ardından bize konuşmasının videosunu yolladı. Gerçekten öyle söylememişti. Benzer bir ifadeyi farklı şekilde dile getirmişti. Ancak bütün sonucu değiştiren bir ifadeydi. Biz kendisini yanlışlamıştık halbuki doğru bir şey söylüyordu. Anadolu Ajansı da bunu tırnak içerisinde sunmuştu. Milletvekili kendi uğraşı ile Anadolu Ajansı'nın haberini düzelttirdi. Anadolu Ajansı haberi düzeltince biz kaynağımızı düzelttik ve bütün içeriğimiz ile sonuç değişti. Düzeltmesini yapıp kullanıcılarımıza tekrar ilettik. Haber kaynaklarında bu tip sorunlar yaşıyoruz. Bu nedenle 1 yıldır daha çok video içeriğe yöneliyoruz. Bu şekilde kendimizi güvence altına almaya çalışıyoruz.

Doğrulukpayı'nın fact-checking işlevini gerçekleştirirken takip ettiği analiz yöntemi ve yararlandığı kaynaklar şu şekilde sıralanmaktadır:

> Batuhan. Ersun: İddiayı buluyoruz kaynaktan hemen ardından editörlerimiz iddiayı araştırmaya başlıyor. Araştırırken birinci olarak yurtiçinde ya da yurtdışında resmi kaynaklara yöneliyoruz. Örneğin Eurostat, TÜİK gibi bir resmi kaynaklar, Dünya bankası, IMF gibi kaynaklar birincil kaynaklarımız arasında yer alıyor. Bakanlıkların kendi istatistik örgütleri, kurumların sayfalarından da yararlanıyoruz. Bunlar ile yetinmediğimiz durumlar olursa ikincil olarak güvenilirliği sağlam olan bazı sivil toplum kuruluşlarının raporlarına gidiyoruz. Bazı konularda Türkiye'de kaynak yok. Örneğin kadına şiddet konusunda eğer istenirse Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı dönem dönem mecliste soru önergesi verdiğinde dataya erişilebiliyor. Ancak üzerine 2 yıl konuşma yapmazsa iki yıl data açıklanmıyor. TÜİK her konuda istatistik tutuyor ancak bu konuda tutmuyor. Ancak Türkiye'de alanda çalışan çok iyi kurumlar var. Yaptıkları çalışmalar basına yansımasa da biz bu kurumların istatistiklerini kullanabiliyoruz. Bunlar da ikincil kaynaklarımız. Puanlamamız için de bir kadran sistemimiz var. Bunun nasıl işlediğini de web sitemizde kullanıcılarımıza iletiyoruz. Bir şey bizim için ya da yanlış ya da doğru olmayabiliyor. Örneğin kısmen doğruluk payı olarak sonlandırdığımız bilgiler de var. Bu da şu şekilde oluyor: Örneğin verilen bilgiler doğru ancak iddianın bağlamı dolayısıyla

> ciddi bir abartma ya da manipülasyona yol açan söylemler var. Türkiye'de bir muhalefet liderinin yaptığı bir konuşma var. Türkiye'nin geçmiş yıllardaki büyümesi ile AKP iktidarı dönemindeki büyümesi hakkında bir yüzde veriyor. 'Geçmişte %5 büyüyorduk 2002'den bu yana %6 büyüyoruz' demişti. Ancak bu durumun bağlamı zayıf. Dolayısıyla biz böyle içeriklere kısmen doğru diyoruz. Bunu da yazılı olarak dile getiriyoruz. Her siyasetçiye kendisi ile ilgili bir analiz yazmışsak resmi mail adresine bu içeriğimizi gönderiyoruz.

Doğrulukpayı'na göre, fact-checking işlevinin en büyük motivasyonu söylemi yanlış olan siyasetçiye ifadesini düzelttirmektir. Kamuoyu baskısı siyasetçinin iddiasını geri alması, düzeltmesi ve özür dilemesini sağlamalıdır. Doğrulukpayı böyle bir durum ile karşılaşmadıklarını dile getirmektedir. Gazetecilikte de özür ve düzeltme mekanizmaları gelişmemekle birlikte, gazeteciler görevlerini yalnızca iddiayı aktararak yerine getirdiklerini düşünmektedir.

Doğrulukpayı.com'un analizlerinden "Siyasilerin Söylemlerinin Haberleştirilmesi" kategorisinde faydalanılmaktadır. İncelenmesinin önemli nedenlerinden biri, fact-checking konusunda Türkiye'de gazetecilerin yapması gerekenleri yerine getiremiyor olması ve bu tür sitelerin bu boşluğu doldurma amacını gütmesidir. Haberlerde yer alan söylemlerin araştırılmaksızın aktarılması "gazetecinin görev yalnızca aktarmak mıdır?" sorusunu tartışmaya açmaktadır. Gazeteciliğin günümüzde geldiği noktanın ve buna bağlı olarak da haberin niteliksel dönüşümünün nedenleri arasında sıralayabileceğimiz medya siyaset ilişkisinin haberler üzerindeki etkisini ortaya koyabilecek bir platform olması açısından önemlidir. Zira doğru olmayan ya da manipülatif bilgilerin haberde yer almasının ne şekilde gerçekleştiğini siyasilerin söylemlerinin haberleştirilme biçiminde görebilmek mümkündür. Buna bağlı olarak Türkiye'de gazeteciliğin, hız kaygısı, siyasi baskılar, medya aidiyetliği, sosyal medya kanallarının devreye girmesi gibi nedenlerle geldiği çerçevenin haberin niteliğine yönelik yansımalarında kendini yanlış haber biçiminde göstermesi, bağlamından koparılan, arka planı olmayan, verilerle desteklenmeyen haberciliği kamuoyuna sunması ile sonuçlanmaktadır.

3.2.2.1. Haber Öyküsü ile İlişkili Olmayan Ögelerin Kullanımı

Bu kategoride ele alınan haberlerde kullanılan bazı ögeler haber ile uyuşmamaktadır. Takvim (06.10.2016) gazetesinin *"İşte Bylock"* başlıklı haberinde bylock yazılımını ODTÜ mezunu özel görevlilerin yazdığı, yazılımı oluşturan ekibin de Borajet sahibi Yalçın ayaslı'nın uçağını kullandığı iddia edilmektedir. Takvim Gazetesi manşetinde yer verdiği Borajet'in sahibi Yalçın Ayaslı'nın fotoğrafını yanlış kullanılmıştır. Ayaslı olduğu iddia edilen kişi ODTÜ eski Rektörü Ahmet Acar'dır. Teyit.org'un analizi sonrasında Takvim gazetesi herhangi bir özür ya da tekzip yayımlamamıştır.

Benzer biçimde Cumhuriyet gazetesinin (03.01.2017) *"Reina saldırısının faili olduğu iddia edilen Mashrapov konuştu"* haberinde kullanılan pasaport görseli faile ait değildir. Cumhuriyet gazetesi haberin kaynağının *TRT World* olduğunu dile getirerek, yanlış fotoğraf kullanıldığının çıkmasının ardından fotoğrafın kaldırıldığını ifade etmektedir. Aynı durum Sözcü ve BirGün gazeteleri için de geçerlidir. Sözcü (12.04.2017) ve BirGün (12.04.2017) gazeteleri Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) düzenlediği "Mevlana" konulu 11. Uluslararası Robot Yarışması'nda Mevlevi robota 1 milyon TL ödül verildiği iddia edilmiştir. Haberlerde kullanılan fotoğraflar ise bahsi edilen Uluslararası Robot Yarışması'na ait değildir. Her iki haberde de eski bir Mevlevi robot fotoğrafı kullanılmıştır.

Bu durum, haber toplama işlevinin sahada yapılmadığına işaret etmektedir. Habere konu olan kişi ya da ögeler yeterince araştırılmamış ve doğrulama işlevi gerçekleştirilmemiştir.

3.2.2.2. İçeriğin Çarpıtılması

Çavuş'a göre ideolojik yönelim ve politik konumları farketmeksizin yalan haber ortaya koyulabilmektedir.

> Gülin Çavuş: Yanlış haberlerin hem hükumet yanlısı hem de hükumet karşıtı taraflardan geldiğini görebiliyoruz. Her zaman politik olmayan yanlış haberler de var. Sağlık alanında da çok yanlış haber var. Spor, uzay bilim, teknoloji alanlarında da yanlış haberler

> var. Bazen bizlerin tırnak içinde tarafsız diyebileceğimiz mecralarda da çok fazla yanlış haber görüyoruz.

Yalan haberin farklı yayın ilkelerine ve politikasına sahip medya kuruluşları tarafından dile getirilip yaygınlaştırılabileceği hususunun yanında incelediğimiz haberlerin genelinde, "politika" ve "eğitim" kategorisinde yer alan haberlerde medya kuruluşlarının politik yönelimleri ön plana çıkarken, sağlık kategorisinde yanlışlanan haberlerde ortaklaşılmaktadır.

A Haber, *Star*, *Güneş*, *Akşam* gibi haber sitelerinde, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Milletvekili Öztürk Yılmaz'ın, ABD'nin Türkiye'den vize işlemlerini durdurma kararı üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) yaptığı bir basın toplantısında, *"ABD, tüm Türkleri değil, AK Partilileri cezalandırsın"* ifadesini kullandığı öne sürülmüştür. Teyit.org'un analizine göre ise bu iddia gerçeği yansıtmamaktadır. Bahsi konu olan iddianın geçtiği haber sitelerinde Yılmaz'ın Almanya başbakanı Merkel'in, Alman gazeteci Deniz Yücel'in tutukluluğunun, AB müzakere süreçlerine ne şekilde yansıyacağı üzerine sorulan bir soruya verdiği yanıta gönderme yaptığı iddia edilmiştir. Öztürk Yılmaz'ın bu yönde herhangi bir söylemi olmadığı gibi 9 Ekim'de TBMM'de yaptığı bir basın toplantısında "ABD'nin bütün Türkleri cezalandıracak vize kararını doğru bulmuyoruz" şeklinde demeç vermiştir. Bu ifade ise AK Parti veya AK Partililer ifadesine ise yer vermemiştir.

Sözcü (12.04.2017) ve *BirGün* (12.04.2017) haber sitelerinde yer vermiş olduğu 11. Uluslararası Robot Yarışması'nda Mevlevi robota 1 milyon TL ödül verildiği iddiasını bu kategoride değerlendirmek mümkündür. Teyit.org'un (30.05.2017) analizine göre iki gazete de haberde Mevlevi robota 1 milyon verildiği yönünde söylemlerde bulunmaktadır. Ancak doğru olan ödülün 1 milyon TL olması değildir, bahsi geçen rakam etkinliğin toplam bütçesini oluşturmaktadır.

Milliyet, *Hürriyet*, *Habertürk*, *Sabah*, *Posta*'da yer alan ve sağlık kategorisinde nitelendirebileceğimiz haberlerde, Nutella'nın palmiye meyvesinden elde edilen palm yağı kullanması ve palm yağının kansere neden olduğu gerekçesiyle raflardan indirildiği iddia edilmiştir. Teyit.org'un (16.01.2017) analizine göre Türkiye'de açıklama yapan Nutella'nın da içerisinde yer aldığı pek çok ürünün üreticisi Ferrore, hiçbir ülkede

ürünlerinin raflardan indirilmediğini, bu bilgilerin asılsız olduğunu söylemiştir. Haberlerde yer alan Nutella konusunda inceleme başlatıldığı iddiası da doğru bilgi değildir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın yaptığı yazılı açıklamada bu tür bir inceleme yapılacağı söz konusu olmamaktadır.

3.2.2.3. Parodi Haber Sitelerinin Kaynak Olarak Kullanımı

Horne ve Adalı (2017) *"This Just In: Fake News Packs a Lot in Title, Uses Simpler, Repetitive Content in Text Body, More Similar to Satire than Real News"* adlı çalışmalarında "yanlış ve doğru haber arasında sistematik biçimsel farklılık var mı?" Sorusunun yanıtını aramaya çalışmış bunun için de doğru yanlış ve parodi içerikleri incelemişlerdir. Bu çalışmaya göre doğru haberler gerçekliği bilinen ve "güvenilir" haber kaynaklarından alınan haberler iken yanlış haberler ise yanlış bilginin kasıtlı olarak yayılmaya çalışıldığı, bilinen "yanlış haber" kaynaklarından elde edilen haberlerdir. Parodi haber için ise *"Parodi haberler, hiciv amacı güttüklerini açıkça beyan eden ve yanlış bilgiyi kasıtlı olarak yaymayı amaçlamayan haber kaynaklarından alınan haberlerdir*" tanımı yapmaktadırlar. Yanlış içeriğin parodi içerikle ilişkilenme biçimini inceleyen araştırma parodi ve yanlış haber arasındaki benzerlikleri ortaya koymaktadır. Buna göre yanlış haber ve parodideki özellikler benzerlik gösterebilmekte ve yanlış içerik ile parodi içerik birbiri ile yakından ilişkili hale gelmektedir. Parodi ve yanlış haberlerde gerçek haberlere nazaran daha az sözcük, alıntı, teknik sözcük, noktalama, zarf ve ad kullanıldığı gözlemlenmektedir. (Horne ve Adalı, 2017) Araştırmaya göre bu durumun önemi şuradadır:

> (…) Basında yer alan yanlış haberlerin çoğunda, yanlış haberlerin doğası gereği inandırıcı olduğu ve doğru haber gibi görünmesinin amaçlandığı varsayılmıştır, ancak işin aslı böyle değildir. Parodi ve yanlış içerik arasındaki benzerlik yanlış haberlerin araştırmacı yöntemleri daha az kullandığını gösterir, parodi haberler ise absürt olması için yazılmıştır ve akla uygun iddiaları yoktur. Çoğu kişi için, bu bariz olabilir (*yanlış haberler akla uygun iddialarda bulunamaz çünkü yanlıştırlar!*) ancak bu durumun gözünüzden kaçan önemli etkileri olabilir. İnsanlar hala yanlış haberlere aldanmaktadır, 2016 ABD Başkanlık seçimini unutmayın; ancak yanlış haberlerde mantıksal veya delil teşkil eden içerik pek bulunmamaktadır. İletişim alanı bize biraz öngörü sağlayabilir (Horne, 2017).

Yalan haberlerin inandırıcı olma çabasına karşın, parodi içerik üreten siteler kendilerini bu yönde tanımlamakta ve hiciv yaptıklarına yönelik bilgi vermektedir. Türkiye'de

Zaytung ve *Kirpice* gibi parodi siteleri bulunmaktadır. Bu sitelerde yayınlanan içerikler satir amaçlı üretildiği gibi herkes tarafından da bilinmektedir. Zira *Kirpice*'nin sitesinde "*Kirpice.com'da yer alan haberlerin hepsi %100 özgün ve asparagas haberlerdir."* İfadesi yer alırken, *Zaytung* kendisini *"Dürüst, Tarafsız, Ahlaksız Haber"* olarak tanımlamakta ve *"Sitede yer alan tüm yazılı ve görsel materyaller, html kodlarına varıncaya kadar yalandır uydurmadır."* ifadesine yer vermektedir. Hiciv ve satir haber yapmanın evrensel olduğunu ele aldığımızda yabancı sitelerde yayınlanan haberler Türkiye açısından yalan haberin kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Tamamen eğlence amaçlı üretilen parodi içerikler Türkiye'de basın kuruluşları tarafından gerçekmiş gibi yayınlanmaktadır. Teyit.org ise gerçekmiş gibi aktarılan bu bilgilerin yurtdışında bir parodi haber sitesinde eğlence amaçlı üretilen içerikler olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Haberciler açısından parodi içerik üreten haber sitelerini biliyor ve takip ediyor olmak yanlış bilginin önüne geçme konusunda avantaj sağlayabilmektedir. Çavuş'a göre büyük haber kuruluşlarındaki editörlerin ya da yazarların parodi haber sitelerini öğrenmeleri gerekmektedir. Ellerinde bunun bir listesinin olması dahi parodi içeriklerin yanlışlarına düşmelerinin önüne geçebilmede etkili olacaktır.

T24, Hürriyet, Star, Posta, Akşam gazetelerinin haber sitelerinde yer alan habere göre ABD'de yaşayan, 87 yaşındaki eski bir postacının, 1.300'den fazla gayrimeşru çocuğun babası olduğu ve bu iddianın ispatlandığı yer almıştır. Haberlere göre Sid Roy adlı özel bir dedektifin gerçeği ortaya çıkarması ile birlikte bölgede yaşayan pek çok babasız çocuğun babasının, emekli bir postacı olabileceği düşünülmektedir. Üstelik haberde bahsi geçen postacının gazetecilere konuşarak *"Doğum kontrol, o günlerde pek popüler değildi. Utanılacak bir şeyim yok. 60'lar güzel eski günlerdi. Beni Johnny Cash'e benzetirlerdi. O, olduğuma inananlar bile vardı"* dediği iddia edilmektedir. Teyit.org'un (27.06.2017) analizine göre ise parodidir. Zira haber ilk olarak 2016 yılında *World News Daily* adlı bir parodi sitesinde yayınlamıştır. Keza web sitesinde "*Bu web sitesinde yer alan yazılarda görünen tüm karakterler- gerçek insanlar üzerine kurulu olanlar dahil olmak üzere – tamamen kurgusaldır ve yaşayanlar, ölüler veya yaşayan ölüler arasındaki benzerlikler tamamen mucizedir"* ifadesi yer almaktadır.

Haberde kullanılan fotoğrafın bahsi geçen postacıya ait olduğu iddiası da gerçeği yansıtmamaktadır. Teyit.org'un analizine göre fotoğraf 2. Dünya Savaşı gazisi 97

yaşındaki Ben Ludlow Senior'ın saldırıya uğramasıyla ilgili bir haberden alınmıştır. Aynı biçimde olayı ortaya çıkaran ve özel dedektif olduğu iddia edilen Sid Roy'a ait olduğu öne sürülen fotoğraf ise aslında Reagan döneminde bütçe yöneticiliği yapan *David Stockman*'a aittir.

Ana akım medyada yer bulan bir diğer parodi haber ise Rockefeller'ın 6 kalp, 3 böbrek ve 2 ciğer nakli geçirdiği iddiasıdır. Doğan Haber Ajansı (DHA) tarafından servis edilen, *Milliyet, BirGün, Sabah, Posta* gibi haber sitelerinde yaygınlaşan iddia Amerikalı iş insanı David Rockefeller'ın 101 yaşında hayatını kaybetmesi sonrası yayınlandı. Haberlere göre Rockefeller *"200 yaşıma kadar yaşamak istiyorum"* demişti. Teyit.org'un (21.03.2017) analizine göre, ilk olarak *The World News Daily Report* adlı site tarafından 28 Nisan 2015 yılında *"David Rockefeller 99 yaşında 6. Kalp naklini başarı ile tamamladı"* başlıklı haberde Rockefeller'ın 6 kez kalp, 3 kez böbrek ve iki kez ciğer nakli yapıldığı iddia edilmişti. Ancak haber parodidir zira The World News Daily Report'un sitesinde yapılan haberlerin bilgi ve eğlence amaçlı olduğu belirtilerek, *"Sitemiz makalelerinin hicivsel niteliğinden ve içeriğinin kurgusal doğasından sorumludur. Bu web sitesinde bulunan makalelerde (gerçek insanlar üzerine kurulu olanlar dahil olmak üzere) ortaya çıkan tüm karakterler tamamen kurgusaldır"* ifadesi yer almaktadır.

Haberin, Doğan Haber Ajansı'nın "güvenilir kaynak" olarak görülmesi ile pek çok haber sitesinde yaygınlaşması ana damar-ana akım ve güvenilir olarak nitelendirilen yayın organlarının da parodi haber siteleri karşısında yanılgıya düştüklerinin göstergesidir. Haberi tek bir kaynak üzerinden alıp otomatik olarak onun doğru olduğunun düşünülerek yayınlanması, yayın organlarının da bir nevi kendi *filtre balonları* içerisinde yaşadıklarının göstergesidir. Farklı haber sitelerinden alıntılanan ya da kaynak gösterilen haberler birden fazla kaynağa başvurulmadan, tek bir kaynak üzerinden ilerlemektedir.

Teyit.org'da (04.05.2017) yer alan bir diğer analize göre, Gazete Duvar, T24, Yurt gibi haber sitelerinde yer alan haberlerde Suudi Arabistan'da bir televizyon kanalının Almanya Başbakanı Merkel'in saçını sansürleyerek yayınladığı iddia edilmektedir. İddianın yaygınlaşması ise bir tweet'e dayanmaktadır. Lübnanlı Sarah Abdallah attığı tweette *"Şaka değil: BM Kadın Hakları Komisyonu'nun yeni üyesi Almanya Başbakanı Merkel'in saçını televizyonda sansürledi."* Yazmıştır. Ancak bu iddia doğru olmadığı

gibi görsel Suudi Arabistan'da yayın yapan bir televizyon kuruluşu tarafından değil, Khase News isimli sitenin Facebook sayfasında "just for fun" (sadece eğlenmek için) ifadesi ile paylaşılmıştır. Merkel'in saçının buzlandığı fotoğrafın orijinali Agence France Press (*Fransız Basın Ajansı)* tarafından çekilmiştir. Teyit.org farklı kaynaklardan haberi doğrulamak için Suudi Arabistan'ın Devlet kanalı olan *Al Ekhbariya*'da yayınlanan görüntülere de analizde yer vermiştir. Videoda Merkel'in saçının sansürlenmediği görülmektedir. Haberde kullanılan görüntünün gerçek dışı olduğunun teyit edilmesi ile birlikte Gazete Duvar ve Sol Haber sitelerinde yayından kaldırılırken iddia T24 ve Yurt gazetesinde ise hala ulaşılabilir durumdadır.

Haber kaynağı parodi haber sitesi olan bir başka haberde ise Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) bir babanın, Snapchat'te köpek filtresi kullanan kızını kafese kapatarak üç gün köpek maması ile beslediği iddiası yer alıyordu. Türkiye'de ise *Sözcü, BirGün, Posta, T24* gibi haber sitelerinin *"Snapchat'te köpek filtresi kullanan kızını köpek mamasıyla besledi"* başlığı ile yayınladıkları haber, ilk olarak yanlış haberleri ile bilinen *News10Live* ve *TMZHiphop* aslı sitelerde yayınlanmıştır. Teyit.org'un (07.01.2017) analizine göre *TMZWorldNews, TMZWorldStar, TMZUncut, TMZBreaking* gibi isimler altında yanlış haberler üreten TMZHiphop ünlü magazin sitesi *TMZ'*yi taklit eden bir sitedir. TMZWorldNews'te linki yer alan Facebook sayfası *The Celebricity.com'un* açıklamasında "İnsanlar bilgilendirilmek değil, eğlendirilmek istiyor." İfadesi yer almaktadır.

Teyit.org (02.02.2017) tarafından yanlışlanan, Sözcü, Yurt, Milliyet, Hürriyet gazetelerinin haber sitelerinde yer alan bir diğer haber, İtalya'nın Milano kentindeki beş Afrikalı göçmeni misafir eden bir manastırda dokuz rahibenin hamile kaldığını iddia ediyordu. Haberin dayandırıldığı kaynak ise *Giornale Italiano* adlı bir parodi haber sitesiydi. Haber ilk olarak 20 Ocak 2017 tarihinde *Giornale Italiano*'da yayınlanarak buradan yayılım göstermiştir. Sitenin bilgi bölümünde, gerçek bir gazete olmadığı, üretilen haber içeriklerde eğlence amaçlı yanlış bilgilerin yer alabileceği ifadeleri yer almaktadır. Haber aynı zamanda mahrem söylemlere de yer vermektedir. Rahibelerin gazetelere konuştukları ve şu ifadeleri verdikleri iddia edilmektedir:

> *"Kötü bir şey yapmadık. Onların sevgi ve teselliye ihtiyacı vardı. Meryem de bakireyken hamile kaldı ve baş rahibe de bizim gibi onun suçsuzluğuna inanıyor.*

> *Bizlere böyle bir mucize lütfedildi, bunun başka açıklaması yok. Bunun için Tanrı'ya şükrediyoruz."*

Aynı şekilde göçmenlerden birinin de gazeteye yaptığı açıklamada olay rahibelerin anlattığı biçiminden farklıdır: *"Rahibelerle çok eğlendik ve tüm tanıdıklarımıza bu yeri tavsiye edeceğiz. Rahibelere teşekkürler, İtalya'ya teşekkürler."* Haberde yer alan ifadeler iddianın yanlış olduğu düşüncesine yöneltmektedir.

T24, Hürriyet, Milliyet, Star, Posta, Akşam, BirGün, Yurt, Gazete Duvar, Sabah, Akşam gibi ideolojik yönelimleri birbirinden farklı olan gazetelerin parodi içerikleri doğru haber gibi yayınlamaları konusunda ortaklaştığı gözlemlenmektedir. Bunun nedenleri arasında şunları sıralayabiliriz: birincisi ilgi çekici olan haberlere yer verilmesinin tıklanma oranlarını artırarak reklam gelirlerini etkileyeceği kaygısı ile haberlerin doğrulama işlemi gerçekleştirilmeden hızlı bir biçimde yaygınlaşmasıdır. İkincisi ise yabancı parodi haber sitelerinin Türkiye'deki gazeteciler tarafından bilinmemesi ve yeterince araştırılmamasıdır. İkinci maddeye alt başlıklar açacak olursak, gazeteciliğin nitelikli, araştırmacı, yabancı dile hâkim profesyonellerden oluşan bir meslek olmaktan uzaklaşması önemli yer tutmaktadır. Özellikle haber sitelerinin yayın kuruluşundan bağımsız hareket eden bir yapıya sahip olması, gazetelerdeki çalışan sayısı ile birlikte nitelikli haberci sayısının da düşüşe geçmesi önemli etkenler arasındadır. Bu tür hatalar gazetecilik mesleğinin ve yayın kuruluşunun itibarsızlaşmasına yol açmaktadır.

Teyit.org'a göre yanlış haberlerin gazetecilik açısından geldiği durum endişe vericidir. Türkiye'deki gazetecilerin dijital medya okur yazarı olmaması yanlış haberlerin çoğalmasına neden olmaktadır. Bunun nedenleri ise şu şekilde değerlendirilmektedir:

> Gülin Çavuş: Yanlış haberin yapılmasının çok büyük nedenleri var. Gazetecilerin iyi birer dijital medya okur yazarı olmaması, gazetecilikteki kalitenin düşmesi büyük etkenler. Zira kendilerini eğitmeye yönelik hiçbir endişe taşımıyorlar. Elbette medya kuruluşlarındaki gelir ve ekonomi modeli de insanların hayatlarında bir şeyleri değiştirememeye yönelik. Kovulma kaygısı var, iş yetiştirme kaygısı var. Tıklanma kaygısı yüzünden çok fazla yanlış içerik üretiyorlar. Bu da gazetecilik mesleğinin kalitesinin düşmesine neden oluyor. Halbuki herkesin bildiği gibi gazeteci kontrolünü kendisi yapmalı ve daha sonra bu bir gözden daha elinden geçmelidir. Editörün görevi haberin gramerinden kaynaklarına kadar her türlü kontrolünü yapmaktır. Ancak Türkiye'de bu zayıfladığı için internet gazeteciliği denilen ortamda her şeyin çok kolay silinebilir olması, kimsenin hesap vermiyor olması da bunu pekiştiren şeylerden biri haline geliyor. Yanlışsa da kaldırırız mantığı var. Kimse hesap vermiyor ve kimse de hesap sormuyor. Eskiden çok daha değerli olan ombudsmanlık görevleri vardı. Şu an

> Hürriyet gazetesinde Faruk Bildirici dışında bunu layığıyla yapabilen kimse kalmadı denilebilir. Medyanın kendisini kontrol edebilme, öz eleştiri yapabilme özelliklerinin kalmaması da büyük bir etken. Bizim istediğimiz ise daha kaliteli içerikler üretilmesi. Gazetecilerin en azından çok basit olan dijital okur yazarlık yeteneklerinin gelişmesi gerekiyor ki bir video oyunu savaş görüntüsü diye televizyonlarda yayınlanmasın. Okuyucuların iyi bir içerik tüketmeye haklarının olduğunun bilincinde olunması gerekiyor. Çünkü insanlar doğru bilgiyi almak için zaman ayırıyorlar.

Teyit.org'a göre, sorunun en büyük kısmını gazetelerin ekonomi modelleri oluşturuyor. Ekonomi modelli medya yapılanmalarının yapısal durumları değişmediği sürece basın alanında yenilenmenin olması zor bir ihtimal halini almaktadır. Son olarak Doğan Grubunun da Demirören'e satılması ile medyada sürecin daha çetrefilli hale geleceği inancı hakimdir. Oto sansür mekanizmalarının yoğunlaşmasına neden olan bu süreç, fact-checking alanında katedilmesi gereken yolun uzun olacağının işaretini vermektedir. Türkiye'de medya alanında olması gereken teyit.org açısından her gazetenin, kuruluşun kendi fact-checking birimlerinin olması ve bunu kendi aralarında geliştirebilmeleri. Dünyada bunun örnekleri mevcuttur. Örneğin Washigton Post'un kendi fact-checking ekibi bulunuyor. Guardian ve Independent gibi basın kuruluşlarında da doğrulama görevini üstelenen muhabirler yer alıyor. Ancak Türkiye'de her geçen gün gazeteci sayısında özellikle de nitelikli gazeteci sayısındaki azalmalar, haber yetiştirme telaşı, bir muhabirin birden fazla görevi yerine getirmeye çalışması gibi nedenler gazetelerin ayrı bir *fact-checking* birimleri oluşturmalarının önünde engel oluşturmaktadır.

3.2.2.4. Sosyal Medyanın Kaynak Olarak Kullanımı

Post truth çağ ile birlikte hakikatin önemsizleşmesi dönemi öncesinde de basında yanlış bilginin yalan haberin varlığı söz konusuydu. Ancak günümüzde aralıksız haber akışının bugüne dek olduğundan daha fazla yanlış bilgi içermesidir (Gooch'dan aktaran Alpay, 2017). Geleneksel medyayı taklit ederek başlayan sosyal medya haberciliği, okurların sosyal medyaya yönelimlerinin artması ile birlikte, geleneksel medyanın sosyal medya haberciliği taklit etmesine dönüşmüştür. Gazetecilik pratiklerinin sahalardan haber odalarına yönelimi, haber kaynaklarının çoğunlukla sosyal medya olmasına neden olmaktadır. Tanıklık edilerek gerçekleştirilen habercilik, gazetelerin muhabirlerden tasarruf etmeleri nedeniyle haber odalarında icra edilen bir meslek haline gelmiştir. Kıvanç'ın (2017) deyişi ile "Ana akım gazetecilik, pencereleri açılmadığı için sokakla

aynı havanın solunamadığı plazalara sıkıştırılmıştır" (s. 43). Bu durum sosyal medyanın haber kaynağı olarak kullanılması yönelimini artırmıştır. Sosyal medyadaki yanlış bilgi sağanağı, habercilikte kolaylıkla hatalara düşülmesine neden olmaktadır. Zira sosyal medya doğrulamanın yapılabilmesinin oldukça güç olduğu, manipülasyona açık bir alandır. Dolayısıyla sosyal medyayı kaynak olarak kullanmak gazeteciler için iyi birer yeni medya okur yazarı olmayı gerektirmektedir. Kamusal yayıncılık, yerini duygusal ifadelerin şekillendirdiği, sayfa görüntülenme sayılarını artırmaya yönelik içeriklere bırakmaya başlamıştır. Yalan haber dijital çağın yeni bir olgusu olmasa da bu dönemde onu önemli kılan, hakikatler kadar ilgi görmesidir.

Bu başlık altında incelediğimiz haberler, kaynağı sosyal medya olan ve gerçeği yansıtmayan haberlerdir.

Yurt gazetesinin 23 Haziran 2017 tarihinde *"Ülkücüler Erdoğan'ın Rabia'sının Üç Parmağını Kırdı"* başlığıyla yayınlanan haberinde, Düzce'de dikilen Rabia heykelindeki üç parmağın, heykeli protesto eden ülkücü grup tarafından kırıldığı, yalnızca orta parmağın bırakıldığı iddia edilmektedir. Teyit.org'un (23.06.2017) analizinde heykelin bulunduğu Düzce'den güncel bir fotoğrafa yer verilmekte, fotoğrafta heykelde herhangi bir hasar görünmemektedir. Haberin kaynağı ise sosyal medyada faaliyet gösteren *İlber Ortaylı Hayranları* gibi Facebook sayfalarıdır.

Hürriyet gazetesinin internet sitesinde 10 Nisan 2017 tarihinde yayınlanan *"Referandum için yurtdışı oylarında dikkat çeken rakamlar"* başlıklı haberde yayınlanan videonun sandıklardaki yoğunluğu gösterdiği iddiası yer almıştır. Doğan Haber Ajansı (DHA) logosunun yer aldığı videoda yurtdışındaki sandıklarda yoğunluk vurgusu yapılmıştır. Teyit.org'un (13.04.2017) analizine göre "Yurtdışında sandıklarda son gün yoğunluğu" alt bandı ile verilen videonun ilk 35 saniyesinde gösterilen yer, oy kullanılan bir alanı göstermemektedir. Videodaki görüntü oy kullanan seçmenlere ait olmadığı gibi esasında 7 Nisan'da İsveç'in başkenti Stockholm'de gerçekleşen terör saldırısında hayatını kaybedenler için 9 Nisan'da yapılan anma etkinliğine aittir.

3.2.2.5. Siyasilerin Söylemlerinin Haberleştirilmesi

Türkiye'de habercilik açısından yalnızca iddiaları aktarma üzerine bir model işlemektedir. Gazeteci, bir basın toplantısını takip edip bunun üzerine notlar alıp aktarmaktadır. Bu durum ise haberin tarafsızlığı ve nesnelliğine dayandırılmaktadır. Hall'e (1978) göre, iktidar, haberdeki, "nesnellik, doğruluk, tarafsızlık," ilkeleri ile kendini güvende hisseder. Dayandığı ilkeler çerçevesinde diğer anlatı türlerinden ayrılan haber, eleştirel bakış açısına göre ideolojik olandan ayrı düşünülemez. Ancak haberlere konu olan iddialar kimi zaman doğruluktan uzak olmaktadır. Haberlere konu olan söylemlerin doğrulanması ise gazeteciler açısından her zaman uzun bir süreç ve çabayı gerektirmemektedir. Hatta kimi zaman gazetecinin entelektüel birikimi iddianın doğru olup olmadığını anlamada yeterli olmaktadır. Ancak siyasilerin söylemlerinin haberlerde yer bulması çoğu zaman gazeteciler için çelişkili bir süreç olmaktadır. Ersun bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

> Batuhan Ersun: Haberin hız kaygısı, ekonomik sebepler, işveren baskısı ve siyasi baskılar ile Türkiye'de yalnızca iddiaları aktarma üzerine bir model işliyor. Uzun yıllardır bu durum böyle ve habercilikte bunun ötesine geçilmiyor. Haberi yalnızca iddialar üzerinden yazdığınızda sizi okuyan insanlar onu doğru olarak referans alırlar. Türkiye'de gazete aidiyetlikleri azalıyor ama özellikle yaşı daha ileride olan kitlelerde gazete aidiyetlikleri sürüyor. Siz düzenli olarak aldığınız gazetedeki bilgilerin doğru olduğunu kabul edersiniz. Kimse yanlış haber okuyorum diye gazete okumaz. Dolayısıyla okuyucunuza yalnızca iddiayı ilettiğinizde okuyucunuz onu doğru kabul eder. Bizim amacımız ise bu iddiayı almak ancak bunun ötesine geçmek. Durumun ne olduğunu kamuoyuna duyurmak.

Bu durum gazetecinin görevi yalnızca aktarmak mıdır? Sorusunu düşünmeyi gerektirmektedir.

Metin Münir'e göre gazeteci yalnızca aktarmak ile yükümlü kişi değildir. Hükumetlerin, siyasilerin, otoritelerin güçlerini kötüye kullanmalarını, doğru olmayan söylemlerini, seçmene verdikleri vaatleri tutup tutmadıklarını teşhir etmeli ve ortaya çıkarmalıdır. Kısacası araştırmacı gazetecilik, toplumun bilme hakkını kullanma yoludur (Münir'den akt. Kıvanç, 2017, s. 42-43). Münir, gazeteciliği toplumun bir hakkını kullanabilmesi ile ilişkilendirirken, mesleğin özüne yönelik de bir tespitte bulunmaktadır. Günümüzde pek çok gazetecinin ifade özgürlüğü üzerindeki baskılar nedeniyle kaçındığı araştırmacı gazetecilik, toplum için bir insan hakkıdır.

Türkiye'de gazetecilik motivasyonlarının yerine getirilemiyor olmasının nedenlerini Ersun şu şekilde sıralamaktadır:

> Batuhan Ersun: Günümüzde gazeteciliğin yerine getirilemiyor olmasının en büyük sebebi siyasi baskı ortamıdır. Bir gecede işsiz kalabilirsiniz. Özellikle geçmiş yıllarda 'ne olacak yani işsiz kalsan, o bilgiyi sunmak zorundasın' diye düşünülebiliyordu. Ancak bu durum her insan için böyle değil. Kimin ne şartlar altında yaşamını idame ettirdiğini bilemeyiz. Kendi yaşamının haricinde bakmakla yükümlü oldukları insanlar olabilir. İşsiz kalmasanız bile siyasi baskılar yüzünden sansüre uğrayabilirsiniz. Bu sizin gelecekteki gazetecilik faaliyetlerinizi oto sansür biçiminde etkileyebilir. Bu da yaptığınız işi tamamen değersizleştirir. Kendinize olan saygınızı yitirebilirsiniz. Ekonomik baskılar var. Medya patronlarının siyasi olarak ekonomik ilişkileri gazetecilerin işlerini zorlaştırıyor. Bu kez baskı direkt olarak siyasetten gelmese de dolaylı olarak kendi patronlarından geliyor. Gazeteciliğin geldiği nokta artık tamamen hız. Siz bir haberi birkaç dakika içinde veremezseniz o verdiğiniz bilginin hiçbir anlamı olmuyor. Hız baskısı gazetecileri "bilgiyi aldım ve ne olursa olsun bu bilgiyi vermem lazım" diyerek davranmalarına neden oluyor. Sosyal medya da buna büyük katkı sunuyor. Hangi yayın organının bilgiyi daha hızlı verdiği reklam gelirlerini vs. etkiliyor. Bu zorlaşma sanırım bitmeyecek de. En azından belirli bir süre devam edecek gibi görünüyor. Bu üç temel sebep Türkiye'de gazeteciliğin yozlaşmasına sebep oldu. Artık önemli olan gazeteciler değil, köşe yazarları oldu Türkiye'de. Haber veren gerçek bir muhabir sayısı sanırım oldukça az. Takip ettiğimiz araştırmacı gazetecilik örneği sunan gazeteci listesi yaptık ve çok fazla medya organı takip etmemize rağmen bir yerden sonra tıkandık.

Gazetelerin yalan söyleyen ya da yanlış bilgi veren politikacılara *"yalancı"* deyip dememeleri gerektiği meselesi gazetecilik etiği açısından ele alınması gereken bir diğer meseledir. Independent gazetesinden Jonh Rentoul, gazetecilerin Donald Trump'a "yalancı" denilmemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Rentoul'e göre yalanın bilinçli olarak ortaya atılan ve yaygınlaştırılan bir olgu olması ve politikacının yalanına sahiden inanıp inanmadığını bilemeyeceğimizden politikanın yalancı addedilmesi gazetecilik etiği ile bağdaşmamaktadır. Rentoul verdiği bir örnekte The New York Times'tan bir başlık paylaşmıştır. Başlık şu şekildedir: "*Basın sözcüsü, Trump'ın seçimlerde milyonlarca illegal göçmenin oy kullandığı yalanına inandığını teyit etti".* Rentoul'a göre bu başlık New York Times'ın illegal oyları yalan olarak gördüğü, ama Trump'ın bu yalana inandığı sonucuna varmamızı sağlamaktadır. Ancak yalanın sözlük anlamını düşündüğümüzde yani yalanın bilinçli olarak üretilip ortaya atılan bir olgu olduğunu varsaydığımızda Trump'ın hem söylediği şeye inanıp hem de yalancı olması mümkün görünmemektedir. Bu nedenle de Rentoul, Trump'ın söylemlerinde doğru olmayan unsurları ifşa etmenin doğru ve gerekli olduğunu ifade etmektedir. Ancak Trump'ın

kendisine yalancı denmemesi gerektiğini, bunun etik açıdan uygun olamayacağını savunmaktadır (Rentoul, 2017). Haberciliğin evrensel ilkelerini ele aldığımızda bir kişinin, politikacının veya kurumun yalancı olarak nitelendirilmesinin haber diline uygun düşmeyeceğini rahatlıkla dile getirebiliriz. Ancak değişen ve dönüşen dünyada argümanların belli kavramlar üzerinden açıklanması kimi zaman yeterli olmamaktadır.

Rentoul (2017), The New York Times'ın tık odaklı ya da anti-Trump kimlikli bir web sitesi olmadığını ifade ederek gazetenin "saygın kimliği"nin altını çizmekte bu söylemin saygın gazeteciliği zedelediğini vurgulamaktadır. Bir gazeteci politikacıyı eleştirebileceği gibi politik olarak belli bir konumda bulunabilmelidir. İnsan hakları, nefret söylemi gibi meselelerde gazetecinin alacağı politik pozisyon nesnellik ya da tarafsızlık ilkelerini çiğnediği anlamına gelmemektedir. Ancak saygın bir gazete olmanın yolu ise teyit edilmiş bilgilere dayanan habercilik anlayışını benimsemiş ve uyguluyor olmaktan geçmektedir. Bu nedenle de bir tür niyet okumak olarak adlandırabileceğimiz bir dil kullanmak saygın gazeteciliğin prensiplerine uygun düşmemektedir. Kısacası kamusal olmaktan uzaklaşan bir dili benimsemek haberi de kamusal bir söylem biçimi olmaktan uzaklaştırmaktadır.

Şener'e (2017b) göre ise Rentoul'un bu argümanı tartışmalıdır. Gerçekliğin bu denli bulanıklaştığı post truth çağda, yalana yalan, yalancıya yalancı diyememek ve bunu semantik argümanlar bağlamında açıklamaya çalışmanın ne kadar doğru olduğu tartışmalı bir meseledir.

> Görünen o ki, önümüzdeki yıllar gazeteciliğin tanımının ve değerlerinin baştan ele alındığı bir dönem olacak. Bu süreçte küresel merkezin çok dışında kalmaya başlayan Türkiye'nin gazetecileri ve entelektüelleri bu tartışmaları ucundan da olsa yakalayabilmeli ve katkıda bulunabilmeli; aksi taktirde yeni bir dünya kurulduğunda kendimize bir yer bulamayabiliriz (Şener,2017b).

Rentoul'ün bu argümanını Türkiye'deki gazetecilik bağlamında değerlendirdiğimizde bu tür ağır politik eleştiriler ya da söylemler haberlerde kutuplaşmayı beslemek amacıyla yer almaktadır. Duygusal ifadeler ile inşa edilen haberler, kamusal anlamda eleştirellikten uzaklaşarak kişisel bir intikam aracı haline dönüşebilmektedir. Türkiye'de gazete kuruluşlarının iktidar yanlı ya da iktidar karşıtı politik pozisyon aldıkları, bunu yayın politikalarında belirttikleri herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Doğrulukpayı.com'da analiz edilen ve çeşitli haber sitelerinde yer alan söylemleri incelememizin önemli nedenlerinden biri gazetecinin yalana yalan, yalancıya yalancı demesinin etik anlamda uygun olmadığı varsayılsa da, Türkiye'de bahse konu olan olay ya da söylemle ilgili verilere erişilip bunun bir alt başlık halinde verilmemesidir. Gazeteciler, kendilerini yalnızca aktarmakla yükümlü kişiler olarak addedip bunu doğruluk, dengelilik, tarafsızlık, nesnellik gibi ilkelere dayandırmaktadır. Ancak yanlış bir argümanın ya da söylemin, onunla ilgili aktarılabilecek pek çok veri olmasına karşın siyasetçinin ağzından çıktığı biçimi ile sorgusuz sualsiz haberde yer bulması, gazeteciliğin görevlerinin tamamı ile yerine getirmediğinin göstergesidir. Ersun, Doğrulukpayı'nın bu boşluğu doldurmak için yola çıktığını belirterek gazetecilerin görevinin duyduğunu aktarmak değil, önemli olanın kamuoyuna doğru bilgiyi vermek olduğunu ifade etmektedir.

> Batuhan Ersun: Sadece bilgiyi vermek çok tehlikeli bir şey. Bununla ilgili şöyle bir örnek var. Trump seçildikten sonra ilk basın toplantılarında çok fazla eleştirildi. Bunun sebebi de ilk üç basın toplantısında ABD'deki hiçbir büyük medya kurumunun sorularına cevap vermemiş olmasıydı. Bunun yerine herhangi bir eyaletteki bir kilise gazetecisine söz hakkı vererek sorusunu alıyordu. Dördüncü basın toplantısında ise bir CNN International muhabirine söz hakkı verdi. Söz hakkını ise şöyle bir ifadesi sonrasında veriyor. "Ben Ronald Reagen'dan bu yana Amerika'daki seçim komitesinde rakibine en büyük farkı atan başkanım" diyor. CNN muhabiri ise elinde almış olduğu notları ile Donald Trump'a şunu söylüyor: "Bunları söylediniz ancak elimdeki verilere bakınca sizden önceki Başkan Obama sizden daha fazla fark atmış, bir önceki Başkan Bush da sizden daha fazla fark atmış. Siz Amerikan kamuoyuna yalan haber verirken kamuoyu size neden güvensin ki?" diyor. Donald Trump'ın cevabı da "bir yerde görmüştüm bu bilgiyi" oluyor. Bu bize yalan haber mevzusunun siyaset ile iç içeliğini gösteriyor aslında. Canlı yayını milyonlarca insanın izlediği ABD başkanının yalan haberi çok rahat bir şekilde kullanması ve bir yerlerde görmüştüm demesi durumu özetliyor. İnsanlar gerçek gazetecilerin yarattıkları, doğru bilgilerin yer aldığı haberleri okumaktan kaçınırlarsa "bir yerler"e yöneliyorlar. Buralar ise adeta bir yanlış bilgi yuvası. İnsanları buralara mahkûm etmemek için de medya okur yazarlığının özellikle üniversiteler nezdinde geliştirilmesi gerekiyor.

Yalanın, ahlaki bir problem oluşu, yalan ve siyaset arasındaki bağın temelini oluşturur. Zihinleri şekillendirme, davranışları yönlendirebilme gücüne sahip olan yalan siyasi açıdan da değer taşımaktadır. Bu nedenle siyaset ile hakikat tartışmaları hep iç içe olmuş, yalan çeşitli edimler yoluyla siyasetin içinde var olmuştur (Aytaç, 2017). Vaatler de bunun bir örneğidir. Ancak Türkiye'de siyasilerin vaatlerinin incelendiği bir mecra olmadığı gibi basın da bununla yakından ilgili değildir. Söylemlerin de doğru ya da yanlış olduğu basının ele aldığı bir alan değildir. Doğrulukpayı bu faaliyeti yerine getirmeyi amaçlamaktadır.

Doğrulukpayı.com tarafından analiz edilen söylemlerden bazılarını inceleyecek olursak, aslında oldukça basit doğrulama yöntemleri ile iddiaların yanlışlığının ortaya koyulabileceğini ancak bunun yerine getirilmemesi nedeniyle pek çok yanlış, sahte söylemin hakikatin yerine geçtiğini ve toplumun zihninde yanlış biçimde yer etmeye devam ettiğini görebilmek mümkündür.

T24'ten alınan habere göre, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 6 Nisan 2016 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Sarayında düzenlenen 23. Muhtarlar Toplantısındaki konuşmasında Birleşmiş Milletler ile ilgili şu iddiayı dile getirmişti.

> *"BM'de 196 ülke var, ama hepsinin kaderi 5 ülkenin ağzında, o 5 ülkeden bir tanesi "hayır" diyorsa siz oradan karar çıkartamazsınız, bu 5 daimî üyenin de 5'i Hristiyan, içlerinde bir tane Müslüman yok, hani adalet? Her inancın temsil edildiği BM konseyi yok ki ortada. Şu anda Suriye'yle ilgili konularda tek başına Rusya "hayır" diyor iş bitiyor, adil olmak her devletin bana göre kalış sebebidir."*

Doğrulukpayı'nın (06.04.2016) yaptığı analize göre bu iddia doğru değildir. 193 üyesi bulunan Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi gibi ana organlara sahiptir. Genel Kurulu tüm üye ülkeler temsil ederken, Güvenlik Konseyi 5 daimî, 10 geçici olmak üzere 15 ülkeden oluşmaktadır. Dolayısıyla Erdoğan'ın iddiasında yer alan 5 daimi üyenin mutlak veto yetkisi Güvenlik Konseyi kararları için geçerli olmaktadır. Erdoğan aynı zamanda 5 daimi üye ülkenin tümünün Hristiyan olduğunu öne sürmektedir. Konseyin 5 daimî üyesi olan Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin'dir. Bu ülkelerden ABD, İngiltere, Fransa ve Rusya'da Hristiyanlık en yaygın din iken Çin'de durum bu şekilde değildir. Çin Halk Cumhuriyeti'nde tek birden söz etmek mümkün olmadığı gibi ülkeyi yöneten Çin Komünist Partisi resmi olarak ateisttir. Öte yandan Budizm ve Taoizm Çin'in en yaygın inanışları arasındadır. Doğrulukpayı'nın genel değerlendirmesine göre Çin halkının %18'i Budizme, %5.1'i Hristiyanlığa, %1.8'i İslamiyete inanırken %21.9'u ise yerli geleneksel dinlere inanmaktadır. Dolayısıyla Erdoğan'ın iddiasında doğruluk payı yoktur. Ancak haberde bu bilgi Erdoğan'ın ağzından çıktığı şekli ile aktarılırken, yukarıda bahsettiğimiz bilgiler bir alt bilgi olarak verilmemiştir. Dolayısıyla haberi bu şekilde okuyan kişiler ideolojik yönelimleri iktidar partisine yakın olmasa da bu görüşe inanma eğilimi gösterebilmektedir.

Milliyet gazetesinde 1 Ocak 2015 tarihinde yer alan haber dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Ayşenur İslam'ın şu demecine yer vermiştir:

> *"Aile içi şiddet nedeniyle Türkiye'de 170 kadın öldürülmüş, Almanya'da ise 303, Almanya'daki durumu hiç duymuyoruz ama Türkiye'dekini sağır sultan bile duyuyor"*

Doğrulukpayı'nın (31.12.2014) analizine göre Bakan İslam'ın bu açıklaması hem insan yaşamını ilgilendiren kadın cinayetleri konusunda hassasiyetin fazlalığını iddia ederken hem de bu iddiayı meşrulaştırmak için Almanya ve Türkiye'deki kadın cinayeti rakamlarını çarpıtmaktadır. Analiz kapsamında Almanya'da ve Türkiye'deki kaynaklara bakılmıştır. Almanya için en yakın kaynak olan 2013 tarihli *Polis Suç İstatistikleri Yıllığı'na (Police Crime Statistics Yearbook 2013)* göre Almanya'da işlenen cinayet sayısı 585 iken bunun 294'ünde kurban kadındır. Aynı kaynakta yer alan başka bir istatistik ise 585 cinayetin 286'sı öldürülen ve cinayet şüphelisi arasındaki ile yakınlık ilişkisi eş, eski eş, nişanlı, üvey anne-baba, üvey çocuk gibi akrabalık bağlarına dayanmaktadır. Ancak yıllıkta kadınların kurban olduğu cinayetlerde şüpheli-kurban ilişkisini gösteren bir istatistik bulunmamaktadır. Bu nedenle İslam'ın belirttiği gibi 303 kadın cinayeti olduğu bilgisine erişmek mümkün değildir.

Türkiye'de ise kadın cinayetleri konusunda resmi verilere ulaşmak güçtür. *Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun*[24] sunduğu verilere göre ise 2014 yılı için kadın cinayetleri sayısı 294'tür. Bianet ise 2013 yılı için yaptığı araştırmada kadın cinayeti sayısının 214 olduğunu belirtmiştir.[25] Doğrulukpayı'nın analizine göre eski Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Ayşenur İslam'ın iddiasında doğruluk payı olmadığı gibi Milliyet Gazetesi'nde konu ile ilgili herhangi bir istatistiki bilgiye başvurulmamış, kadın cinayetleri platformlarının görüşlerine, araştırmalarına ve verilerine yer verilmemiştir.

17 Nisan 2017 tarihinde Habertürk, Hürriyet gibi ana akım gazetelerin sitelerinde Erdoğan'ın demeçlerine yer verilmiştir. Erdoğan demecinde *"İngiltere Brexit yaptı,*

---

[24] http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/1878/2014-yili-kadin-cinayeti-gercekleri. Erişim tarihi: 04.01.2018.

[25] http://bianet.org/bianet/bianet/152653-erkekler-2013-te-214-kadin-oldurdu. Erişim tarihi: 04.01.2018.

kurucusu olduğu Avrupa Birliği'nden şu anda İngiltere çıkıyor, Norveç çıktı." ifadesini kullanmıştır. Doğrulukpayı ise Erdoğan'ın bu ifadesini analiz ederek doğru olmayan bilgileri ortaya koymuştur. Avrupa Birliği'nin (AB) resmi internet sitesinde *"history"* bölümünde kurucu devletler hakkında bilgileri elde etmek mümkündür. Kurucu olarak ise Batı Almanya, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Belçika ve İtalya olmak üzere 6 devlet bulunuyor. Avrupa Birliği'nin genişleme politikaları 1969'a dayanmaktadır. Bu tarihte Lahey Zivesi'nde Birleşik Krallık, İrlanda, Danimarka ve Norveç'in topluluğa dahil olma talebi üzerine müzakerelerin başlatılması kararı alınmıştır. 1972 yılına gelindiğinde ise Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka topluluğa dahil olurken Norveç'te gerçekleştirilen referandum sonucunun ret yönünde çıkması ile Norveç üye olmadı. 1994 yılında AB'ye üye ülke sayısı 12'ye yükselirken Norveç'in de AB'ye üyeliği yeniden gündeme gelerek müzakere süreçleri başlamıştır. Ancak 1994 yılında Norveç'in referandum gerçekleştirmesi ile birlikte %52.2'lik hayır oyu ile yeniden ret kararı çıkmış ve Norveç birliğe dahil olmamıştır. Bu tarihten sonra ise Norveç'in üyeliği ile ilgili bir süreç söz konusu olmamıştır. Kısacası Norveç günümüzde AB üyesi olmadığı gibi geçmişte yapılan çeşitli girişimler sonucunda da üye olmamıştır.

Doğrulukpayı'nın (17.04.2017) analizine göre, 2016 yılında Birleşik Krallık tarafından Avrupa Birliği'nden ayrılmak için yapılan referandumun sonucunda %52.5 oranında ayrılma taraftarı oy çıkmıştır. Brexit olarak adlandırılan referandum sonrası ise dönemin başbakanı David Cameron istifası ile yerine geçen Theresa May tarafından Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılacağı açıklaması yapılmıştır. Şubat 2017'de mecliste yapılan oylama sonucunda çıkan kararın ayrılma yönünde olması ile birlikte hükumet süreci başlatma konusunda yetkiye sahip olmuştur. Sonuç olarak 29 Mart 2017 tarihinde çıkış süreci başlatılmıştır. Ancak Lizbon Antlaşması gereğince bu sürecin 2 yıl sürmesi ve İngiltere'nin 2019 yılında AB üyeliğinden ayrılması beklenmektedir. Dolayısıyla günümüz itibariyle Birleşik Krallık hala AB üyesi bir ülkedir. Bu durumda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemleri gerçeği yansıtmamaktadır.

Milli Eğitim Bakanı İsmet Yılmaz'ın Anadolu Ajansı Editör Masası'na gündeme ilişkin yaptığı referandum ile ilgili değerlendirmelerde, Cumhurbaşkanına mevcut Anayasa'da bulunan yetkiler dışında ilave bir yetki verilmediğini dile getirmiştir. Bakan Yılmaz'ın değerlendirmesi *Milliyet* gibi pek çok haber sitesinde yer bulmuştur. Doğrulukpayı'nın

(08.02.2017) analizine göre değişiklik kabul edildiği takdirde birçok yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı'na geçecek. 21 Ocak'ta TBMM'de kabul edilen anayasa değişikliği incelendiğinde yürütme yetkisinin cumhurbaşkanlığı ve bakanlar kurulundan yalnızca cumhurbaşkanlığına geçeceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bakanlar Kurulu tarafından karar verilen OHAL kararı da bunlardan biridir. Anayasa değişikliği ile OHAL ilanı belli şartlar dahilinde Cumhurbaşkanı'nın yetkisine geçmiştir.

Analize konu olan haberler, yukarıda da bahsi edildiği gibi basit doğrulama işlevi ile hakikate ulaşılabilme potansiyeline sahip iddialardan oluşmaktadır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası herkes tarafından erişilebilir iken gazeteci bunun kontrolünü yapıp yetkilerin ne yönde değişeceğinin bilgisini aktarmamaktadır. Gerek gazetecilikte aktarmaya yönelik modelin benimsenmesi gerekse medyadaki ekonomi-politik yapılanma bu tür iddiaların çoğunlukla görmezden gelinmesine neden olmaktadır. Bu durum ise doğru olmayan bilginin hakikat yerine geçmesine neden olmaktadır.

3.3.DEĞERLENDİRME VE BULGULAR

Haberde ögelerin ve haberde doğruluk ilkesinin aşınma biçimlerini incelediğimiz haberden yola çıkarak şu sonuçlara ulaşabilmek mümkün görünmektedir.

- Bezirgan Arar (2018)'a göre belli siyasal eğilimlerin ürettiği komplo teorileri, aynı zihniyet kalıplarını paylaşan basın aracılığı ile kamusallaşmaktadır (s. 87). Gezi Parkı eylemleri döneminde ortaya atılan eylemcilerin camide içki içtiği ve Kabataş'ta başörtülü ve yanında bebeği olan bir kadına saldırdığı haberleri de iktidarın düşünce biçiminin ona yakın konumlanan medya kuruluşları tarafından kamusallaştırılmasının önemli bir örneğidir.

- İlk kategoride yer alan haberlerde, kamusal ögelerin tümünde aşınma gözlenmektedir. Kamusal ögeler terkedilerek, söylemler mahremin dili ile ilişkilenmektedir.

- Birinci kategoride incelenen haber örneklerinde medya-iktidar yapılanması ön plana çıkmaktadır. İkinci kategoride incelenen haberlerde ise medya-iktidar ilişkisinin yanı sıra gazetecilik mesleki pratiklerinden kaynaklı yalan haber örneklerine rastlanmaktadır.

- Haberde hakikatin terki gerçek dışı söylemlere yer verilmesi ile olabileceği gibi, haberde kullanılan görsel malzeme ile de mümkün olabilmektedir.

- Politika ve eğitim ile ilgili haberler söz konusu olduğunda medya-iktidar ilişkisi bağlamı ön plana çıkmaktadır. Yalan haberler yayın kuruluşunun ideolojik yönelimi ve politik çizgisi çerçevesinde kurulurken, sağlık alanındaki yalan haberlerde ise politik bağlamın dışında da ortaklaşılabilmektedir.

- Parodi haber siteleri an akım/merkez medyanın tüm kanatları açısından önemli bir sorundur. İncelenen haberlerin çoğunda kaynağın parodi içerik üreten siteler ya da sayfalar olduğu görülmektedir.

- Haberciliğin sahadan ziyade haber odalarında yapılan bir iş alanı haline gelmesi, sosyal medyanın kaynak olarak kullanılmasına neden olmaktadır. Bu durum sosyal medyada yaygınlaşan sahte içeriklerin medyada yer bulmasına neden olmaktadır.

- Siyasilerin söylemlerinin haberleştirilmesinde yalnızca aktarmaya yönelik habercilik modeli izlenmektedir. Habere konu olan demeçlerdeki iddiaların kontrollerine ilişkin doğrulama mekanizması geliştirilmemiştir. Haber kuruluşlarının ayrı bir doğrulama birimleri bulunmadığı gibi editoryal süreçler günümüzde yetersiz kalmaktadır.

- Yalan ya da parodi olduğu anlaşılan haberlerin medya kuruluşlarının haber sitelerinde yer almaya devam etmeleri akıllara şunları getirmektedir. Birincisi gerçekmiş gibi sunulan parodi haberlerin aslında hiciv ya da eğlence amaçlı yazılmış olmalarının ortaya çıkarılmasına rağmen hala haber sitelerinde yer almaları haber kuruluşlarının "tıklanma" kaygılarının bir yansımasıdır. Zira

parodi içerikler eğlence amacı taşıdıkları için ilgi çekicidirler. Doğru olmadığı kanıtlansa dahi, ilgi çekici olması nedeniyle haber sitelerinde tutulmaya devam edilen bu içerikler reklam gelirlerinin artması için bir araç haline gelmektedir. Parodi içeriklerin haber sitesinde tutulması ile üzerinden zaman geçse dahi doğru olmayan içeriğin yeniden üretilmesine neden olmaktadır. İkincisi ise bilinçli olarak yaygınlaştırılan yalan haberlerin haber sitelerinde yer almaya devam etmeleridir. Bu haberler ise ulaşılabilirliğini koruduğu ölçüde manipülatif olmaya ve zihinleri şekillendirmeye, zihinlerde yer etmeye devam etmektedir.

- Medyanın ekonomi-politik yapılanması gazeteciliğin yeteri kadar özgür olamamasına neden olmaktadır. Gazetecilikte hız kaygısı, işsiz kalma endişesi gibi nedenler doğru bir şekilde vermenin önünde engel teşkil ederek, çeşitli hataların yapılmasına neden olmaktadır.

SONUÇ

Habermas'ın kamusal alan tartışmalarından yola çıkarak ortaya koyduğumuz kamusal söylem tanımı şu şekildedir: dayatma ve manipülasyonun ortadan kaldırıldığı, hakikate ve akla dayalı, çoğulcu, etik ve hukuki temeller etrafında şekillenen bir söylem biçimidir. Kamusal bir söylem türü olarak haberin de bu tanıma uygun bir şekilde inşa edilmesi gerekmektedir. Bu ilkelerden birinin dahi ihlali haberi kamusal bir söylem türü olmaktan uzaklaştırmaktadır. Zira, kamusal olanın değerleri zincirin halkaları gibi birbiri ile bağlantılıdır. Bu çalışmada çoğunlukla haberin doğru ve hakikate dayalı bir söylem biçimi olması üzerinde durulmuş, bunların kırılma noktaları incelenmiştir. Bunun yanı sıra hakikat ile birlikte, sekülerlik, rasyonellik ve çoğulculuk ilkelerinin aşınma biçimleri gözlemlenmiştir.

Bu çalışmanın anlatma çabasında olduğu önemli nokta, haberde normatif olanın aşınmaya başladığını serimlemektir. Bu durum ise neoliberalizm çağında, kamusal ile özel olan ayrımının bulanıklaşması ile yükselen bireyselciliğin, iktidar söylemlerinde kendini göstermeye başlaması ile ilişkilidir. İktidar söylemlerinin haber metinleri üzerindeki yansımaları ise bir tür muğlaklaştırma üzerinden gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla yalan ile gerçeklik arasındaki bulanıklık artarken, hakikatler üzerinde duyguların etkili olduğu bir süreç belirmektedir. Sennett, bu durumu narsizm ile ilişkilendirirken, Illiouz, kamusal söylemlerin yerini terapötik söylemlere bıraktığı bunun da kamusal ve özel alan ayrımındaki keskin çizgiyi hafiflettiğini ileri sürmektedir.

Kamusal alan literatüründe Habermas, Young, Sennett ve Illiouz'un görüşleri önemli bir yer tutmaktadır. Habermas'ın kuramı normatif olanı ve modern anlamda kamusallığı anlamamız açısından önemli argümanlar sunmaktadır. Kamusal alan idealinin uzlaşı arayışı içinde olması, müzakere normlarına dayalı demokratik motif ortaya koyması ve kamusal özel alan ayrımının kamusal söylemleri anlamada yararlı bir analitik çerçeve sunması açısından Habermas'ın tartışmaları temel alınmıştır. Zira kuramsal açıdan bazı boşluklar içermesi ve feminist yaklaşım tarafından eleştirilere neden olsa da liberal teorinin kamusal alanın diline atfettiği değerler Habermas'ta net bir biçimde ifade edilerek, tam da bahsettiğimiz normatif olan meselesi ortaya koyulmaktadır. Habermasçı iletişimsel eylemin eleştirisinde ise feminist teori ile birlikte Young'ın görüşleri

tartışmaya dahil edilmiştir. Young, müzakereci demokraside eksik olan boşlukları tamamlamaya yönelik önermeler sunmaktadır.

Sennett'in 19. Yüzyılda kamusal olanın çöküşüne yönelik tezi ile Illiouz'un modernleşme üzerine tartışmaları psikolojinin, bireyselleşmenin ve duyguların söylemler üzerindeki etkilerini anlamak açısından çalışmanın kilit noktalarını oluşturmaktadır. Liberal dönemde kamusal ile özel alan arasına çekilen keskin hat, neoliberalizm ile birlikte bulanıklaşma eğilimine girmiştir. Sennett, kamusal olanın artık ilgi görmediği ileri kapitalist çağda "ben ne hissediyorum?" sorusunun merkeze alındığı bireyselciliğin yükselişe geçtiğini vurgulamaktadır. Toplumsal yapının dönüşümünün nedenlerinin altında narsizm ve cemaatleşmenin olduğunu ileri sürerek bireyselleşmenin kamusal söyleme yansımalarını tartışmaktadır. Illiouz ise, duyguların dünyasının kamusal söylemlerdeki dönüşümünü ve buna bağlı olarak mahremin dönüşümünü ortaya koymaya yönelik bir çerçeve çizmektedir.

İkinci kısımdaki kuramsal tartışmalar liberal düşüncenin haberciliğe atfettiği değerler ile verili olarak kabul edilen, haberin olana ilişkin (factual) olmasına yönelik bir tartışma çizmektedir. Haberin hangi yönleri ile diğer metinlerden ayrıldığı, neden kamusal bir söylem olduğu ve günümüzde neye dönüştüğünü kavramak, normatif olanın aşınması argümanına ışık tutmak açısından önemli veriler sunmaktadır.

Teknolojik gelişmeler ışığında internetin yaygınlaşması, sosyal medya kullanımının artışı önemli bir unsurdur. Zira incelediğimiz haberlerin internet mecrasında yer alması, sosyal medya kullanım alışkanlıklarımız nedeniyle, politik olarak yatkın olmadığımız gazetenin haberi dahi olsa karşımıza çıkmaktadır. Bu haberler yalnızca yazılı basında yer alsa etkisel alanı bu denli geniş olmayabilirdi. Bu nedenle internet, yalan haberin dolaşımı, yaygınlaşması ve zihinlerde yer etmesi açısından yeni ve farklı bir alandır.

Araştırmanın analiz kısmında iki ayrı ana başlık altında incelenen haberlerde ilk kategoride kamusal söylemin unsurları olan hakikat, sekülerlik, çoğulculuk, rasyonellik ilkelerinin aşınma biçimleri araştırılmıştır. Bu bölümde ortaya çıkan sonuçlardan biri, son on yıllık süreçte merkez medyanın yapılanmasında değişiklikler yaşanarak, iktidardan taraf politik çizgi benimseyen medya sahipliğinin artmasıdır. İktidar mekanizmalarının tutumları, muhafazakâr-İslamcı basında yer bularak kamusal alana sızmaktadır. Gezi

Parkı döneminde, camide içki içildiği ve eylemcilerin Kabataş'ta başörtülü yanında bebeği olan bir kadına saldırdıkları iddiaları tam da iktidar zihniyetinin basın üzerinden kamusallaştırılmasına işaret etmektedir. Ancak iktidar söylemleri kamusal alana sızarken aynı zamanda mahremin dili ile ilişkilenerek normatif olandan uzaklaşmaktadır. Zira kamusal özel alan arasındaki hattın zayıflaması ve kamusal alanın özel alanı kapsayacak biçimde genişlemesi, kamusal olanın kurallarının özel olan üzerinde etkinliğinin ve belirleyiciliğinin artmasına işaret etmektedir.

Bu ilişkilenme biçimi kamusallık nosyonlarını oluşturan, hakikat, sekülerlik, rasyonellik, çoğulculuk gibi ilkelerin çiğnenmesi ile mümkün olabilmektedir. İncelenen haberlerde bu unsurlar göze çarpmaktadır. Kamusallığa ait diğer kavramlar olan açıklık ve aleniyetin terkedilmesi de Kabataş haberlerinde delillerin saklanması ve "kadının beyanı esastır" ilkesine dayandırılması ile kendini göstermektedir.

Teyit.org ve Doğrulukpayı'nın analizlerinden faydalandığımız kısımda ise haberde doğruluk ilkesinin aşınma biçimleri ele alınmıştır. Buradaki amaç haberde doğruluk ilkesinin medya-sermaye-iktidar ilişkisi dışındaki kırılma noktalarını da gözlemlemektir. Bu kategoride hakikatin terki gazetelerin ideolojik unsurlarının yanında, çeşitli mesleki pratiklerden kaynaklanabilmektedir. Bunlar, haberi yeteri kadar araştırmama, editör süzgecinden geçmeme ya da iyi bir yeni medya okur yazarı olmama gibi nedenlerdir. Haberde doğruluk ilkesinin aşınması, haberde yanlış fotoğraf kullanılması, içeriğin çarpıtılarak, yanlış söylemler ile haber öyküsünün tamamlanması, parodi haber sitelerinde yayınlanan içeriklerin gerçekmiş gibi sunulması, sosyal medyanın kaynak olarak referans alınması ve siyasilerin doğruluk payı içermeyen demeçlerinin haberlerde yer bulması ile gerçekleşebilmektedir.

Politika ve eğitim alanında yapılan yalan ya da yanlış haberlerin, medya organının politik pozisyonu ile ilişkilenerek yanlı tutum sergilemesi söz konusu olabilmektedir. Sağlık, bilim ya da teknoloji kategorisindeki haber türlerinde yayın kuruluşlarının ideolojik yönelimi ya da politik pozisyonları fark etmeksizin ortaklaşabildiği gözlemlenmektedir. Haberciliğin mesleki pratiklerinin dönüşümü, haberciliği sahadan alıkoyarak, sosyal medyanın kaynak olarak kullanıldığı bir yapıya dönüştürmüştür. Bu durum gazetecinin yalan haber akışı içinde doğru olana ulaşması için iyi bir medya okur yazarı olmasını gerektirmektedir.

Medya kuruluşlarının içinde bulundukları ekonomik ve siyasal düzenlemelerden bağımsız olarak düşünülmesi mümkün görünmemektedir. Medyanın sivil toplum temelli bir oluşum olmak yerine sermaye eksenli bir yapılanma olması, medya içeriklerine yönelik çalışmalarda ekonomi-politik yaklaşımı içinde analiz etmeyi gerekli kılmaktadır. Devlet söyleminin, medyanın yapılaşmasında temel aktörlerden biri olarak yerini almaktadır. Tüm bu tartışmaların yanında bu tez, hakikatin önemsizleşerek, yalanın hakikatin yerini almaya başladığı bir neoliberal sürecin yaşandığını öne sürmektedir. Hakikat sonrası (post truth) dönem gerçeklik algımızda yaşanan dönüşümler toplumsal olana yani kamusal olana etki etmektedir. Bunun sonuçları olarak ise, farklı düşünülen konularda uzlaşımın sağlanamaması, insanların ortak değerler zemininde bir arada yaşamasını güçleştirmektedir. Gerçeğin tersyüz edilmesi ile, iktidarın söylemleri ile inşa edilen haberler ise kutuplaşmanın artmasına neden olmaktadır. Bu durum ise, herkesin üzerinde uzlaşıya vardığı hukuk kuralları bütünlüğünün varlığını güçleştirmektedir. Bir kez daha Arendt'in kelimeleri ile *"ayağımızın altındaki zemini kaydırır ve onun yerine herhangi bir zeminin geçirilmesine engel olur*" (Arendt'den akt. Berktay, 2012, s. 138). Kamusal olanın ilkelerine olan inancın sarsılması ile başta siyasal alana ve medyaya olan güvenin yok olmaya başladığı bir çağ ile bizleri baş başa bırakmaktadır.

KAYNAKÇA

Adorno,Theodore W. (2014). *Minima Moralia.* (O. Koçak, A. Doğukan, Çev.). İstanbul: Metis.

Alemdar, Korkmaz. "Yalan Dünya!". Varlık, 2017, Sayı:1316, s.18-20.

Alkan, Ayten (2000). "Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımının Feminist Eleştirisi Çerçevesinde Kentsel Mekan", Kültür ve İletişim, sayı: 2000 (3/1) Kış, Ankara.

Allcott, H., Gentzkow, M. (2017). Journal of Economic Perspectives, Volume 31, No:2 Spring 2017. P. 211–236. Erişim: https://web.stanford.edu/~gentzkow/research/fakenews.pdf. Erişim tarihi: 03.01.2018.

Alpay, Yalın (2017). *Yalanın Siyaseti.* İstanbul: Destek Yayınları.

Andreotti, Onur (2016). *Tehlike Altında Gazetecilik*. İstanbul: Bilgi Yayınları.

Anık, M. (2013). "Türkiye'de Sekülerizm Tartışmalarında İki Eksen: Şerif Mardin ve İsmail Kara". Umran Dergisi, Mayıs 2013, Sayı: 225, s. 14-31.

Arendt, H. (2012). "Truth and Politics". Erişim: https://idanlandau.files.wordpress.com/2014/12/arendt-truth-and-politics.pdf. Erişim tarihi: 01.09.2017.

Arendt, H. (2013). *İnsanlık Durumu.* (B. S. Şener, Çev.). İstanbul:İletişim.

Arendt, Hannah (2018). *Siyasette Yalan; Pentagon Belgeleri Üzerine Düşünceler* (İ.Oranlı ve B.Şeker, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Arslan Yeğen, U. T. (2002). "Haberde Yeni Olan Nedir?", İletişim, sayı:16 Kış, Ankara. s. 71-93.

Aydın, S. (2016). Medya ve İnsan Hakları: Bir Varoluş Problemi. *Yamuk Hakikat İfade ve İletişim Hakkı Üzerine*. Giriş yazısı (s. 7-25) (Ed.) A. N. Yıldız Tahincioğlu Ankara: Ütopya.

Aytaç, Ahmet. M.,"Hakikatin kendinden menkul bir enerjisi yoktur, hakikati savunmak gerekir" A. Murat Aytaç ile Söyleşi. Ayrıntı Dergi, 2017, Sayı:19 Ankara. Erişim: http://ayrintidergi.com.tr/ahmet-murat-aytac-hakikatin-kendinden-menkul-bir-enerjisi-yoktur-hakikati-savunmak-gerekir/ Erişim tarihi: 03.03.2018.

Baudrillar J. (1998) *Kusursuz Cinayet*. (Necmettin Sevil, Çev.). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.

Benhabib, Şeyla (1999). *Modernizm, Evrensellik ve Birey: Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkılar*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Berger, P. L., Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşâsı*. (Vefa Saygın Öğütle, çev.). İstanbul: Paradigma Yay.

Berktay, Fatmagül (2004). Çoğulluk Yeryüzünün Yasasıdır. *Kamusal Alan*. (Der.) M. Özbek. İstanbul: Hil.

Berktay, Fatmagül (2012). *Dünyayı Bugünde Sevmek: Hannah Arendt'in Politika Anlayışı*. İstanbul: Metis.

Best, S. (1996). Politics of Historical Vision: Marx, Fouccaoult, Habermas, New York, NY USA, Garland Publishing in Corporated, 1996. (pp.144-145).

Bezirgan-Arar, Y. (2018). Muhafazakar Basın Haberciliğinde Komplo Teorisyenliği: Komplo Söylemi ve Hedef Aktörler Bağlamında Gezi Parkı Direnişi. *Medya ve Yalanlar* (s. 75-120). (Der.) Savaş Çoban. İstanbul: Siyah Beyaz.

Bierce, A. (2014). *Şeytanın Sözlüğü.* (Ö.D. Gürkan, çev.). İstanbul:Metis.

Bilgir, F. T. (2015). "Richard Sennett'in Çalışmalarında Toplumsallaşmanın Bazı Referans Alanları Ve Modernlik". Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 2015, Sayı: 34 (s.267-282).

Bora, Aksu (2004). Kamusal Alan Sahiden "Kamusal" mı? *Kamusal Alan*. (s. 685-694). (Der.) M. Özbek. İstanbul: Hil.

Bora, Tanıl (2004) Sol Politikanın Dili: Yeni Bir Kamusal Dil. (Der.) M. Özbek. *Kamusal Alan.* (s. 713-716). İstanbul: Hil.

Borradori, G. (2008). *Terör Günlerinde Felsefe Jürgen Habermas ve Jacques Derrida ile Diyaloglar*. (E. Barca Çev.). İstanbul: YKY.

Candansayar, S. "Pseudologia Fantastica: Günümüzün Yalanları ve Yalancıları". Ayrıntı Dergi, 2017, Sayı:19 Ankara. Erişim: http://ayrintidergi.com.tr/pseudologia-fantastica-gunumuzun-yalanlari-ve-yalancilari/. Erişim tarihi: 05.03.2018.

Caruth, Cathy. (2018). Yalan ve Tarih. *Siyasette Yalan; Pentagon Belgeleri Üzerine Düşünceler* (s. 70-97). (İ.Oranlı ve B.Şeker, Çev.). İstanbul:Sel Yay.

Coward, R., ve Ellis, J. (1985). *Dil ve Maddecilik*. (E. Tarım, Çev.). İstanbul:İletişim Yay.

Curran, J. vd. (1991). "İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar". Meral Özbek (Çev.). (s. 228-253.). Ankara:İLEF Yıllık.

Çabuklu, Yaşar (2014). *Kovulanın İzi*. İstanbul: Metis.

Çaplı, Bülent (2002). *Medya ve Etik*. Ankara: İmge.

Çetin, Ebru (2015). "Sosyal Paylaşım Ağlarında Fotoğraf, Yer/Mekân Bildirim Paylaşımları Ve Mahremiyet: Facebook Örneği". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Aralık 2015, Cilt: 8 Sayı: 41, s 779-788.

Çelebi, Aykut (2004). Kamusal Alan ve Sivil Toplum: Siyasal Bir Değerlendirme. *Kamusal Alan*. (s. 265-312). (Der.) M. Özbek. İstanbul:Hil.

Çiğdem, Ahmet (1997). *Bir İmkan Olarak Modernite;Weber ve Habermas*. İstanbul: İletişim.

Dardot, P., ve Laval, C. (2012). *Dünyanın Yeni Aklı; Neoliberal Toplum Üzerine Deneme*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Darnton, R. (2017). "The True History of Fake News". Erişim: http://www.nybooks.com/daily/2017/02/13/the-true-history-of-fake-news/. Erişim tarihi: 10.12.2017.

Depeli, Gülsüm (2013), "Anayasa Yazım Sürecine LGBT Müdahilliğinin Merkez Medyadaki Görünümü", Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 18: 38-60.

Dursun, Çiler (2004). *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Ankara: Elips Kitap.

Ellul, J. (2012). *Sözün Düşüşü*. (H. Arslan, Çev). İstanbul: Paradigma.

Gambetti, Zeynep (2014). "Siyaset ve Yalan" Erişim: https://baslangicdergi.org/siyaset-ve-yalan-zeynep-gambetti/. Erişim tarihi: 04.12.2017.

Giddens, A. (1997). Jürgen Habermas. *Çağdaş Temel Kuramlar* (Ed.) Quentin Skinner. (A. Demirhan, çev.). s. (156-177). Ankara:Vadi.

Gürbilek, Nurdan (2001). *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi*. İstanbul:Metis.

Habermas, Jürgen (1994). Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje. *Postmodernizm: Jameson, Lyotard, Habermas, Zeka*. (s.31-44). (Gülengül Naliş, çev.). İstanbul:Kıyı Yay.

Habermas, Jürgen (1995). *Communication and the Evoluation of Society*. (Thomas McCharty, Çev.). Chambridge:Polity Press.

Habermas, Jürgen (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yay.

Habermas, Jürgen (2004). Kamusal Alan. (Der.). M. Özbek. *Kamusal Alan*. (s. 95-102). İstanbul: Hil.

Habermas, Jürgen (2014). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü.* (T. Bora, ve M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim.

Hackett, A. Robert (2000). "Bir Paradigmanın Önemini Yitirişi Haber Medyası Çalışmalarında Yanlılık ve Nesnellik". (A. İnal, Çev.), Yıllık 97-98'den ayrı basım. (s. 31-72). Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi. Erişim:

Hall, S., Critcher, C. Jefferson, T., Clarke, J. ve Roberts, B.(1978). *Policing The Crisis: Mugging, The State, And Law And Order*. London: Macmillan.

Hansen, M. (2004). Yirmi Yılın Ardından Negt ve Kluge'nin Kamusal Alan ve Tecrübesi: Değişken Karışımlar ve Genişlemiş Alanlar. (Der.) M. Özbek. *Kamusal Alan.* (s. 141-177). (M. Özbek Çev.). İstanbul: Hil.

Horne, Benjamin D., and Adalı, Sibel. (2017). "This Just In: Fake News Packs a Lot in Title, Uses Simpler, Repetitive Content in Text Body, More Similar to Satire than Real News". Rensselaer Polytechnic Institute Troy, New York. Erişim: http://homepages.rpi.edu/~horneb/Horne_fakenews_NECO2017.pdf. Erişim tarihi: 07.02.2018.

Illouz, Eva (2011). *Soğuk Yakınlıklar; Duygusal Kapitalizmin Şekillenmesi*. (Ç. Aksoy, Çev.). İstanbul: İletişim.

İnal, Ayşe (1993). Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım. A.Ü. İletişim Fakültesi Yıllık-93. (s.155- 177).

İnal, A. (1994). Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar. A.Ü.İLEF Yıllık'94, (s.135- 165).

İnal, A. (1995). Yazılı Basın Haberlerinde 'Yapısal' Yanlılık Sorunu. Toplum ve Bilim. N.67 (Güz). (s.111- 135).

İnal, A. (1996). *Haberi Okumak.* İstanbul: Temuçin Yayınları.

İnal, Ayşe (2010). Tarihsel Gelişimi İçinden Gazetecilik Etiğini Yeniden Düşünmek. Televizyon Haberciliğinde Etik. (s.27-44.). (Ed. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel). Ankara:Fersa Matbaacılık.

İrvan, Süleyman (2003). Medya ve Etik. *Medya, Etik ve Hukuk*. (s. 61-90). (Der. Sevda Alankuş.) İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Keane, J. (1991). *Media and Democracy*. Türkçesi: Medya ve Demokrasi. (çev. Haluk Şahin). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.

Kejanlıoğlu, D. Beybin (2004). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. (Der.). M. Özbek. *Kamusal Alan*. (s. 837-860). İstanbul:Hil.

Keyes, Ralp (2017). *Hakikat Sonrası Çağ: Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma* (D. Özçetin Çev.). İstanbul: Delidolu Yay.

Kıvanç, Ümit (2017). *O Meslek Bunalımda: Gazeteciliğin Kendine, Neoliberalizm ve Sanal Alemin Basına Ettikleri*. İstanbul: P24 Medya Kitaplığı.

Musiał, Maciej (2013). "Richard Sennett and Eva Illouz on tyranny of Intimacy. Intimacy tyrannized and intimacy as a tyrant".2013. Lingua Ac Communitas ISSN 1230-3143, Vol. 23. (p. 119-133).

Özbek, Meral (2004a). Kamusal Alanın Sınırları. (Der.) M. Özbek. *Kamusal Alan*. (s. 21-90). İstanbul: Hil.

Özbek, Meral (2004b). Kamusal-Özel Alan, Kültür ve Tecrübe. (Der.) M. Özbek. *Kamusal Alan*. (s. 601-658). İstanbul: Hil.

Özçürümez-Bilgili, G. (2017). "Yalan Söyleme Sanatı Üstüne". Ayrıntı Dergi. 2017. Sayı:19 Ankara. Erişim: http://ayrintidergi.com.tr/yalan-soyleme-sanati-ustune/ Erişim tarihi: 02.01.2018.

Özsever, Atilla (2003). Türkiye'de Basın Çalışanlarının Sorunları ve Sendikanın Rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Pariser, Eli (2011). *The Filter Bubble: What The Internet Is Hiding From You?*. NewYork: The Penguin Press.

Pateman, C. (2004). Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme. J. Keane (Der.). *Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar.* (s. 119-149). (A. Bora, Çev.). Ankara: Yedi Kıta.

Postman, N. (1994) *Televizyon: Öldüren Eğlence Gösteri Çağında Kamusal Söylem*. Osman Akınhay (çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi.

Rentoul, J. (2017). Erişim: https://www.independent.co.uk/voices/don-t-call-donald-trump-a-liar-new-york-times-hillary-clinton-tony-blair-a7563001.html. Erişim tarihi: 04.01.2018.

Rzasoy, Seyfeddin. (2012). "Oğuz Mitolojisinde Kaos ve Onun Deli Paradigmaları". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012. Sayı:24, s.173-178.

Schudson, Michael (1994). Haber Üretiminin Sosyolojisi. (A. Altun ve M. A. Gevrek, Çev.). İlef Yıllık 94. (s.307-325).

Sennett, Richard (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (S. Durak ve A.Yılmaz, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sözen, Edibe (1999). *Söylem.* İstanbul: Paradigma Yay.

Sunstain, Cash (2001). "Echo Chambers". New Jersey: Princeton University Press.

Şener, Orhan (2017a). "Post-Gerçek Dönem: Sebepler ve Sonuçlar". Varlık, 2017. Sayı:1316, (s.15-17).

Şener, Orhan (2017b). "Gazeteciler yalancıya yalancı demeli mi?" Erişim: https://journo.com.tr/gazeteciler-yalanciya-yalanci-demeli-mi. Erişim tarihi: 04.01.2018.

Tangen Mills, Jesse (2015). "Sermaye Günlerinde Aşk: Eva Illouz ile röportaj", (N. Tokdoğan, Çev.). Erişim: http://www.amargidergi.com/yeni/?p=1469 Erişim tarihi: 04.11.2017.

Taş, Oğuzhan (2010). "Gazeteciliğin Doğuşu: Eleştirel Bir Tarihyazımına Doğru." Mülkiye 34(269): 29–66.

Taylor, C. (2014). *Seküler Çağ*. (Dost Körpe, çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Tepe, Harun (2003). *Platon'dan Habermas'a Felsefede Doğruluk ve Hakikat*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Teyit.org (2018). "Türkiye Yalan Habere Karşı Dirençsiz". Erişim: https://teyit.org/turkiye-yalan-habere-karsi-direncsiz/. Erişim tarihi: 15.04.2018.

Timur, T. (2012). *Habermas'ı Okumak.* İstanbul:Yordam.

Tokgöz, Oya (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara: A.Ü. SBF. Yay.

Toklucu, Murat (2015). *Nurcihan'ın Çamaşırları ve Diğer Meseleler*. İstanbul: İletişim.

Topuz, H. (2003). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Tosun-Erdoğan, Gülgün (2007). İnsan Hakları ve Medya. *İnsan Hakları Haberciliği BİA.* (s. 80-105). (Der.) Sevda Alankuş. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Tuchman, G. (1978). *Making News: A Study in The Constructions Of Reality*. The Free Pres, New York.

Tutal, Nilgün (2017). "Yeni Bir Kavram, Yeni Bir Dünya". Varlık, 2017, Sayı:1316, s. 4-5.

Wardle, C. (2017) "Fake News. It's Complicated". Erişim: https://firstdraftnews.org/fake-news-complicated/ Erişim tarihi: 12.12.2017.

White, Aidan (2016). Etik Gazetecilik: Avrupa'da Sorumlu Habercilik İçin Bir Esin Kaynağı. (Der.) O. Andreotti. *Tehlike Altında Gazetecilik*. (s. 233-272). İstanbul: Bilgi Yayınları.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2003). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara.: Seçkin Yayınları.

Yıldırım, Besim (2010). "Gazeteciliğin Dönüşümü: Yöndeşen Ortam ve Yöndeşik Gazetecilik". Selçuk İletişim, 6(2): 230-253.

Yılmaz, Hakan (2006). Kamu, Kamu Otoritesi ve Devlet: Habermas'ın Işığında Türkiye'yi Düşünmek. *Kamusal Alan ve Türkiye*. (s.192-209). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Yıldız-Tahincioğlu, A. N. (2009). Kadın Cinselliğinin Söylemsel İnşası ve Namus Cinayetleri: Şanlıurfa Örneği. Yayınlanmış Doktora Tezi.

Yıldız-Tahincioğlu, A. N. (2015). Türkiye'de Feminist Çalışmalar: Gazete Haberlerinde Kadın Temsilli Konulu Akademik Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle*, (s. 401-431) (Ed.) B. Yıldırım. Konya: Literatür Academia.

Yıldız-Tahincioğlu, A. N. (2017). "Eleştirel Haber Çalışmalarının Ötesine Geçmek: Haberde Muhalefetin Olanakları Üzerine Bir Tartışma". Global Media Journal TR Edition, 7(14) Bahar 2017. (s. 105-126).

Young, I. M. (1998). İletişim ve Öteki: Müzakereci Demokrasinin Ötesinde. *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması*. (Yay. Haz.) Seyla Benhabib, (Z. Gürata ve C. Gürsel, Çev.). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Yüksel, Mehmet (2003). "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarijhsel Gelişimi." Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58-1. (s. 181-213).

Yükselbaba, Ülker (2012). *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusallık İlkesinden, İletişimsel Kamusallığa Geçiş*. İstanbul: XII Levha.

EK 1: İNCELENEN HABERLER

A Haber (10.10.2017) "CHP'li Yılmaz'dan skandal sözler: ABD, AK Partilileri cezalandırsın".

Akşam (10.10.2017) "CHP'den manda zihniyeti".

Akşam (26.06.2017) Emekli postacının bin 300 çocuğun babası olduğu ortaya çıktı".

BirGün (12.04.2017) "MEB 1 Milyon bütçe ayırdı: Sema dönen Mevlevi robotu".

BirGün (20.03.2017) "Milyarder David Rockefeller hayatını kaybetti".

BirGün (05.01.2017) "Snapchat'te 'köpek filtresi' kullanan kızını köpek mamasıyla besledi".

Cumhuriyet (03.01.2017) "Reina saldırısının faili olduğu iddia edilen Mashrapov konuştu".

Millî Gazete (04.06.2013), "Göstericiler Camide Bira ve Sigara İçmiş".

Milliyet (13.01.2017) "Nutella'dan kanserojen telaşı! Raflardan kaldırılıyor".

Milliyet (21.03.2017) "David Rockefeller 101 yaşında öldü".

Milliyet (02.02.2017) "Hamile rahibeler 'Meryem Ana savunması' yaptı".

Habertürk (12.01.2017) "Nutella kanser yapıyor mu?".

Hürriyet (13.01.2017) "İtalya'da Nutella raflardan iniyor".

Hürriyet (26.06.2017) "Emekli postacının bin 300 çocuğun babası olduğu iddia ediliyor".

Hürriyet (02.02.2017) "İtalya'da göçmen kabul eden manastırdaki rahibeler hamile kaldı!".

Güneş (10.10.2017) CHP'li Yılmaz'dan skandal ABD açıklaması! Türkiye'nin yüzde 50'sini böyle hedef gösterdi".

*Posta (*13.01.2017) Nutella İtalya'da raflardan iniyor".

Posta (26.06.2017) Emekli postacının bin 300 çocuğun babası olduğu ortaya çıktı".

Posta (20.03.2017) "David Rockefeller hayatıı kaybetti".

Posta (05.01.2017) "Snapchat efektiyle kendini köpek yaotı, babası sinirlenip kızını köpek kafesine kapattı".

*Sabah (11.03.2015)"*Kabataş Saldırısı 52 saniyede oldu".

Sabah (13.01.2017) "Nutella'nın başı dertte!".

Sabah (03.05.2015) "99'luk Rockefeller'a 6'ıncı kalp".

Sözcü (12.04.2017) "Milli Eğitimin uğraştığı şeye bak".

Sözcü (05.01.2017) "Snapchat efektiyle köpek olan kızı babası; köpek kafesine kapattı ve köpek mamasıyla besledi".

Sözcü (01.02.2017)*"*Göçmenlere kapılarını açan manastırda 9 rahibe hamile kaldı".

Star (13.06.2013) "Kadınlar Küfrediyor Erkekler Vuruyordu".

Star (09.10.2017) "CHP'li Yılmaz vize krizinde Türkiye'yi hedef aldı".

T24 (26.06.2017) "Emekli postacının 1.300 çocuğun babası olduğu ortaya çıktı:Doğrum kontrol o günlerde popüler değildi".

T24 (04.05.2017) "Merkel'i buzladılar".

T24 (05.01.2017) "Köpek filtresi kullanan kızını, kafese kapatıp köpek mamasıyla besledi!".

Takvim (28.03.2013) "Valide Sultan Camii'ndeki Rezaletin Görüntüleri".

Takvim (11.03.2015) "İşte karartılmak istenen Kabataş gerçeği".

Takvim (06.10.2016) "İşte Bylock".

Yeni Şafak (03.06.2013) "Sığındıkları Camide İçki İçtiler".

Yurt (04.05.2017) "Sudiiler Merkel'in saçını böyle örttü".

Yurt (01.02.2017) "Manastır, kapılarını göçmenlere açtı; 9 rahibe hamile!"

Yurt (23.06.2017) "Ülkücüler Erdoğan'ın Rabia'sının üç parmağını kırdı"

Yeni Akit (03.06.2013) "Camide İçki İçmişler".

*Zaman (13.06.2013) "*Kadınlar küfrediyor erkekler vuruyordu".

Zaman (14.06.2013) "Darp edilen genç annenin 6 aylık bebeği sütten kesildi".

TEYİT.ORG ANALİZLERİ

https://teyit.org/mebin-kendi-etrafinda-donen-mevlevi-robota-1-milyon-tl-odul-verdigi-iddiasi/

https://teyit.org/takvim-gazetesinin-iste-bylock-mansetinde-fotograf-hatasi/

https://teyit.org/pasaport-fotografi-yayilan-iakhe-mashrapov-reina-saldirisinin-faili-degil/

https://teyit.org/chpli-ozturk-yilmaz-abd-tum-turkiyeyi-degil-ak-partilileri-cezalandirsin-dedi/

https://teyit.org/nutella-italyada-raflardan-iniyor-mu/

https://teyit.org/emekli-postacinin-bin-300-cocugun-babasi-oldugu-iddiasi/

https://teyit.org/rockefeller-6-kalp-3-bobrek-ve-2-ciger-nakli-gecirdi-iddiasi/

https://teyit.org/suudi-televizyon-kanali-merkelin-sacini-sansurledi-iddiasi/

https://teyit.org/snapchatte-kopek-filtresi-kullanan-kizini-kopek-mamasiyla-besledi-haberi-dogru-degil/

https://teyit.org/italyada-gocmenlerin-kaldigi-manastirda-9-rahibenin-hamile-kaldigi-iddiasi/

https://teyit.org/duzcedeki-rabia-heykelinin-uc-parmaginin-kirildigi-iddiasi/

https://teyit.org/yurt-disindaki-sandiklarda-yogunlugu-gosterdigi-iddia-edilen-video-stockholmdeki-anmadan/

DOĞRULUKPAYI.COM ANALİZLERİ

http://www.dogrulukpayi.com/iddia-kontrolu/recep-tayyip-erdogan/bm-de-196-ulke-var-ama-hepsinin-kaderi-5-ulkenin

http://www.dogrulukpayi.com/iddia-kontrolu/aysenur-islam/aile-ici-siddet-nedeniyle-turkiye-de-170-kadin-oldurulmus-almanya

http://www.dogrulukpayi.com/iddia-kontrolu/recep-tayyip-erdogan/ingiltere-brexit-yapti-kurucusu-oldugu-ab-den-su-anda-cikiyor

http://www.dogrulukpayi.com/iddia-kontrolu/ismet-yilmaz/cumhurbaskanina-verilen-yeni-hicbir-yetki-yok-hepsi-mevcut-anayasa-da

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 28/06/2018

Tez Başlığı : Haber Söylemlerinde Niteliksel Dönüşüm: Sözcüler BN Anlatı Dizisi Olarak Haberin Mahremiyet Dili ile İlişkisi Kurma Biçimleri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ...115... sayfalık kısmına ilişkin, 27/06/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 'tür. dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2- ☒ Kaynakça hariç
3- ☒ Alıntılar hariç
4- ☐ Alıntılar dâhil
5- ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
28/06/2018

Adı Soyadı: Bahar Şahinsoy
Öğrenci No: N14129765
Anabilim Dalı: İletişim Bilimleri
Programı: İletişim Bilimleri

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğretim Üyesi A. Nevin Yıldız Tahiroğlu
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
COMMUNICATION SCIENCES **DEPARTMENT**

Date: 28/06/2018

Thesis Title : Qualitative Transformation on News Discourse: As a Secular Type of Narration of News Establish Relation Form with the Language of Intimacy

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 28/06/2018 for the total of 115 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 2 %.

Filtering options applied:

1. [x] Approval and Decleration sections excluded
2. [x] Bibliography/Works Cited excluded
3. [x] Quotes excluded
4. [ ] Quotes included
5. [ ] Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature
28.06.2018

Name Surname: Bahar Şahinsoy
Student No: N14129765
Department: Communication Sciences
Program: Communication Sciences

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Dr. Öğretim Üyesi A. Murat Tahmazoğlu
(Title, Name Surname, Signature)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İletişim Bilimleri ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 28/06/2018

Tez Başlığı: Haber Söylemlerinde Niteliksel Dönüşüm: Sözüler Bir Anlatı Türü Olarak Haberin Muhatabın Dili ile İlişki Kurma Biçimleri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
28/06/2018

Adı Soyadı: Bahar Sahinsoy
Öğrenci No: N14129765
Anabilim Dalı: İletişim Bilimleri
Programı: İletişim Bilimleri
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Uygundur

Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Yıldız Tahmazoğlu
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr
Telefon: 0-312-2976860 **Faks:** 0-3122992147 **E-posta**: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
COMMUNICATION SCIENCES **DEPARTMENT**

Date: 28/06/2018

Thesis Title: Qualitative Transformation on News Discourse: As a Secular Type of Narration of News Establish Relation Form with the Language of Intimacy.

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Bahar Şahinsoy
Student No: N14129765
Department: Communication Sciences
Program: Communication Sciences
Status: ☒ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

28/06/2018

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

approved

Dr. Nevin Yıldız Tahaoğlu
(Title, Name Surname, Signature)